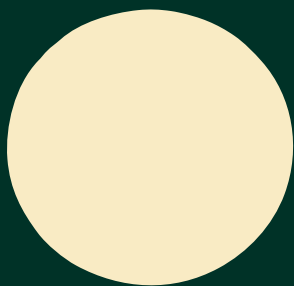


CONSTITUIÇÃO FEDERAL

TI JAGTĀ TAG TỸ KANHGÁG VĨ RA RÁN



*Ti jagtā tag vỹ tỹ tugnỹm kar kurã tỹ 8, kysẽ tỹ outubro, prỹg tỹ 2025,
kanhgág ag tỹ há nỹn kej ke nĩ*

TRADUÇÃO PARCIAL DA
CONSTITUIÇÃO
FEDERAL DE 1988

PARA A LÍNGUA KAINGANG



*Versão preliminar sob validação da
comunidade até 8 de outubro de 2025*

CONSTITUIÇÃO FEDERAL TỸ 1988

TỸ KANHGÁG VĨ
RA RÁN

Vẽnhrá tag vỹ tỹ Constituição Federal tỹ 1988 ti rá ần tỹ kanhgág tag ag vĩ ki rán kỹ nĩ, Kaiowá, Kaingang kar Ticuna ra, tag ag mré tu jykrén kỹ vỹ han kỹ nĩ Programa Língua Viva no Direito (LIVD).

TRADUÇÃO PARCIAL DA CONSTITUIÇÃO FEDERAL DE 1988

PARA A LÍNGUA KAINGANG

O presente documento apresenta a primeira etapa do projeto de tradução parcial da Constituição Federal de 1988 para as línguas Kaiowá, Kaingang e Tikuna, realizado no âmbito do Programa Língua Indígena Viva no Direito (LIVD).

Parceiros:

Apoio:

IDGLOBAL
Instituto de Direito Global

AGU
Associação dos Advogados da União

MINISTÉRIO DA
JUSTIÇA

MINISTÉRIO DOS
POVOS INDÍGENAS

GOVERNO FEDERAL
BRASIL
UNIÃO E RECONSTRUÇÃO

ADICUCA
Associação de Difusão Cultural de Canela
CNPJ: 51.750.564/0001-82

INSTITUTO DE DIREITO GLOBAL (IDGLOBAL)

Diretor-Presidente

Carlos Portugal Gouvêa

Diretora Executiva

Dalila Martins Viol

Coordenadora-Geral

Amanda Teles Marques

Pesquisadora

Amirele Porto Machado

Pesquisador

Ademir Garcia

Pesquisador

Cristian Wari'u Tseremey'wa

Pesquisador

Maycon Flores do Nascimento

Pesquisadora

Jhelice Franco da Silva

ADVOCACIA-GERAL DA UNIÃO (AGU)

Ministro de Estado da

Advocacia-Geral da União

Jorge Messias

Secretário-Geral de Consultoria e Advogado-Geral da União Substituto

Flavio Roman

Assessora Especial de Diversidade e Inclusão

Claudia Trindade

Secretária-Geral de Administração

Elisa Monteiro Malafaia

Gestora da Parceria

Jéssica Zimmer Stefenon

Integrante da Comissão de Monitoramento e Controle

Gabriela Brandão

Integrante da Comissão de Monitoramento e Controle

Lara Aued

Apoio Técnico Especializado

Crizantho Neto e

Carolina Rodrigues

MINISTÉRIO DOS POVOS INDÍGENAS (MPI)

Ministra de Estado dos Povos Indígenas

Sônia Guajajara

Secretário-Executivo

Eloy Terena

**Secretaria Nacional de
Articulação e Promoção de
Direitos Indígenas**

Giovana Makuxi

**Diretor do Departamento de
Línguas e Memórias Indígenas**

Eliel Benites Kaiowá

**Coordenador-Geral de
Articulação de Políticas
Educacionais Indígenas-CAPEI**

Edilson Melgueiro Baniwa

**ASSOCIAÇÃO DE DIFUSÃO
CULTURAL DE CANELLA
(ADICUCA)**

Fernando Gomes

Carine Saez

Mariana Libardi

Rosane Warken

Tradutor Tradicional

Celestiel Kri da Silva

Jucemari Mĩnká da Silva Corrêa

Kesia Valderes Jacinto Mûtê

Leonel Kãka Caetano Chaves

Selvino Kokaj Amaral

**MINISTÉRIO DA JUSTIÇA
E SEGURANÇA PÚBLICA
(MJSP)****Ministro de Estado da Justiça e
Segurança Pública**

Ricardo Lewandowski

Secretário-Executivo

Manoel Carlos de Almeida Neto

**Secretária Nacional de Acesso
à Justiça**

Sheila de Carvalho

Diretor de Promoção à Justiça

Pedro Henrique Martinez

**Coordenadora de Prevenção de
Conflitos no Campo e na Cidade**

Julia Zucchi Natour

PROJETO GRÁFICO**Design de capa**

Cristian Wari'u

Diagramação

Alan Costa de Brito da Rocha

Texto em Kaingang revisado por

Jocemar Garcia

Programa Língua Indígena Viva no Direito (LIVD) tu ke

O Programa Língua Indígena Viva no Direito (LIVD) vỹ tỹ kanhgág ag jykre, kar ag vỹ tãn já ke nĩ, jagnỹ mré tu jykrén jé, jurídico kãmĩ.

Jykre tag vỹ tỹ Advocacia-Geral da União (AGU) ag tu âkrén jé nĩ, kar ver, Ministério dos Povos Indígenas (MPI), Ministério da Justiça kar Segurança Pública (MJSP) ag ke gé. Ag jykre tag vỹ tỹ pópé Constituição Federal tỹ, kanhgág tẽgtũ tag ag vỹ ra rán jé ke nĩ – Kaiowá, Kaingang kar Tikuna – vẽnhrá tỹ censo tỹ 2010 tugnỹm ka, Instituto de Geografia kar Estatística (IBGE).

Jykre tag vỹ, kanhgág ag vỹ ke rán kỹ nĩn kỹ, tugnỹm há han kỹ, jagnẽ mré jykre pir han ge nĩ, ti kar mỹ, kanhgág kar fóg ag mré hã, mỹr ti kanhgág ag vỹ kã nĩn kỹ vỹ, tu ânkrén kar kri rãnrhãj jé há nĩ, mỹr vỹ ti tỹ kanhgág ag vỹ kã nĩn kỹ vỹ, estado ag lei kinhrãg há han há nĩ.

LIVID vỹ jykre há tag tu jykrén, êmã mág tỹ Brasil kãki, kanhgág ag tỹ ag vỹ ke pópé tag rãnrán jé, mỹr êmã mág tỹ Brasil kãki, vỹ e tỹvĩ nỹ tĩ, fóg ag, fóg sá ag, vỹ jykre e nỹtĩ, hãra vẽnhrá vỹ tỹ ti kar mỹ ke nĩ, kỹ ti vãnħ vỹ e ki rán kỹ nĩn kỹ vỹ há nĩ, tu kajrãn kar tu âkrén jé.

Kỹ vỹ Chamamento público ke Instituto de Direito Global (IDGlobal) ti kuprãg ag tóg AGU ag, ti tỹ LIVID han jé, kar vỹ ver Organização da Sociedade Civil, Pesquisadores kar kanhgág vỹ tu vẽnħ kajrãnrãn ti ag, tu êg Linguista ag ke tĩ, ag mré han.

Jykre tag vỹ jagnã mré tu âkrén kỹ kikro há han ke mũ, mỹr Organização da Sociedade Civil ag vỹ kanhgág ag nỹ tĩj fã ty kinhra nỹ tĩ, kar ver ag hãren ka, jagnã mré ânkrén fã kinhra nỹ tĩ, ag hã vỹ tỹ: Rede de Mulheres Indígenas do Estado de Amazonas – Makira E'ta, vỹ kanhgág Ticuna ag mré rãnrhãj tĩ, ju Associação de Difusão Cultural de Canela – ADICUCA, ag vỹ kanhgág ag mré rãnrhãj tĩ, kar ver Instituto Ixiru Ete – Pai De Todos – Tekoha Laranjeira Nhãnderu, ag vỹ kanhgág kaiowá ag mré rãnrhãj tĩ.

Sobre o Programa Língua Indígena Viva no Direito (LIVD)

O Programa Língua Indígena Viva no Direito (LIVD) é uma iniciativa que visa promover o reconhecimento e a valorização das línguas indígenas no âmbito jurídico brasileiro.

A ação é promovida pela Advocacia-Geral da União (AGU), com o apoio do Ministério dos Povos Indígenas (MPI) e do Ministério da Justiça e Segurança Pública (MJSP). Dentre os seus objetivos, encontra-se traduzir a Constituição Federal para as três línguas indígenas mais faladas no país — Kaiowá, Kaingang e Tikuna — conforme o Censo de 2010 do Instituto Brasileiro de Geografia e Estatística (IBGE).

O programa reconhece o papel fundamental das línguas originárias na construção de uma justiça mais plural, inclusiva e democrática, possibilitando que as comunidades indígenas tenham acesso direto, em sua língua materna, ao principal instrumento normativo do Estado brasileiro.

O LIVD representa um passo significativo na construção de um Brasil que reconhece sua diversidade cultural e linguística como pilar da democracia, ao assegurar que o direito seja efetivamente acessível a todos os povos que compõem a nação.

Por meio de chamamento público, o Instituto de Direito Global (IDGlobal) foi selecionado para executar o LIVD e para essa missão reuniu organizações da sociedade civil, pesquisadores indígenas e especialistas indígenas em linguística.

A execução do projeto é fortalecida por uma atuação em rede com organizações da sociedade civil diretamente vinculadas às comunidades participantes: a Rede de Mulheres Indígenas do Estado do Amazonas — Makira E'ta, que atua junto ao povo Tikuna; a Associação de Difusão Cultural de Canela — ADICUCA, ligada ao povo Kaingang; e o Instituto Ixiru Ete - Pai De Todos - Tekoha Laranjeira Nhänderu, vinculado ao povo Kaiowá.

Consulta prévia kar ti ki hã ke ãn tugnym há han

Vênhrá tag kâki vỹ ken kỹ nỹ, Convenção n° 169 da Organização Internacional do Trabalho, jagnã mré tu ãkrén vén jé, rán ka fi tũ ki, kỹ vỹ rán tu ke, vênhmãn vén, jagnã mré tu ãkrén jé, tu ãg consulta prévia ke tĩ, kanhgág tag ag mré, Kaiowá, Kainkang kar Ticuna ag.

Kỹ vênhrá tag vỹ ta ti jagtã nĩ ver, Constituição Federal ti, kỹ ti rá tag vỹ ver kanhgág ag mré vênhmãn ka tu jãn ke nĩ, ti tỹ ki hã nỹ ãn ve jé, kar ver ti rá tag tỹ kar kãn ka nỹ kỹ vỹ ver nĩgnĩ kỹ jagnã mré tugnym mãn ke nĩ, ti tỹ ti kar mỹ há ãn ve jé.

Jagnã mré nĩgnĩ kỹ tu ãkrén fã tag vỹ, vênhrá tỹ constitucional jagma hã tĩ ãn vej, mỹr vỹ fóg ag vĩ ke, ki hã ke nỹ, hãra ti kanhgág ag vĩ ke rán kỹ nĩn kỹ vỹ, ag hãren kỹ fóg ag jykre tag tỹ, ag vĩ ke rán kỹ nỹn ãn ve kar tu ãkrén jé ke nĩ, ag tỹ hãren kỹ tu ãkrén fã ãn ve kỹ rán jé gé, ag vĩ ke.

Consulta Prévia e Validação

Em respeito aos princípios estabelecidos pela Convenção n° 169 da Organização Internacional do Trabalho, todas as etapas que antecederam a tradução foram realizadas mediante consulta prévia, livre e informada junto aos Povos Kaiowá, Kaingang e Tikuna.

O texto ora apresentado corresponde à primeira parte da Constituição Federal a ser validada pelas comunidades envolvidas. Ao final do processo, com a tradução integral do documento, será realizada novamente uma etapa de diálogo e apresentação da tradução, a fim de validar o conteúdo completo, assegurando que todos os termos, conceitos e interpretações estejam cultural e linguisticamente adequados.

Esse processo assegura que a tradução documento constitucional preserve, simultaneamente, a precisão jurídica indispensável e o respeito à cosmovisão, aos valores e às formas próprias de expressão de cada povo indígenas participante.

*PREÂMBULO
JÃMĨ KÓTĨG FÊ*

Êg tỹ brasileiro ag kar jo ãkrén, vênhmãn êg tóg êg kar jo nén ù há to ãkrén jé êg vãmén ja ti tugnỹm há han kar rán mãn jé, to vãmén kar rán jé, êg kar tóg nén ù há hynhan ke, kar êg hêrenkỹ kri mũj jé vênhrá tag ti, mỹr êg kar mỹ ke vễ, ketumỹr ùn pir mỹ ke vễ gé, êg tỹ êg mũj há mĩ mũn jé, ù tỹ êg vóg vênhmỹ han tũ nĩ jé, êg nỹtĩg há han kỹ nỹtĩn jé, êg nén ù há hynhan jé, jag rike nỹtĩ jé, ti kar tóg vênhrá tag jagma mũj ke vễ, mỹr êg tóg tỹ jag régre kar nỹtĩ, e êg tóg nỹtĩ vễ, jag kóm êg tóg tỹ ù nỹtĩ ke tĩ, êg pi hãra jag to jũ mũj ke nỹtĩ, jag to êg tóg há nỹtĩ ke nĩ, êg to vãmén nỹtĩ tag jagma êg tóg mũj ke nỹtĩ, êg êmã kãmĩ kar êmã ù tá ke gé, jykre ù tóg kã nỹn kỹ êg tóg jag mré to vãmén kỹ tỹ pir ke kỹ, ki tỹ há kej, vênhrá tag tóg Topẽ nĩgé krãm nỹj mũ “CONSTITUIÇÃO DA REPUBLICA FEDERATIVA DO BRASIL”.

TÍTULO I

JO KÁTĨG TỸ VỄNHRÁ I

ÊG KAR MỸ VỄNHRÁ JÃMĨ KÃNTĨG

Art. 1º. Êmã mág tỹ Brâsíl kar kã kã êmã kêsir kar Pã'i Mág nĩ fê jagmré nýtg kãn kỹnỹtĩ tĩ vễnhrá tag to vãmén kỹ tỹ pir ke jé ti kar mỹ há tĩ jé:

I – Ti kar kri ke;

II – Êg kar mỹ vễnhrá tỹ nỹ, jagma mũ jé;

III – Ti kar mỹ há tĩn jé;

IV – Ti kar mỹ há tĩ jé, kar êg rãnhrăj fã ki vêsóki vej jé;

V – Ti kar tóg ti jykre vịn mũ.

Ti rá pir. Êg kar tar vê, kar ùn e ag ùn pir kuprêg ja tỹ ti kar mỹ rãnhrăj jé, Constituição tóg ke tĩ.

Art. 2º. Ti kar tar vê êmã mág kri, vêsóki jag to há nỹtĩm nĩ, Legislativo ti, Executivo ti kar Judiciário ti.

Art. 3º. Vễnhmré vễnhrá tag hynhan há han nĩ ti kar mỹ há nỹ jé República Federativa do Brasil ti:

I – Jagmré han nĩ ti kar tóg mũj há mũ mũn jé, ti kar mỹ há tĩ jé, kar vễnhkar mỹ ke nỹn jé;

II – Ti kar mỹ há nỹn jé, vễnhmré mogmog fãn jé êmã mág kri;

III – Nén ù kórég tỹ tũ ke jé, vễnh kókĩr kar êkrén kónăn, nỹ tĩg kónăn kỹ nỹtĩ ag ki êvăn kỹ tỹ tũ kej sór jé, êg pênĩn kar ti kar mĩ;

IV – Ti kar mỹ nén ũ há han jé, jag tugnỹm mẽ, ti hã tỹ kântĩg ti, ti tỹ ũn kupri, ti tỹ ũn sá, ketumỹr tỹ kanhgág jẽn kỹ, ti tỹ fi nĩn kỹ, ketumỹr tỹ ti nĩn kỹ, kar ti si há nĩn kỹ, ũ pi jag tugnỹm ke nỹtĩ.

Art. 4º. República Federativa do Brasil vỹ tãmĩ ěmã ũn mĩ ag mré vẽnhrá tag to vămén ke:

I – vėsóki nén ũ há kar hynhan jé ěmã mág kãmĩ;

II – ti kar tóg jagnã mré há kar han ka mũj ke nĩ;

III – ti kar tóg vẽnhré nén ũ há to ěkrén kỹ, hynhan há ki hynhan jé;

IV – ne pi ěg jyrã kỹ ěg tỹ krỹ kej ke nĩ;

V – ěmã mág kãkã ěmã kãsir tỹ jagnã rike nỹtĩ;

VI – jag to jũ vãn, ăn jagfỹ;

VII – vẽnhré vămén nĩ, jag to jũgjũ mẽ;

VIII – ěg kãki nén ũ kórég hynhan mũj fẽ ag kar ũ tóg tỹ ti hã tũ to kry ag, tóg tũ kej ke nĩ;

IX – ti kar tóg jagmré rãnrãj há han ke nỹtĩ, kỹ tóg ti kar mỹ há nỹj mũ;

X – ěmã ũ tá vẽnhró kỹ kântĩg kỹ ěg mré ěmãn sór kỹ tóg há nĩ mũ.

Ti rá pir. ěmã mág kãki ěmã kãsir tỹ Brasil tóg ti kar vin há han mũ jagmré nỹtĩg há han

kỹ nỹtĩn jé, ti kar tóg jagmré ěmã ũ tá ke mré vămén kỹ jag mỹ tugtój mũ jagmré kinhra nỹtĩn jé, mỹr tóg jag kóm nén ũ e kinhra nỹtĩ, hãto ti latino-america de nações ke tĩ. Artigos 1 a 4 –Vẽnhrá tag jagma mũ jé.

TÍTULO II

ÊG KAR MỸ KE VÊ KAR TI KAR TỠ JAGMA MŨJ KE VÊ

CAPÍTULO I

ÊG KAR MỸ KE VÊ VÊNHMRÉ VÊNHRA TAG JAGMA MŨJ JE KETŨMỠR ỪN PIR MỸ KE VÊ GÉ

Art. 5º. Êg kar tóg tỳ jag hã kar nýtj ke nĩ, Pã'i tỳ vênhrá fi ja tag kri, jag ki vênhmỹ kej ke mã, êmã Brasil ki munmur ja ag kar êmã ừ tá kãmũ kỹ nýtĩ mỹ, jag tên mẽ, êg mũj há mĩ mũn jé, jag rike han kỹ êmẽkã nýtĩn há han kỹ nýtĩ jé, êg tỳ nén ừ mré, vênhrá tag kãpãn:

I – ti kar fi tóg tỳ jag hã nýtj ke nĩ nén ừ kar ki, vênhrá tag mỹ;

II – ừ pi ti nén ừ han vãnh kỹ ti mỹ han ra kej ke nĩ, pã'i vênhrá hãmĩ tóg han ke nĩ;

III – ừ pi jag tỳ rânhranh ke kãnãn ke nĩ, kar ừ pi jag kygrẽg mũj ke nĩ, kar ừ pi jag tỳ vêsa vêngnyg mũj ke nĩ;

IV – vênh jykre pi nĩfénh kỹ nĩj ke nĩ, ti tĩg há mĩ tóg tĩj ke nĩ;

V – êg kar mỹ tóg nỹj mũ êg kato kafãn jé, ti kar mỹ tóg jag rike nỹj mũ, ừn tóg kejên nẽnũ kren kỹ, vênhrá tag jagma to vĩ kỹ, ti kaja tóg to kântĩg mũ, êg jykre to kar êg kãgrá to;

VI – ừ pi ừ jykre kar nén ừ kri fi fã to vĩj ke nĩ, ừn tóg Tupẽ vĩ han sór mũ tóg han mũ, vênhrá tag tóg hãjé ke nĩ gé, ừ pi Tupẽ vĩ tój fẽ tá vog ge nĩ;

VII – ken kỹ tóg nỹ vẽnhrá tag ti, Tupẽ vĩ tó jé ti kar mỹ, kar pã'i ag mỹ, ag jagmré nỹtĩj fẽ tá;

VIII – ũ pi ãn Tupẽ vĩ māj sór mũn mỹ ketũg ra kej ke nĩ, kar ti jykre tój sór mũ ti, ũ nén ũ vin há han sór mũ ti ke gé, ũ pi vẽnhrá tag tỹ ù kej ke nĩ ti tỹ vẽnhmỹ há han sór kỹ, ti kã rán kỹ nỹn tũn kỹ;

IX – ti kar tóg ti kanhró tój sór kỹ tój ke nĩ, kar ti nén ũ ki kanhrân kỹ hẽnriке há ti, kar ti nén ũ kar to vãmén há ti, mỹr ũ pi ti hán kej ke nĩ ketũmỹr tỹ ũ ké, kej ke nĩ gé kar ti pi ũ mỹ to vĩj ke nĩ ti han jé;

X – ũ pi ti fe kãki jykre vog ge nĩ, kar ti hẽnkỹ tĩj fã ti, ti kar tóg tỹ vej jé, kar tóg nỹj mũ gé, ũ tóg nén ũ kren kỹ ketumỹr vẽnhrá tag jãty han kỹ tóg kaja nỹj mũ vẽnhrá tag jagma;

XI – ũ pi vênh ãn vóg, kar ũ pi vênh ãn ki rãj ke nĩ tá nĩ tỹ ti mỹ kãrã ra ke tũn kỹ, nénũ vẽnhmỹ tỹ hẽnriке kỹ hã tóg ãn ki rãj mũ ketumỹr nénũ to jag japrẽr kỹ, ketumỹr pã'i tỹ rán kỹ jẽnẽ kỹ hã ãn ki rãj jé rán kỹ tóg nỹ;

XII – ne pi vẽnhrá kar jag mỹ vênh vĩ fón kỹ vej ke nĩ ketumỹr vóg ge nĩ, Pã'i ag tavĩn hã tóg vej mũ vẽnhrá tag jagma nén ũ vẽnhmỹ tognĩn kar ag nén ũ tognỹm kej ken kỹ; rán kỹ tóg nỹ;

XIII – ti kar tóg ti rãnrãj há ki rãnrãj mũ, ti hẽ tá rãnrãj sór mũ ty, kar ti hẽnkỹ rãnrãj há ki, kar ti nén ũ ki rãnrãj há tá, hãmỹ tóg nỹ gé vẽnhrá tag ti;

XIV – vẽnhkar mỹ tóg nĩm han kỹ nĩ ũ tỹ nén ũ kinhra mỹ, ti tỹ hẽtã kinhrãg ja tó tũg kỹ pi tój mũ, vé tóg ti nén ũ ki rãnrãj ke kỹ hã ven ketũmỹr tój mũ;

XV – vẽnhkar tóg ti mũj há mĩ mũj mũ ti há kar tĩn kỹ, ãn mĩ tĩj sór mũn mỹ, Pã'i ag vẽnhrá tag jagma, ti tỹ kã nĩ sór kỹ tóg kã nĩ mũ gé, ketumỹr ti tỹ ẽmã ki kutãj sór kỹ tóg tĩg mũ gé, ti tỹ nén ũ kar génh kỹ;

XVI – ṽenhkar tóg ṽenhm̃ân sór k̃y ṽenhm̃ân m̃ũ, mokā tũ han k̃y, ṽenhkar tóg ṽenhm̃ân f̃ā tá, ti kar m̃y ke ṽe, ũ m̃y to ṽi m̃ã, jag kutān m̃e, vé P̃ā'i ag m̃y tó vén ñi;

XVII – ken k̃y tóg ñy m̃ũ ũ tóg jagmr̃e ṽenhm̃ân k̃y ṽesim̃ér ñén ũ há to êkr̃én k̃y rán k̃y fi k̃y ṽenhm̃r̃e hynhan ti, h̃āra ṽenhm̃ân k̃y P̃ā'i ag katot̃ê j̃é ke pi j̃é;

XVIII – jagmr̃e ṽenhm̃ân k̃y ñigñi k̃y to ṽāmén k̃y rán k̃y f̃i, ṽesim̃ér ṽenhm̃r̃e vñén ũ há hynhan j̃é, ṽenhr̃á tag jagma, ũ m̃y to ṽi m̃e, ũ pi kutān ge ñi kar ũ pi ta t̃y kej ke ñi, ti m̃i h̃ā t̃in k̃y;

XIX – ṽesim̃ér jagmr̃e ṽenhm̃ân k̃y rán k̃y ñyt̃i ag ñén ũ hynhan pi t̃y kej ke ñi, P̃ā'i ag ta, ag m̃y pépé rán k̃y fón k̃y t̃ygt̃y kera ke k̃y h̃ā tóg t̃ygt̃y kej m̃ũ, ag ve vén j̃é pépé t̃y tugñym há han k̃y ñy;

XX – ũ pi jagm̃y êg mr̃e ṽesim̃ér ṽenhm̃ân k̃y rán k̃y ñy tag ki r̃ā kej ke ñi, ti t̃y ki r̃āj ṽānh k̃y, ũn kutāj sór m̃ũ tóg kutāj m̃ũ gé;

XXI – ṽenhm̃r̃e ṽesim̃ér han k̃y rán k̃y ñy tag ti, tóg ti mr̃e k̃āki rán k̃y ñyt̃i ag jagf̃y j̃ēj m̃ũ P̃ā'i ag ṽenhr̃á jagma;

XXII – rán k̃y tóg ñy s̃y is̃y ñén ũ kutān j̃é;

XXIII – Ũn jagātar ān h̃ā ve vén ja ag tóg;

XXIV – ṽenhr̃á tag k̃āki tóg tó t̃i gé, ũ t̃y ti ñi ja tá kutāj ken k̃y ñén ũ mág han ge to ṽenhkar m̃y, ên tóg ti kaja m̃ān vén ge m̃ũ j̃ēnkam̃ũ t̃y;

XXV – ṽēnh m̃y k̃āgra ñén ũ ṽēnhm̃y tóg kej sór ñyn k̃y ũn e ag h̃ēnr̃ike kónān han k̃y, ên ki p̃ā'i ag tóg ṽēs̃y ñén ũ kutānm̃ũ ver, h̃āra ñén ũ ṽēnhm̃y t̃y kókén k̃y, ñén ũ t̃y ũ jỹy k̃ā ñy ên tóg to j̃ēnkamo m̃ēn m̃ũ;

XXVI – ùn ga kēsir nỹtĩ ên pi ti ù mỹ néve kato fij ke nĩ, vênhrá tag tóg ke tĩ, mỹr tóg ga sĩ tag kri êkrân tĩ, kar ga sĩ tag tóg ti jagtân tĩ, ti to vênhmỹ nén ù géj jé kar ti kră jăn jé;

XXVII – ùn nén ù rán mũ ti, ti tavĩ mỹ tóg ken kỹ nỹj ti tũ ti, ti vênhkar mỹ tó kar venven hán kỹ ti nén ù han ja ti, ti kejẽn ter kỹ tóg ti kră mỹ nỹj ti tỹ nén ù han ja ti, vênhrá tag tỹ prỹg fi ja to;

XXVIII – vênhrá tag kākā tóg êg mỹ nỹ:

a) ù pi tỹ hěrej, ù tóg vênhmré ketumỹr ti pir mỹ nén ù han kỹ rán kỹ, kar vênhkăgrá venven kar ti vĩ tó kỹ, vênhkanir mré hă;

b) êg nirejtu vă tognỹm jé, ù tỹ nén ù han ja ti ketumỹr ù ag mré han ja ti ke gé, kar vênh vĩ ù kinhra tój fê ag, kar êg jagfy nén ù há to féfên fã ag;

XXIX – vênhrá tag kākā tóg nỹ gé, ù tóg nén ù to êkrén kỹ han vén ja ti, kar tỹ rânhrăj jé, kar ùn e ag ãn mág ki rânhrăj fã ag mỹ, ti jyjy kă fin jé, ên ki ù pi tỹ vênhtũn ke nĩ, ù tóg nén ù to âkrén kỹ han vén ti, hâto ti rá ke tĩ, kar tóg nỹj mũ gé, ti kar mỹ, ùn kanhró ag nén ù hynhan kỹ tóg êmă mág mỹ há nỹj mũ;

XXX – Ken kỹ nỹ, jag kanhkă tỹ nénũ vĩ tỹ ag nirejtu nỹtĩ gé;

XXXI – ù tóg ta êmă ù tá ke nĩn kỹ, ti ta nén ù tóg hăra êmă Brasil vênhrá jagma nỹj kenĩ mỹr ti prũ fi kar ti kră tóg ta brasileiro nỹtĩ, ti kejẽn ter kỹ ti tỹ nén ù kar tóg ti prũ kar ti kră mỹ nỹtĩj;

XXXII – êmă mág Brasil kăki êmă sĩ tỹ Estado tóg vênhrá tag jagma ti kar tỹ nén ù kygjâm fã jagfy ag fy to âkrén ka fij;

XXXIII – ti kar mỹ ke vê nén ù jămăn jé, Pă'i ag vênh jo vin ag mũ, ag pi ne péjuj ke nỹtĩ, ùn pir mỹ ketumỹr jagmré ùn e ag mỹ, ti kar mỹ, Pă'i ag prỹg fi ja mũ, vênh vămer ù pi tój jé ke nỹtĩ, nén ù vânhmỹ tỹ êg ki kar êmă sĩ ki hênrike kónăn tũ nĩn

jé, (vênhrá tag tóg ke t̃i);

XXXIV – ti kar m̃y tóg ñj m̃u, nén ũ kar kaja jagtā s̃i kajēm jé:

a) vênhkar m̃y ke vê vênhrá kām̃i to ṽi k̃y jănân jé, pã'i t̃y vênh jo vin ag m̃i, ag ěg jagfy ěg jagfy ṽi nirejtu tón jé, nén ũ vênhm̃y kato kar Pã'i ag ũ t̃y rânhrâñh ke tũ ñin jé;

b) ũ t̃y papé to ṽin k̃y vênh nirejtu jagfy, pã'i ag t̃y vênh jo ṽin ja ag m̃i, kar tugñym há han jé gé ti m̃y;

XXXV – vênhrá tag jagma tóg ñj m̃u lei ke ti t̃i, pi ne k̃ajatuñ m̃u pã'i ag rán jan jagma, ũ vóg kónân kar kuñj sór ke tũ;

XXXVI – vênhrá tag jagma tóg ñj m̃u lei ke ti t̃i, ũ pi ũ tũ kuñj m̃u, Pã'i tóg tugñym m̃ỹr ti há kar ñyn k̃y kar ki h̃a ke ñyn k̃y;

XXXVII – ũ pi Pã'i ag jātá jag ñifěj ke ñi, Pã'i ag taṽi h̃a tóg ũ t̃y nén ũ t̃y hênriken k̃y ti ñifěj ke ñi;

XXXVIII – vênhrá tag jagma tóg ñj m̃u lei ke ti t̃i, Pã'i ag ũ ṽin jé, ag ěkrén k̃y kar tugñym jé, ũn nén ũ vênhm̃y han ja ti

a) Ken k̃y tóg ñj m̃u, ũ t̃y vênh jo f̃ęg jé, ti jagfy ṽi jé;

b) Ũ pi k̃inhra ñj ke ñi, ti ũ k̃apr̃ęg ja ěn ti;

c) Ken k̃y tóg ñj m̃u, ũ pi t̃y ũ kej ke ñi, ag nén ũ k̃apr̃ęg m̃u ti;

d) Pã'i ag ũn ṽin ja tag ag taṽin m̃y tóg ñj m̃u, to ěkrén kar tugñym kar tó jé, ũn jag tén kónân m̃u ag to;

XXXIX – ũ pi ne kajām ge ñi, pã'i ag tugñym vén ja tun k̃y, m̃ỹr pi ver to rán k̃y ñy vê lei ti;

XL – vênhrá tag jagma tóg ñj m̃u lei ke ti t̃i, pi ũ jagfy ṽyn kej ke ñi ti t̃y vênh m̃y há han jé;

XLI – ṽenhrá tag jagma tóg ñj m̃u lei ke ti t̃i, kajām ja tóg m̃u, ũn tóg jag ki ṽenhm̃y ke

k̃y jag nirejtu kuñj sór m̃u ti;

XLII – ũ tóg ũn sá, ũn kupri, kanhgág m̃y ṽi ṽenhm̃y han k̃y, kajām ja tóg m̃u ñfénh k̃y j̃e k̃y, ṽenhrá tag jagma tóg ñj m̃u lei ke ti t̃i;

XLIII – ṽenhrá tag jagma tóg ñj m̃u lei ke ti t̃i, pi kaja ñj m̃u, j̃enkamo t̃y, kajām ge tóg ñi ñfénh k̃y, ũ tóg jag t̃y ṽenyn kónān ti, kar jag m̃y ñén ũ kórég tóg ṽenh kr̃i t̃y ṽenhm̃y kej f̃ā ṽene ke ti, kar kr̃i kórég ag ṽenh e k̃agtén sór m̃u ag, ũn han ra ke m̃u ti, ũn han m̃u ti, kar ũn ki karó ra tó t̃u ěn ti;

XLIV – ũn ñén ũ han kónān m̃un m̃y, pi kaja ñj m̃u j̃enkamo t̃y, ñfénh k̃y tóg kajām m̃u, ũn ṽenh mr̃é ũ ag vin k̃y mokā génh k̃y, p̃ā'i ag ketum̃ỹr t̃y p̃ā'i t̃u ag, P̃ā'i ag ṽenhrá tag k̃āki rán k̃y vin, ñén ũ kar vin há han ti kar m̃y há ñj j̃é, ũ pi katot̃āj ke ñi;

XLV – ũn t̃y ñén ũ ṽenhm̃y t̃y h̃enrike m̃u ān h̃ā tóg kajām ke ñi, ñfénh ka j̃e k̃y, ti kr̃ā kar pi kajām ke ñi, h̃āra ũn ter m̃u ěn t̃yti t̃y ñén ũ kren jan k̃y, ũn ñfénh k̃y j̃ā ān kr̃ā tóg kyg̃jām ke ñỹt̃i, h̃āra ag pi ũn t̃ūg m̃u ěn t̃y ñén ũ kaja k̃āf̃ān k̃y kyg̃jām ke ñỹt̃i;

XLVI – lei tag k̃ākā tóg ken k̃y ñy gé, ũn ñén ũ ṽenhm̃y han m̃u t̃yti pir m̃y kajām j̃é, kar ũ tóg kri k̃ām̃j m̃u gé:

a) Ñfénh k̃y tóg j̃ēj m̃u tar ra kutā m̃ā;

b) Ti t̃y ñén ũ krenkren k̃ān ja tóg m̃u;

c) Ñén ũ kajām ke tóg ñi gé j̃enkamo t̃y;

d) Ti ñén ũ ṽenhm̃y han ja ān kajām ja tóg m̃u gé r̃ānhr̃āj k̃y;

e) Krenkren k̃ān ja tóg ti nirejtu ti;

XLVII – ũ pi tag ki kajām:

- a) Ũ pi kajām ke nĩ, ũn jag tén mũ ti ěg ěmā mág ki ke ag tỳ ěmā ũ ag mré jag to rān kỹ, to ag vėnh gėnh ke tĩ vėnhrá nỹ tag tóg ke tĩ art. 84, XIX ki;
- b) Ũ pi nĩfėnh kỹ jã krỹg ja tũ nĩj ke nĩ;
- c) Ũ pi ũ mỹ vėsān kỹ inh mỹ rānrāj kej ke nĩ;
- d) Ũ pi ũ kutām ke nĩ ěmā mág ki;
- e) Ũ pi Jag tỳ rānrānh ke kónān ke nĩ;

XLVIII – ũn nén ũ vėnhmỹ han ja ěn tóg kajām ke nĩ, hāra pi vėnhkar mré nĩfėnh kỹ jěj ke nĩ, ũn nén ũ vėnhmỹ mág tavĩ han ja ěn ag tóg vyrmỹ nỹtĩj mũ, ũn tỳ gĩr ag tóg ũn si há ag kóm vyrmỹ nỹtĩj mũ gé, kar fag tóg vyrmỹ nỹtĩj ke nĩ;

XLIX – ũn nĩfėnh kỹ nỹtĩ ěn ag mỹ tóg ken kỹ nỹj mũ gé, ũ pi ag to nĩgān ke nĩ, kar ag mỹ vĩ vėnhmỹ han ke nĩ;

L – ũn nĩfėnh kỹ nỹtĩ ěn fag mỹ tóg ken kỹ nỹj mũ gé, fag tỳ fag krā kėsir pėfām nỹtĩ mré nỹtĩn jé, gĩr tóg pafa tovānh tomē to;

LI – Pã’i ũ pi ěmā mág Brasil ki mur ja ěn tỳ ěmā ũ tá ti fón ke nĩ, ěmā ũ tá kēmũ kỹ nỹtĩ ān ag hã tỳ tóg vėsikā tá ag vām mũ ag kāmũ ja tá, ag tá nén ũ vėnhmỹ han kar kāmũ jan kỹ, hāra tóg nỹj mũ gé ag tỳ fóg tỳ nén ũ vėnhmỹ vėnegne kej fã ag mré ke nỹtĩn kỹ, ketũmỹr ag nén ũ vėnhmỹ tỳ vėnh krĩ kókén fã ěn vėne ke mũ ja nĩn kỹ, lei tag kākā tóg ken kỹ nỹ gé;

LII – Pã’i ũ pi ěmā ũ mỹ ũ tỳ tá vėsikā vām ke nĩ, ti tỳ nén ũ vėnhmỹ han mũ tóg tỳ ũ ag kãprėg kỹ vėnh jo ti fãg kỹ nỹtĩ tognĩn ken kỹ, ketũmỹr ti nén ũ to ěkrén kỹ vāmén há nĩn kỹ;

LIII – ừ pi ừ mỹ nén ừ kajām kej ke nĩ, Pã'i hã tóg ti tugnỹm kỹ nén ừ ki néve nĩn kỹ, kajām ra kej ke nĩ;

LIV – ừ pi nén ừ kajām ke nĩ, ketumỹr nĩfénh kỹ jăj ke nĩ, kar ti tỹ nén ừ krenkren ke nĩ Pã'i tỹ kajām ra ke tũn kỹ;

LV – ti kar mỹ tóg ken kỹ nỹj mũ vẽnhrá tag jagma, ừ pi nĩfénh kỹ jěj ke nĩ, ti tỹ nén ừ vẽnhmỹ tỹ hẽnrikeja ja ần tugnỹm há han vén mẽ, kar ti vênh jagfy vămén mắg mẽ, ketumỹr ừn kanhró vẽnhrá tag kāmĩ kinhra tỹ vênh jo fềg jé ti tỹ ti jagfy vămén jé gé;

LVI – ừ pi ti tỹ vẽnhrá tag jagma nén ừ kafăn tĩn kỹ nén ừ vẽnhmỹ tỹ jag to ón kỹ jag nĩfėj ke nĩ;

LVII – ừ pi nén ừ ki névĩ nỹj ke nĩ, tungnỹm há han vén mẽ, kar ti nĩfénh ra ken jé;

LVIII – ừ pi ti nokuměto kar nĩn kỹ ti mỹ han măn ra kej ke nĩ, hãra nén ừ tóg hẽnriken kỹ tóg hynhan măn ke nĩ, lei tag kākā tóg ken kỹ nỹ;

LIX – ừ tóg nén ừ vẽnhmỹ tỹ hẽnriken ka nĩn kỹ ừ kato, Pã'i ag kãnmar vég tũn kỹ ừn hẽnrikeja ền tóg tó măn tĩg ke nĩ Pã'i ừ ag mỹ, hãto fóg ag tóg ação civil público ke tĩ;

LX – lei tag kākā tóg ken kỹ nỹ, ừ pi ừ tỹ nén ừ vẽnhmỹ han ja to Pã'i ag vẽnhrá vej ke nĩ, hãra tỹ nén ừ vẽnhmỹ tavĩ nỹn kỹ, ền ki Pã'i ag pi pėjuj ke nĩ ừn vej sór mũn mỹ;

LXI – ừ pi nĩfénh kỹ nỹj ke nĩ, pã'i ag ti nén ừ vẽnhmỹ han tĩ ền kri jĩgjęg kỹ vég tũn kỹ, ketumỹr ta Pã'i vẽnhrá tóg ti mỹ kótfĩ tũn kỹ, hãra ừn ta puriso han kỹ jě kỹ nén ừ vẽnhmỹ tỹ hẽn riken kỹ tóg, kajām ke nĩ puriso ag vẽnhrá jagma, mỹr ag mỹ lei ke tĩ tóg tỹ ừ nỹ, ềg mỹ ke ve kỹ;

LXII – pã'i ag ừn nén ừ vẽnhmỹ ta hẽnrike tĩ ền nĩfénh kỹ ag hã tóg Pã'i mắg Juiz ke tĩ mỹ tó ta mắnh kej ke nĩ, kar ti kễke,

ketumỹr ti krã, kar ti prũ fi mỹ, ketũmỹr ag ùn nĩfěnh mũ tóg ěn mỹ tóm nĩ ken kỹ;

LXIII – Pã'i ag ù kãgmĩ ka, ag vỹ, ti mỹ ti nirejtu kãmén ke nĩ ti nén tó mũ ăn tỹ ag vỹ ti katu tó,j ti julgamento kã, kar ver ti mã ag ti ta advogado nĩj ke tój;

LXIV – Purisa ag ta ù kãgmĩ ka ti nĩfej ken kỹ, ag vỹ ti kanhkã mỹ tój ke nĩ;

LXV – Pã'i ag ta véké ù kãgmĩ jén kỹ, ag ti tuvănh ta mrănh kej ki nĩ;

LXVI – Ag ù kãgmĩ mỹr, ti tỹ nén ù jagy han jé tũn kỹ vỹ, ver nĩfěnh ka jã mã kã, ag tugnỹm há han to māj mũ, ketũ mỹr tóg ver jěnkamũ kajâm kar to māj mũ pã'i jăfĩn to mã to;

LXVII – Ă jagagtar kỹ, fóg tỹ pã'i ag pi ă deve tu ă kãgmĩj;

LXVIII – to ag tóg “habeas corpus” ke tĩ věnhrá tag jagma, ti kar mỹ ke vě, ù pi véké nĩfěnh kỹ jěj ke nĩ, Pã'i tóg nón tugnỹm há han ke nĩ, ti tỹ ù tỹ tovănh kỹ tĩ ěn nĩfěnh tũ nĩn jé véké;

LXIX – ù tóg věnh jagfy (segurança) to vĩn kỹ papé kãki věnhrá tag jagma tóg nỹj mũ, ti nén ù han há han tĩn kỹ, hăra pi Pã'i ag mỹ nỹj “habeas-corpus” ou “habeas-data” ke tĩ, ag tỹ nén ù věnhmỹ han mũ jan kỹ věnhrá tag jătã, mỹr ag tóg ěg kar mỹ rănhrăj nỹtĩ ag nén ù kar ki hă han jé;

LXX – ti kar ag jagfy Pã'i tóg ù purisa ag vin ke nĩ věnhrá tag jagma:

a) Ûn e ag ùn kuprěg ja ěn ag jagfy Congresso Nacional tá nỹ tĩ ag;

b) Ûn e ag věsimér věnhmré nén ù há to ěkrén kỹ rân kỹ han kỹ nỹtĩ ag, ag nén ù hár tag tóg prỹg pir pătén kỹ nĩn kỹ, ag jagfy tóg rân kỹ nỹ gé věnhrá tag jagma;

LXXI – ken kŷ nŷj mŷ ũ tóg nén ũ han mŷr vênhrá tag kāmī nŷ tŷn kŷ, ũ nirejtu kunŷnh tŷ nŷn jé, ti tŷj há mŷ tŷg jé ěmā kri hāra tóg vênhrá tóg rán kŷ nŷ, tag tavī jagma tŷj ke nŷ, hāto ag liberdades constitucionais ke tŷ;

LXXII – ken kŷ tóg nŷj mŷ ũn nén ũ tŷ rán kŷ nŷ ěn ve han sór kŷ hāto ag tóg “habeas data” ke tŷ:

a) Ũ tóg nén ũ to rán kŷ nŷ ěn vej sór kŷ, ũn nén ũ vênhmŷ han kŷ nŷ ja ěn to, kar Pă’i ag vênh jo vin ja ti kar mŷ rânhrăj fă ěn ag to ke gé;

b) Nén ũ tóg vênhmŷn kŷ rán kŷ nŷn kŷ ki hă rán ke nŷ, nén ũ tóg rán kŷ nŷ ân ta péjug mă nŷn kŷ, hă to ag judicial ketŷmŷr administrativo ke tŷ;

LXXIII – ũn ti nokumêto tŷ ki hă ke kar nŷn kŷ, kar ki vênhrá tag jagma hă tŷn kŷ, ěn tóg há nŷ, ti tŷ ũ tŷ vênhkar tŷ nén ũ tŷ hênrike vênhmŷ han sór mŷ ěn, mŷ ke tug ra ken jé, Pă’i tóg ti kar mŷ nén ũ hynhan ja ti, kar Pă’i ag vēju ũ vin ja ěn ag tóg rânhrăj há han ge nŷtŷ, nén ũ vênhmŷ tŷ rânhrănh kej sór mă ag rânhrăj fă tá, nân mág vóg vênhmŷ han tŷ nŷn jé, kar ĩn mág tá tŷ ti kar nén ũ sŷnvŷ vin han ka nŷtŷ tá, ũ pi ti nén ũ tag kar jagfy vênhrán kŷ, Pă’i ag mŷ fón kŷ inh mŷ vé ken kŷ kajăm ge nŷ, hāto ag processo ke tŷ;

LXXIV – Estado ag vênhrá kăkă tóg nŷj mŷ gé, Pă’i ag tóg ũn jênkamo tŷ ag jagfy kygjăm ke nŷtŷ;

LXXV – Estado tóg ũ tŷ véké nŷfénh kŷ jăj ja ân mŷ kajăm ke nŷ, kar ũ tóg nŷfénh kŷ jăj ja ân prŷg tá jun mŷr pătén kŷ ke gé;

LXXVI – ũn jagjăgtar tavī ag mŷ tóg nŷj mŷ gé:

a) Ũn mur mŷ ag jyjy rán kŷ fin jé papé ki;

b) Ũn ter mŷ jyjy rán jé papé ki;

LXXVII – ũ pi ne kajām mū “habeas-corpus” kar “habeas-data” lei tag kākā tóg ken kȳ nȳ gé, papé kar hyn han jé véké;

LXXVIII – Ti kar mȳ tóg nȳj mū, Pā’i ag nén ũ tognȳm han tīg kȳ ven jé, ti prȳg fi ja ān pātén mē, ke tóg tī vēnhrá tag ti;

LXXIX – ken kȳ tóg nȳj mū vēnhrá tag jagma lei tag ti, ũ nirejtu ti vēso vēnhrá vég tū nīn jé, nén ũ kar ki, kar nén ũ jagma.

§ 1º Vēnhrá tag jagma tóg ken kȳ nȳj mū gé ěg nirejtu ti, kar ti ěg mȳ ken kȳ nȳn jé, nén ũ tȳ hēnriken kȳ ve ta mrānh ken jé.

§ 2º ěg mȳ tóg ken kȳ nȳj mū gé ěg nirejtu ti Constituição kāmī, hāra pi vēnhrá ũ kājatun kȳ tātá fāg ke nī, ketū mȳr ketūmȳr Pā’i ag ěmā ũ tá Pā’i ag mré vāmén kȳ vēsimér han jan kȳ República Federativa do Brasil tȳ mré ke nīn kȳ.

§ 3º ěg ěmā ki Pā’i mág ag hētá ěmā ũ tá Pā’i mág ag mré vāmén kȳ ag ěkre tȳ pir ke kȳ rán kȳ fin kȳ nirejto humanos ke tī to vēnhmré hej ke fān kȳ, Pā’i ag īn mág kākī vāmén fā tá Congresso Nacional ke tī, kurā régre ki ag tóg kuprēg ke nȳtī, pēnkar kākī ũn tēgtū ag tóg ki hā kej ke nī, kȳ tóg ser tȳ emendas constitucionais nȳtīj mū.

§ 4º ěmā mág Brasil tóg tāmī ěmā ũ ag mré ke nīj mū Tribunal Penal Internacional ke tī, ag tȳ vēnhrá tag jagma rán kȳ fi ja nīn kȳ.

CAPÍTULO II

DOS DIREITOS SOCIAIS

Art. 6º. Ti kar nirejtu vē, vēnh kanhrānrān fā ti, vēnh kygtāg fā ti, vājān ki, rānhřāj fā ti, vēnh īn ti, tāmī mūn jé kajām mā jyryr kri, vēnh kanh’nir fā ti, ũ tóg ũ vóg kónān tū nīn jé, governo tȳ vēnh jo ũ ag vin ja, ěg ũn rānhřāj mū ag mȳ papé vegven jé to ag tóg previdência social ke tī, gřr ti kar ti mȳnh, ũn kājatun kȳ mū ag ki ěvāj jé gé, ke tóg tī Constituição ti.

Ti rá pir. Brasileiro jagăgtar mỹ pã'i tỹ êg kirĩr nĩ tóg jênkamo vej ke mũ, vênhrá tag kâki tóg ag mỹ rán kỹ nỹj mũ, ag hêrenkỹ nirejtu nỹtĩj ken fi ja tóg mũ vênhrá tag jagma, hãra ag tóg tognỹm há han ke nĩ ti vênhrá tag jagma hã nỹ ti ag kygĩãm há han jé.

Art. 7º. Ag mỹ ke vê êmã kêsir mĩ rânhrăj fã ag, kar êpỹ ki rânhrăj fã ag, kar ù nỹtĩg há han kỹ nỹtĩj sór mũ ag mỹ:

I – ù tỹ rânhrăj há han jãn kỹ, ù pi ti tỹ rânhrănĩ ke vênhmỹ han ke nĩ, kar véké ti kutãm ke nĩ ne tũ to, lei tag kâkã tóg ken kỹ nỹ gé, véké ti ta rânhrănĩ ken kỹ kaja nỹj ja tóg mũ, ên ki ag tóg ti mỹ kajãm ke nỹtĩ;

II – ù tóg ti rânhrăj fã kren kỹ ver tóg gera jênkamo ù mêng nĩj ke nĩ;

III – ti rânhrăj jăg mág kỹ prỹg tỹ hênrike han kỹ tóg jênkamo mág mên ke nĩ;

IV – kysê pir kaja, lei tag kâkã tóg ken kỹ nỹ gé, ti kar mỹ tóg ken nỹj mũ kysê kaja tag ti, ti kaja tag to tóg ti nén ù kygĩãm ken vej mũ ti krã mỹ, ĩn ti, vājãn ti, kanhrănĩrãn fã ti, vênĩ kygtăg fã ti, vênĩ kanh' nĩr fã ti, kur ti, vênĩ jănĩhkrig fã ti, kamĩjũ kri tĩg gen jé, ti kăfãn kỹ jênkamo măg nĩj ke ti, ti to jãn nĩn jé;

V – kysê pir kaja tóg ti rânhrăj fã rĩke nĩj ke nĩ;

VI – ù pi kysê pir kaja tỹ sĩ kej ke nĩ, vênĩhmĩrê to vămén vén mẽ ta pir ke kỹ hej ke tũn kỹ;

VII – kysê pir kaja pi sĩ kej ke nĩ, ùn kurã kar mĩ rânhrăj fã ag mỹ;

VIII – kysê kaja régre măn ke tóg nĩ ti rânhrăj jê ke prỹg pir tá jun kỹ, ketũmỹr ti rânhrăj jã ki kófãn kỹ;

IX – ũn kuty k̃y rānhrāj ān ag tóg kurā tá rānhrāj fā ag kāfān k̃y jēnkamo mǎn ke ñi;

X – ũ pi lei tag jagma ũn rānhrāj jā ān m̃y kysē pir kaja nej ke ñi, ũn inh m̃y rānhrāj ke m̃u ti, hāra kar ũn rānhrāj m̃u m̃y kajām tūn k̃y tóg, nén ũ kajām m̃u vēnhrá tag tóg ke t̃i;

XI – ti rānhrāj jā ān tá tóg ti kysē pir ān kaja jagtātá ti m̃y kajām ke ñy t̃i, ti rānhrāj há han taṽin jān k̃y, ti ũn m̃y rānhrāj jā ān ag, kar ti rānhrāj fā tá nén ũ kar ki ti m̃y kajām fā ag mré ke hán ñin k̃y, ag tóg ti m̃y kri kajām ke ñy t̃i gé, ke tóg t̃i lei tag ti;

XII – ũn rānhrāj jā ān krā tóg jēnkamo ũ géj ke ñy t̃i gé, ti kysē kaja tóg s̃i ñin k̃y, ke tóg t̃i lei tag ti;

XII – ũn rānhrāj jā ān krā tóg jēnkamo ũ géj ke ñy t̃i gé, ti kysē kaja tóg s̃i ñin k̃y, ke tóg t̃i lei tag ti;

XIII – ũ pi pēnkra kar ũn tēgtū pātén ke ñi rānhrāj jā ki kurā pir kāk̃i, kar 44 horas semanais ketūm̃ỹr tóg kar kurā ũ tá s̃in k̃y rānhrāj, hāra vēnhrá mré to vāmén vén k̃y jagmré rānhrāj fā ag;

XIV – seis horas taṽi ki tóg rānhrāj ke ñi ũn vēnhkán jé t̃y ke vānh ti, hāra rānhrāj ñy t̃i tóg vēnhmré to vāmén vén ke ñy t̃i;

XV – ũn rānhrāj fā ān m̃y ag tóg kajām ke ñy t̃i kurā tá vēnhkán mré hā domingo k̃ā;

XVI – ũ tóg kurā tá rānhrāj kar kuty jagtā ki rānhrāj k̃y tóg kysē pir kaja mǎn kar kri ti kuju ũ mǎn ke ñi;

XVII – ũn rānhrāj t̃i ān tóg ti pr̃ỹg pir tá jun k̃y, ti vēnhkán ke ān kaja mǎn ja tóg m̃u, ti kysē pir kaja t̃y ũn tēgtū to pipin k̃y ñi ēn pir mǎn ja tóg m̃u;

XVIII – ũn rānhrāj jā fi krā mur k̃y fi tóg, fi kysē kaja mǎn m̃u, fi krā tar̃ir ñi ki fi ĩn tá kysā t̃y vēnhkēgra ki;

XIX – licença-paternidade, nos termos fixados em lei;

XIX – gĩr panh mȳ tóg nȳ gé ti tȳ ti krā mur kȳ ti prũ fi mré tarĩr jé;

XX – ũn tētá fi mȳ tóg ken kȳ nȳj mũ gé, fi rānrāj jé, lei tag kākā tóg ken kȳ nȳ gé, fi hā ty rānrāj sór mũ ti;

XXI – rānrāj jā ān tóg kutāj ken kȳ, ũn ti mȳ kajām nĩ ān tóg ti mȳ kysē pir jāmĩ tój ke nĩ, ti kar ti rānrāj tovāj jé, lei tag kākā tóg ken kȳ nȳ gé;

XXII – ũn rānrāj jā ān mȳ tóg tarĩr ke nĩ, ti vėnrȳnh kónān tũ nĩn jé, kar ti kaga tũ nĩn jé, ti vėnh jānhkrig kar vėnh tarĩr jé;

XXIII – ũn rānrāj jā ān tóg kysē pir kāfān kȳ ti kaja mǎn ke nĩ, ti tȳ rānrāj fā tá nén ũ tóg ti tȳ hėnrike vėnhmȳ han hán kȳ, lei tag kākā tóg ken kȳ nȳ gé;

XXIV – ti kófān kȳ ti rānrāj ja ān kaja mǎg nĩn jé;

XXV – ti krā kėsir tóg vėhē mur kȳ nȳtĩn ān mȳ, kār gĩr tȳ prȳg tȳ 5 han to mǎ to tóg véké ke tĩj mũ iskóra ti, kanhrānrān fā ti, kar gĩr tȳ nȳtĩj fā tá;

XXV – ti krā kėsir tóg vėhē mur kȳ nȳtĩn ān mȳ kar gĩr tȳ prȳg tȳ 5 han to mǎ to tóg véké ke tĩj mũ iskóra ti, kanhrānrān fā ti, kar gĩr tȳ nȳtĩj fā tá;

XXVI – kinhrāgrāg kar han kȳ tóg nȳtĩj ke nĩ, jag vėnhmǎn kȳ jagmré ti rānrāj fā to vāmén ag ākre tȳ pir ke kȳ hej ke fān jé;

XXVII – ũ pi ti rānrāj kren ke nĩ, fóg ag nén ũ hár tóg ti rānrāj fā ān han gen kȳ, to ag mǎki ke tĩ, lei tag kākā tóg ken kȳ nȳ gé;

XXVIII – ũn rānrāj mũ ag mȳ tóg ke tĩj mũ gé, ti rānrāj ja tá vėnh kókén ketũmȳr vėnh rȳnh kȳ, ũn inh mȳ rānrāj kemũn hā

tóg ti mỹ kajām ke nĩ, ti tỹ rânhrāj jā ân tá nén ù ki hyn han mã nỹtĩ tognĩn hênriken kỹ;

XXIX – ù tỹ ti rânhrāj ja nirejto to vĩ sór kỹ prỹg tóg nỹj mũ ti tỹ to vĩn jé, prỹg tỹ pênkar ùn êmã kêsir kāmĩ rânhrāj fã ag mỹ, kar tóg prỹg tỹ ùn régre jagma nỹj prỹg régre ùn êpỹ tá rânhrāj fã ag mỹ ti rânhrāj tóg tũ ken kar;

XXX – ù pi jag kăfân kỹ jênkamo măn ke nĩ, ti pi fi kăfân kỹ măn ke nĩ gé jênkamo ti, rânhrāj fã tóg tỹ jag hã nĩn kỹ, kar ti ketumỹr fi kófa nĩn hã ve kỹ, kar ti tỹ jag hã tũ nỹtĩn hã ve kỹ;

XXXI – ù pi jag ve kỹ, kar jag kăfân kỹ jênkamo măn ke nĩ, ti tỹ jag hã tũ nỹtĩn hã ve kỹ, ke tu mỹr, ù tig vãn h jãn kỹ;

XXXII – ù pi ti rânhrāj fã tá jag ki vênhmỹ kej ke nỹtĩ, ti tỹ jag hã tũ nỹtĩn hã ve kỹ, kar ùn kanhró pi ù kăfór nỹtĩj ke nĩ rânhrāj fã tá;

XXXIII – ù pi kuty kāmĩ rânhrāj ke nĩ, ti rânhrāj tá nén ù tóg ti tỹ hênrikej hán kỹ, kar ti tỹ rânhrāj jãn kỹ prỹg tỹ dezoito han mã, ketũ mỹr ketũmỹr ti tỹ gĩr tavĩ jãn kỹ ke gé prỹg tỹ dezesseis jãn kỹ, hãra tóg há nĩj ti vêhê rânhrāj kinhrăg tĩn kỹ;

XXXIV – ùn rânhrāj fã ag nirejto tóg jag rike nỹtĩj mũ, ùn kurã kar mĩ rânhrāj fã ti, kar kejãn hã rânhrāj ti ke gé.

Ti rá pir. Ken kỹ tóg nỹj mũ ùn ĩn mĩ rânhrāj fã ag mỹ ag nirejto ti vênhrá tag jagma IV, VI, VII, VIII, X, XIII, XV, XVI, XVII, XVIII, XIX, XXI, XXII, XXIV, XXVI, XXX, XXXI e XXXII kar tóg lei tag kăkă tóg ken kỹ nỹ gé, kar tóg vênhrá tag jagma nỹj mũ gé, kar ti papé mré jagtê sĩ kygjãm jé ti rânhră fã tá, vênhrá tag jagma.

Art. 8º. Ûn vênh e ag jagmré ag jyjy rân rân kỹ nỹtĩ ag mré ti jyjy rân sór kỹ tóg ken kỹ nỹj mũ gé, hãto ag associação kar sindical ke tĩ:

I – lei tag kăkă tóg ken kỹ nỹ gé, ù pi êmã Estado mỹ to vĩj ke nĩ

ũn e ag vênh mré vêsimer ag vĩ tỹ pir ke kỹ associacão ù fãg sór kỹ, ketũ mỹr ketũmỹr sindicato ti ke gé, ag rán kỹ fi sór kỹ, kar Pã'i ag vênh jo vin ja ag pi ag mỹ hánỹ kej ke nĩ;

II – ken kỹ tóg nỹj mũ, ù pi organização sindical régre han ke nĩ, jãmĩ jã kỹ ùn e jagfy fêfén jé jênkamo to ãkrén kỹ, rãnrhãj nỹtĩ ag kar ti, kar inh mỹ rãnrhãj kemũ ag hã tóg organização ke tĩ tag vej mũ, ãg nỹtĩj fã mĩ êmã kāsir kāmĩ;

III – sindicato mỹ tóg ken kỹ nỹj mũ, ùn e ag ketumỹr ùn pir nirejto jagfy fêfén jé, kar papé vegve jé tá judiciais ou administrativas ke tĩ;

IV – vênhmré ag tóg vênhmãn kỹ to vãmén kỹ vêsimer tỹ pir ke kỹ jagmré hej kej ke nỹtĩ, ùn rãnrhãj nỹtĩ ag, kysê pir kaja jagtã sĩ nĩm jé sindicato ke tĩ ag mỹ, ag tỹ nén ù kajãm ge jagtãn jé, lei tag kãkã tóg ken kỹ nỹ gé;

V – ù pi vênhrán ra kej ke nĩ, ti tỹ ti jyjy rán vãnh kỹ, kar ti jyjy kunũj sór kỹ ke gé, sindicato ke tĩ tá;

VI – sindicato mỹ tóg ken kỹ nỹj mũ, ti ùn e rãnrhãj nỹtĩ ag jagfy nêgóso ven jé;

VII – kófa tóg ti vênhkuprêg jé tóg há nĩ, kar ti jyjy nĩm jé ag ti kuprêg jé tóg há nĩ gé sindicato tá, ti jyjy tóg ag mré tá rán kỹ nỹ ja nĩn kỹ;

VIII – ù tóg rãnrhãj jã ra vênhkuprêg fã ki vênhrán kỹ, tỹ sindicato ke tĩ ãn jo jãn jé, ketũ mỹr ti ùn jãmĩ jãg ãn nón jãg kỹ, pi ti rãnrhãj kren ke nĩ, prỹg pir tóg ti nỹj mũ ti jãmĩ jãn jé, hãra ti nén ù vênhmỹ han kỹ tóg ti rãnrhãj kren, lei tag jagma tóg nỹ.

Ti rá pir. Vênhrá tag jagma tóg nỹj mũ, ùn vênhmré vãmén kỹ vêsimer rán mũ ag mỹ sindicatos ke tĩ, êpỹ mĩ rãnrhãj fã ag, krãgufár kugmĩj fã ag, ag mỹ tóg nén ù kar vej ke nĩ ag jãvãnh kỹ, ken kỹ tóg nỹj mũ lei tag kãki.

Art. 9º. Ken kỹ tóg nỹ ag nirejtu kăki, ag rânhrăj tỹ tỹgtỹ kej sór kỹ, ag vênh jo nén ũ to êkrén kỹ to vămén sór kỹ.

§ 1º Lei tag kăkă tóg ken kỹ nỹ gé, ag rânhrăj fă tá ag nén ũ han ke ăn ti, kar ag rânhrăj kămi nén ũ hynhan tỹ tỹgtỹ kej ke tũ nĩ, vênh e ag mỹ.

§ 2º Ũn nén ũ vênhmỹ tỹ rânhrănh ke mũn mỹ tóg ken kỹ nỹ gé, ti kygjăm jé lei tag jagma.

Art. 10. Rânhrăj nỹtĩ ăn ag, kar inh mỹ rânhrăj kemũ ag, ag mỹ tóg ken kỹ nỹj mũ, Pă'i ag vênh jo vin ja ag ti kar mỹ rânhrăj jé, ăn ag tóg ag mỹ papé vej ke nỹtĩ, to vămén kỹ mĩ hă han jé, hăto ag tóg previdenciários ke tĩ.

Art. 11. Ĩn mág tá ũn e ag jagmré rânhrăj nỹtĩ tá duzentos kăfór nỹ-tĩn kỹ, ũn pir kuprêg kỹ ag tóg vênh jo făg ke nỹtĩ, ti ag jagfy rânhrăj kemũ ăn mré vămén jé nén ũ to.

CAPÍTULO III

DA NACIONALIDADE

Art. 12. Tỹ tóg brasileiros nỹtĩ:

I – tag ki ke pă:

a) Ũn tag ki mugmur ja ag, República Federativa do Brasil, ag panh kar ag mỹnh tóg êmă ũ tá kămũ kỹ nỹtĩn ra, hăra fag pi fag êmă tá kămũ ja ăn mỹ rânhrăj nỹtĩj ke nĩ;

b) Ũn êmă ũ tá mugmur mũ ag, hăra ag panh kar ag mỹnh tóg tỹ êmă Brasil ki ke nỹtĩn kỹ, fag kă ũ tóg rânhrăj jăn kỹ República Federativa do Brasil mỹ;

c) Ûn ẽmã ù tá mugmur mũ ag, hãra ag panh kar ag mỷnh tóg tỳ ẽmã Brasil ki ke nỹtĩn kỹ, ag jyjy tóg ẽmã Brasil ki papé ki rán kỹ nỹtĩn kỹ, ketumỹr ag República Federativa do Brasil ki ẽmãn kãmũn kỹ ag ver tỳ gĩr ra, ag ketũ mỷr Pã'i ag mỷ to vĩn kỹ tỳ brasileiro nỹtĩn jé;

II – ùn tag ki mur tũ ra, hãra tỳ tag ki ke jãn kỹ:

a) Ûn lei kãmĩ ag jyjy rán ja ag nacionalidade brasileira, ùn ẽg vĩ tój fã ag tóg prỹg pir ki ẽmãn mũ, ẽmã ù ra ẽmãn mũ mã, kar ùn tag mĩ mũg há han mũ ag nén ù vẽnhmỹ han mã;

b) Ûn tỳ ẽmã ù tá kãmũ kỹ nỹtĩ ag, República Federativa do Brasil ki ẽmãn jé, prỹg tỳ quinze pátén kỹ nỹtĩ ag, nén ù vẽnhmỹ tỳ hẽnrike ja tũ ag, ketumỹr nén ù vẽnhmỹ to kajãm jã tũn kỹ Pã'i ag mỷ, ãn ag tóg nacionalidade brasileira to vĩn jé há nỹtĩ.

§ 1º Ûn tỳ portugueses ag tag ki ẽmãn kỹ nỹtĩ ag, ken kỹ tóg nỹj mũ gé, ag nirejtu tóg brasileiro ag tũ rike nỹj mũ, kar ag ẽmã tá ẽg nirejtu tóg ag tũ hãrike nỹj ke nĩ gé, hãra rán kỹ nỹ ãn tavĩ vễ Constituição kãki.

§ 2º Lei tag jagma tóg nỹj mũ gé, ù pi jag nirejto kãfór nỹj, tag ki ke pẽ ag, kar ẽmã ù tá kãmũ kỹ nỹtĩ ag, rán kỹ tóg nỹj Constituição tag kãki.

§ 3º Brasileiro ag tavĩ mỷ tóg ken kỹ nỹj mũ, vẽnhkuprẽg jé vẽn h rán jé tỳ Pã'i nỹtĩn jé:

I – Tỳ Pã'i mág tỳ presidente jãn jé, ti nón jã tỳ Pã'i vice-presidente ti;

II – Tỳ Pã'i jãn jé, neputanu ag jãmĩ jãn jé, ag vẽnhmãn kỹ vãmén fã tá;

III – Tỳ Pã'i jãn jé, Senado Federal ag jãmĩ jãn jé;

IV – Tỹ Pã'i jãn jé, Supremo Tribunal Federal ag jãmĩ jãn jé;

V – Tỹ Pã'i jãn jé, ěmã Brasil jagfỹ vãmén jé ág ěmã kãki, kar ěmã ũ tá kegé;

VI – Tỹ Pã'i jãn jé, vẽnħ géj fã ag jãmĩ jãn jé;

VII – Tỹ Pã'i jãj jé, Ministro de Estado da Defesa jãn jé.

§ 4º Kren ja tóg mũ ti tỹ brasileiro jã ti:

I – ěmã ũ tá kãmũ kỹ nỹtĩ ag tóg, ag tỹ tag ki ke papé kren mũ, ag papé hár tóg ki vẽnħ ón nĩn kỹ, kar ag nén ũ vẽnħmỹ han sór kỹ ordem constitucional kar Estado Democrático kato;

II – Ũ tóg tỹ ěmã tag ki ke ra, ti jyjy papé kren sór kỹ tóg, rân ka jãnãj to vĩ kỹ Pã'i tỹ brasileiro mỹ, hãra ti pi ěmã tũ jãj ke nĩ.

§ 5º Ũ tóg tỹ ěmã tag ki ke ra, ti jyjy papé kren sór kỹ to vĩ kỹ, Pã'i tỹ brasileiro mỹ, gera tóg ti jyjy papé to vĩ mãn jé há nỹj, ti tỹ ěmã tag ki ke jã mãn sór kỹ, ke tóg tĩ vẽnħrá tag jagma inciso II do § 4º deste artigo.

Art. 13. Fóg ag vĩ tóg ken kỹ nỹj mũ ki vãmén jé República Federativa do Brasil ki.

§ 1º Nén ũ kãgrá tóg tỹ República Federativa do Brasil ki venven kỹ nỹtĩj, hã tóg tỹ mỹnera, tỹnh fẽ, mokã ti, kar kãgrá nacionais ti.

§ 2º ěmã tỹ Estados ag, kar ěmã tỹ Distrito Federal, kar ěmã kēsir tỹ Municípios ag tóg vēsóki ag kãgrá han mũ.

CAPÍTULO IV

DOS DIREITOS POLÍTICOS

Art. 14. Ûn e ag vẽnhmãn kỹ vẽn hmré to vãmén kỹ, gen kỹ tog nỹj ken kỹ tóg ken kỹ nỹj mũ, nén ù kãprêg jé jag rike kar han kỹ, vẽnhrá tag jagma, kar:

I – vẽnhmãn kỹ to vãmén kỹ nén ù kãprêg jé;

II – ùn e ag vẽnhmãn kỹ nén ù to ag ki ămã vén jé;

III – Ûn e ag vẽnhmãn kỹ nén ù han sór kỹ.

§ 1º Ti papé han vẽnhkuprêg jé:

I – ùn prỹg tỹ dezoito ag tóg, vẽnhkuprêg ke nĩ;

II – ti vẽnhkuprêg mũj sór kỹ tóg mũj, ketumỹr ti mũj vãy kỹ tóg há nĩ gế:

a) Ûn vẽnhrán ki kagtĩg ag;

b) Ûn prỹg tỹ setenta kãfór ag;

c) Ûn ta gĩr tavĩ ag, prỹg tỹ dezesseis, kar prỹg tỹ dezoito tũ ag.

§ 2º Êmã ù tá ke ag pi ag jyjy rán ke nỹtĩ ag vẽnhkuprêg jé, kar ùn ta purisa militar ki rãnrhāj jãn kỹ;

§ 3º Vẽnhkuprêg jé ti jyjy rán jé tóg há nĩ, vẽnhrá tag jagma lei ki:

I – ùn tỹ brasileiro ag;

II – ti tỹ vênhkuprêg jé ti jyjy fin jé, ketumỹr ù kuprêg jé tóg há nĩ gé;

III – ti tỹ vênhkuprêg jé papé han jé;

IV – ti tỹ ti êmã sĩ tá nĩ ja ăn jo ti papé rân jé, ti vênhkuprêg jé;

V – ti tỹ partido ù ki vênhrân kỹ nĩn kỹ, ken kỹ tóg nỹ;

VI – prỹg tag tá krỹ nỹ ke tóg nĩ:

a) Prỹg tỹ trinta e cinco nỹ ke tóg nĩ ti tỹ Pã'i tỹ Presidente kar Pã'i tỹ Vice Presidente da República kar Pã'i tỹ Senador jé vênhrân sór kỹ vênhkuprêg jé;

b) Prỹg tỹ trinta nỹ ke tóg nĩ ti tỹ Pã'i tỹ Governador kar Pã'i tỹ Vice-Governador de Estado kar Distrito Federal jé vênhrân sór kỹ jé;

c) Prỹg tỹ vinte e um nỹ ke tóg nĩ ti tỹ Pã'i tỹ Deputado Federal, Deputado Estadual ketumỹr Distrital, Pã'i tỹ Prefeito, Pã'i tỹ Vice-Prefeito kar juiz de paz jé vênhrân sór kỹ vênhkuprêg jé;

d) Prỹg tỹ Dezoito nỹ ke tóg nĩ ti tỹ Pã'i tỹ Vereador jé vênhrân sór kỹ vênhkuprêg jé.

§ 4º Ûn êmã ù tá kãmũ ag, kar vênhrân ki kagtĩg ag pi há nỹtĩ ag tỹ ag jyjy rân jé vênhkuprêg fã jé.

§ 5º Pã'i tỹ êmã mág Presidente da República, kar Pã'i tỹ êmã Estado kãi Governadores ag, kar Pã'i tỹ êmã sĩ ki Distrito Federal ki, kar Pã'i tỹ êmã kēsir ki Prefeitos ag tóg, ag jyjy rân măn jé há nỹtĩ vênhkuprêg măn jé, mỹr ùn ag jo tá vênh kuprêg nỹtĩ ja ag tóg vênhkuprêg pir ki tarĩr măn mũ.

§ 6º Ủ jé vênhrán jé vênhkuprêg jé, Pă'i tỳ ếmã mág Presidente da República, kar Pă'i tỳ ếmã Estado kăki Governadores ag, kar Pă'i tỳ ếmã sĩ ki Distrito Federal ki, kar Pă'i tỳ ếmã kêsir ki Prefeitos ag, tag ag tóg ag rănhrăj togvăj ke nýtĩ kysê tỳ seis tóg ver tũn kỹ, ti prỷg tag ty krỷ nỉj ke tóg nỉ.

§ 7º Ủ tag ag pi vênhkuprêg jé há nýtĩ, tỳ ếmã ủ tá ke ra tỳ tag ki ke pă mén nỉn kỹ, ketumỷr tỳ ti prũ nỉn kỹ, kar ti kyvénh ki ti mré ke, kar ti ủ jẻ'ỷn ja ti ke gé, Pă'i tỳ ếmã mág Presidente da República, kar Pă'i tỳ ếmã Estado kăki Governadores ag, kar Pă'i tỳ ếmã sĩ ki Distrito Federal ki, kar Pă'i tỳ ếmã kêsir ki Prefeitos ag, tag ag tóg ag rănhrăj togvăj ke nýtĩ kysê tỳ seis tóg ver tũn kỹ, ti prỷg tag ty krỷ nỉj ke tóg nỉ.

§ 8º Pă'i tỳ militar tóg vênhkuprêg jé há nỉ, vênhrá tag jagma:

I – ti rănhrăj tóg prỷg tỳ dez tá jun ja tũn kỹ tóg, ần ki tóg ti rănhrăj togvăj ke nỉ;

II – Ti rănhrăj tóg prỷg tỳ dez kăfôr ja nỉn kỹ, ti kuprêg kỹ tĩg kỹ, Pă'i ti kăfôr tóg ti kunũj militar ki, hăra tóg gera ti kysê kaja măg jăj.

§ 9º Lei tag kăkă ủ tóg jagtăn jé nỷ gé, ủ ag pi vênhkuprêg jé há nýtĩ, ũn tóg ti rănhrăj ja tá nén ủ vênhmỷ tỳ rănhrănھ kemũ ti, ũn jẻnkamo tỳ vênh jagfỷ há han sór mũ ti, kar ũn rănhrăj nýtĩ ag jămĩ jă tỳ vênhmỷ há han sór mũ ti.

§ 10. Ủn vênhkuprêg jé vyr ja ần pi ki rănhrăj ke nỉ, ke tóg tĩ Justiça Eleitoral ti, kură tỳ 15 jo ti ki rănhrăj kămăj ke jă ra, ti tỳ jẻnkamo tognỉn gyjũ ke jan kỹ, ketũ mỷr nén ủ vênhmỷ han ja nỉn kỹ.

§ 11 Ủn vênhkuprêg kỹ vyr ja ần pi ki rănhrăj mũ ti nén ủ vênhmỷ tỳ rănhrănھ ke kỹ nỉn kỹ, justiça ag tóg tugnỷm há han mũ ủ mỷ tó mã, lei tag jagma, ũn vênh jagtătă nén ủ vênhmỷ han ja ti, ketumỷr ũn ónkỷ vênh mỷ há han ja ti.

§ 12 Vênh kóm tóg hynhan mũ vênhkuprêg tóg kej ke nỹ ra, êmã kêsir mũ Câmaras Municipais tá rânhrăj fê ag, nén ù tỹ documento jăgnă jê ver justiça eleitoral mỹ, hăra tóg.kură tỹ 90 jo tỹgtỹ kej ke nĩ vênhkuprêg ge, tognĩn kar nén ù tỹ papê jăgnăn jê tũ ken jê ser.

§ 13 Ûn vênhré ke kar ag, kar ùn kato ke ag mỹ tóg nỹj mũ, ag tỹ nén ù jămăj sór kỹ vênh jagfỹ, ke tóg tĩ termos do § 12, vênh kóm tóg hynhan mũ vênhkuprêg tóg kej ke nỹ ra, hăra ag pi rádio ki tój ke nĩ, kar ag pi tv tá ven ke nĩ.

Art 15. Û pi ti nirejtu kren mũ ti vênhkuprêg kỹ jăn kỹ, hăra ti tóg kren mũ, ti tỹ nén ù tognĩn, nỹ nă:

I – ti tỹ êmã tag ki ke ra papê kren kỹ, nén ù vênhrmỹ tỹ hênrikeja tognĩn;

II – ti tỹ gĩr tavĩ jăn kỹ;

III – ti tỹ nén ù to kajăm jăn kỹ nĩfênh kỹ jă kỹ;

IV – ti tỹ nén ù vênhrmỹ tỹ hênrikeja kajăm tũg kỹ, nĩfênh kỹ jă kỹ, ketumỹr kato rânhrăj tũg kỹ, ken kỹ tóg nỹ vênhră tag kăki art. 5º, VIII;

V – Ûn vênhrkar mỹ răjrăj fê tá nén ù vênhrmỹ han jan kỹ, ken kỹ tóg nỹ vênhră tag kăki art. 37, § 4º.

Art. 16. Lei tóg vênhkuprêg fă tỹ ù ken kỹ tóg, ver vênhkuprêg ja si ăn jagma mũj, ti ag prỹg fi ja ăn tá jun tomê to.

CAPÍTULO V

DOS PARTIDOS POLÍTICOS

Art. 17. Vẽnhkar mỹ tóg ken kỹ nỹ, vẽnhmré to vămén kỹ ag jykre tỹ pir ke kỹ jagmré vin jé, ketumỹr tỹ tũ ken jé gé partido político ti, ù pi to nĩgān ke nĩ āg soberania nacional to, kar regime democrático ti, kar pluripartidarismo ke tĩ, kar vẽnhkar nirejtu tóg nỹn jé vẽnhrá tag jagma:

I – ẽmā tag ki nỹtĩ tavĩ mỹ ke vẽ;

II – ù pi ẽmā ù tá Pã'i ag jẽnkamo mǎn ke nĩ, kar pi ag vĩ krām mũj ke nĩ;

III – jẽnkamo tỹ nén ù han ja ǎn ven ke tóg nĩ Justiça Eleitoral mỹ;

IV – ti tỹ neputanu ag ǎn tá rǎnhrǎj fẽ tá tóg lei jagma tĩj ke nĩ.

§ 1º Ken kỹ tóg nỹj mũ partido político ag mỹ, ag tỹ hǎrej ke ven jé kǎki, kar ag hǎrenkỹ vẽnhkuprẽg ke ti, kar hǎrenkỹ nỹj ke ti, kar ti prỹg tỹ hǎre tá krỹg ge ti, órgãos ag já nỹtĩj ke ag, kar tá nỹtĩg mág ke tũ ag, kar hǎ ren kỹ vẽnhkuprẽg ge to vămén kỹ vin jé, hǎra ùn e ag vẽnhkuprẽg mũ ǎn hǎ tóg ken kỹ nỹj mũ, ag pi hǎra to mỹsér ke nĩ vẽnhkuprẽg ja ǎn tỹ jag rike nỹn kỹ, kar pi hǎra vẽnhmré nỹtĩj jé ke nỹtĩ, vyr mỹ tóg vẽnhkuprẽg ken ki ti jyjy rán rán mũ, hǎto tỹ ẽmā mág, ẽmā Estado, ẽmā sĩ distrital kar ẽmā kẽsir municipal ag, ǎn ag hǎ tóg rán ke nĩ papé ki, hǎ ren kỹ mũj ke ti, ag tavĩ mỹ rǎnhrǎj jé.

§ 2º Partidos políticos ag tỹ vẽnhmré vămén kỹ ag vĩ tỹ pir ke kỹ rán kỹ jurídico kǎki, lei civil jagma, kỹ tóg há nĩ ag Tribunal Superior Eleitoral tá rán kỹ fin jé.

§ 3° Ûn nirejtu nỹtĩ ag fundo partidário jênkamo ki, kar kajâm mã rádio kar teve ki vămén jé, partido ag tỹ alternativamente han fẽ tavĩ ag:

I – ùn vênhkuprêg jé mũmũ ag Câmara dos Deputados jé, ãn ag tóg 3% (três por cento) ki votos válidos tá junjun ke nỹtĩj, ùn tẽgtũ ki pipin kỹ unidades da Federação ki, kar 2% (dois por cento) votos válidos ag kã ù ki;

II – Ag tỹ quinze Neputanu Federais elege kej jan kỹ ùn tẽgtũ ki pipin kỹ unidades da Federação ki.

§ 4° Partidos políticos ag pi paramilitar ag tỹ vênh jo vin ke nỹtĩ.

§ 5° Ûn vênhkuprêg ja gỹjũ ke mũ papé tóg ki hã ke kar tũn kỹ, ken kỹ tóg nỹ vênhrá tag kãki § 3° deste artigo, ti rânhrãj jé kar ti filiação tũ ti, hãra ti pi ù mỹ ti rânhrãj kren ke nĩ, partido ù tá ken mỹ, kar pi filiação ù mỹ pipin ke nĩ fundo partidário ag jênkamo ti, kar ti kajâm mã rádio kar teve ki vămén jé.

§ 6° Pã'i tỹ Deputados Federais ag, kar Pã'i tỹ Deputados Estaduais ag, kar Pã'j tỹ Deputados Distritais ag, kar Pã'i tỹ Vereadores ag tỹ partido ki gỹjũ ke ja ãn tovãj sór kỹ tóg ti rânhrãj kren mũ, ke tóg tĩ anuência do partido ti, kar nén ù tognĩn lei tag kãki, rân mã nỹn kỹ, kar ti partido ù ra tĩg kỹ jênkamo pipin sór kỹ fundo partidário ag tũ ti, ketumỹr fundos públicos ag jênkamo ti, kar kajâm mã rádio kar teve ki tón jé kren ja tóg mũ.

§ 7° Partidos políticos ag tóg 5% (cinco por cento) ki ag jênkamo tỹ fundo partidário ke tĩ ãn tỹ ùn tẽtá fag jagtãn ke nĩ nén ù kar ki, fag ag mré vênhkuprêg fã ki fag jyjy vin jé gé, hãto ag interesses intrapartidários ke tĩ.

§ 8° Ag jênkamo tỹ Fundo Especial de Financiamento ti, ag to ag jykre tón jé vênh e ag mỹ, kar ti jagtã tỹ fundo partidário ti, ag to ag jykre tugtó kar venven jé, kar fag kajâm mã rádio ki vămén jé, kar fag teve ki fag jykre tugtón jé, kar 30% (trinta por cento) ki fag

hẽre jân to ãkrén kỹ pipin mũ, ag hãrenkỹ jẽnkamo tag pipin ge to ag tóg vãmén ke nĩ, ag jãmĩ nỹtĩ ag tỹ pipin há han jé ag interesse partidário to ãkrén kỹ.

§ 9º Jẽnkamo tỹ ag mỹ kãtĩg ke mũ ti Fundo Especial de Financiamento ke tĩ, ag to ag jykre tón jé vênh e ag mỹ, hãra ag tóg 30% (trinta por cento) ki ãn sá ag, kar ãn rá tỹ ga ke tĩ ag mỹ pipin ke nĩ, ag to ãkrén kỹ hãrenkỹ jẽnkamo tỹ ag jagtãn jé to ag estratégias partidárias ke tĩ.

TÍTULO III

DA ORGANIZAÇÃO DO ESTADO

CAPÍTULO I

DA ORGANIZAÇÃO POLÍTICO-ADMINISTRATIVA

Art. 18. Vẽnhré hãrenkỹ vẽnhkuprêg ja ki rãnrãj? ag, República Federativa do Brasil kinhra nỹ ke nĩ, União ti, êmã tỹ Estados ag, êmã tỹ Distrito Federal ti, kar êmã kēsir municípios ag, ag mỹ tóg nỹj mũ ag nén ù to jykrenỹ kỹ han sór kỹ, vẽnhrá tag kãki tóg ken kỹ nỹ Constituição tag ti.

§ 1º Brasília vỹ tỹ Capital Federal nĩ.

§ 2º Êmã tỹ ga tóg tỹ Territórios Federais nỹtĩ, ãn ag tóg tỹ êmã Estado tũ nỹtĩn jé há nỹtĩ, ga tag tóg êmã Estado kãkã nỹj jan kỹ, ken kỹ tóg nỹ lei tag jagma.

§ 3º Êmã tỹ Estado ag tóg vẽnhré nỹtĩg jé há nĩ, ketũmỹr ag vẽnh pipin sór kỹ tóg há nĩ gé, ag ga ù ag mré nỹtĩj sór kỹ ke gé, ketũmỹr ag êmã tỹ Estado tãg nỹtĩj sór kỹ ke gé, kar ag êmã tỹ ga Federais han sór kỹ tóg há nỹj mũ gé, vẽnh kar ag vẽnhré hej ke fãn kỹ, vēsímér plebiscito kar Congresso Nacional jagma, lei tag jagtãn fã kãmĩ tóg rán kỹ nỹ.

§ 4º Êmã kēsir tẽg hynhan ti, kar jagmré nỹtĩ ag, kar jag ki ge kỹ nỹtĩ ag, kar jag pipin sór kỹ êmã kēsir municípios ti, kỹ ag tóg lei tỹ Êmã Estadual jagma fij ke nĩ, ag prỹg fi ja ãn ti, vẽnhrá tag jagma tóg nỹ, Lei Federal jagtãn jé, hãra vẽnh kar ag vẽnhré hej ke fãn kỹ vēsímér plebiscito jagma, ag ti kar mỹ venven kar êmã kēsir han ja ti, lei kar jagma.

Art. 19. Pi ke nỹj mũ Êmã mág União, Êmã Estado, Êmã pir Distrito Federal, Êmã kēsir Municípios:

I – pi vênhmãn kỹ tỹnh ke nĩ Topẽ? ỉn tá, kar pi ag mỹ jẽnkamovĩn ke nĩ, kar pi ag tỹ rânhrânھ kej ki nĩ ag nén ũ han nỹtĩ ần ki, kar pi ag mỹ inh mré nỹtĩm nĩ kej ke nĩ, vênhrá tag kãki tóg ken kỹ nỹ lei ke tĩ, ti kar mỹ tóg há nỹj ke nĩ;

II – ũ tóg papé rân kỹ tóg ti mỹ ti rân mũ kri fĩj ke nĩ;

III – ũ pi jag kuprêg? ke nỹtĩ brasileiro ag, kar jag tỹ ũn ke nỹtĩ gé.

CAPÍTULO II

DA UNIÃO

Art. 20. União ag tũ vã:

I – ũri ti tũ pã ti, kar ti ũ génh kỹ ti jyjy ki vĩn ge ti;

II – ga tóg rân mã nỹtĩ ần tóg há nỹtĩ purisa militar ag ẽmã mág rá fyr mĩ tỹrĩr jé, kar ămĩn hynhan jé, kar jagma vênhmré vĩj fã hynhan jé gé, kar nãn jé tovãnh jé gé, lei tag kãkã tóg ken kỹ nỹ;

III – óré ki goj funfôr ja tá, kar goj téj ti, ketũmỹr goj tére sa tóg ẽmã mág kãmĩ kutã kỹ san kỹ, kar goj tỹ ẽmã Estado régre kãmĩ kutã san kỹ, tỹ ẽmã ần ag rân tỹ krỹ ke kỹ nỹn kỹ, ketũmỹr ẽmã mág ũ rân fyr mĩ kutã san kỹ, kar goj téj fyr mĩ nỹtĩ ần ti, kar ga tóg goj mág tỹ fyr mĩ nỹtĩ ần vĩ tỹ ẽmã rá nỹtĩj mũ;

IV – ga tỹ goj téj kuju tá nỹtĩ ti, kar ga tỹ óré ki goj pẽnĩn nỹtĩ ti, goj tỹ ẽmã mág régre kuju mĩ kutã san kỹ; goj mág tỹ sa fyr mĩ; goj mág tỹ sa kuju mĩ ga kēsĩr tóg nỹtĩ ti, kar goj mág kuju tá ga fyr tá ẽmã sĩ município tóg tá nĩn kỹ, hãra ga tóg hãrenkỹ ki rânhrãj? vênh ần ti, kar nãn jo tugvênh ke ần hã tóg, tỹ União ag

ga nỹtĩj rán kỹ tóg nỹ vẽnhrá tag jagma no art. 26, II;

V – nén ù tóg goj mág tỹ sa fyr mĩ nỹtĩ ãn tóg tỹ União ag tũ pã nỹtĩ;

VI – goj mág tỹ sa ti ke gé;

VII – goj mág tỹ sa ti, kar ga kēsir tóg kri vẽnhan ja ti ke gé;

VIII – goj tóg há nỹn kỹ tỹ ruj nỹgnỹn hán kỹ;

IX – goj mág tỹ sa kãki nén ù kar ti, kar fyr mĩ ga kri nỹtĩ ti;

X – pó tóg vēsóki nognor keja ti, kar vēsỹ ù tỹ tá nỹtĩ ja si ag venven mũ ti;

XI – Kanhgág ag ga kri nỹtĩ ti.

§ 1º Ken kỹ tóg nỹj mũ gé lei tag kãki, ěmã mág tỹ União ag, ěmã tỹ Estado ag, kar ěmã pir tỹ Distrito Federal ti, kar ěmã kēsir tỹ municípios ag, ag nén ù pan kỹ vẽnken kỹ ti jagtã tóg tỹ ag tũ nỹ mũ gé, hãto ag petróleo kar gás natural ke tĩ, goj kãki nón kỹ ven kỹ, kar goj kuju tá ãn tỹ kyfẽ han kỹ to jẽnkamo ven kỹ, ketũmỹr ag tóg ag mỹ kajãm ke nỹtĩ.

§ 2º ěmã mág fyr jagma hã to ag ga fyr mĩ nivija ke tĩ, ti cento e cinqüenta quilômetros jagma nỹn kỹ ti mág ki, ga fyr jagma, hã to ag faixa de fronteira ke tĩ, ãn hã mĩ militar ag tóg nỹtĩj mũ ag ěmã mág jo nỹtĩn jé, hãra tóg lei tag kãkã rán kỹ nỹj ke nĩ.

Art. 21. União tavĩ mỹ tóg ken kỹ nỹj mũ:

I – ěmã ù tá ke ag mré vãmén fãn jé, ěmã kar ag mré nén ù kar to vãmén jé;

II – ráráj ki tón jé, ketũ mỹr tỹ tũ ken jé gé;

III – ẽmã mág jo nỹtĩn jé ũ tóg tỹ hãn ri ke tũ nĩn jé;

IV – hej ken jé tóg lei tag jatãn kỹ rán kỹ nỹj ke nĩ, ẽmã ũ tá purisa ag ẽg ga kri mũn jé, ketũ mỹr ag ki nỹtĩj sór kỹ;

V – nén ũ vẽnhmỹ tóg ke nỹn kỹ, Pã'i mág tóg decreta kej mũ estado de sítio, o estado de defesa kar intervenção federal kemũ ti;

VI – hej ke kar tugnỹm jé ag mokã hynhan fẽ ti, kar ti kanã ti hã to ag material bélico ke tĩ;

VII – jẽnkamo hynhan;

VIII – banco central mỹ tóg nỹj mũ, jẽnkamo tỹrĩr jé, kar tug-nỹm jé ẽmã mág kãki, ti kar ki;

IX – to ãkrén kỹ hynhan jé ẽmã mág kãki, ẽmã kẽsir jagma ti kar mỹ há nỹn jé, ũ tỹ kókĩr tũ nĩn jé;

X – ken kỹ tóg nỹj mũ, jagmỹ vãnħ vĩ fón jé pópé ki rãnrán kỹ, kar kyhnmỹ roprỹnũ jagma;

XI – vêsóki ketũmỹr to vĩ vén kỹ, jagmỹ vãnħ vĩ fón jé papé ki rãnrán kỹ, lei tag kãkã tóg ken kỹ nỹ gẽ, já nỹtĩ ag hã ren kỹ rãjrãj ke ti, kar tognỹm ke ag vin jé, ag tỹ ti mĩ hã ke ven jé;

XII – vêsóki ketũmỹr to vĩ vén kỹ, rãjrãj ke tỹ ũ ken jé, ketũmỹr ùn pir mỹ rán kỹ fin jé:

a) vẽnhkãgran fã tóg rãnhrãj ke ti, kar ki nén ũ mãy fã mrẽ vẽnhkãgrá venven fã ti;

b) ki rãnhrãj jé ruj jãgnãj fã jagma, kar ẽmã Estado ag mrẽ to ãkrén kar to vãmén kỹ rán jé, goj mág tỹ var sa ãn tá fãg jé ruj nỹgnỹn fã ti, hã to ag hidroenergéticos ke tĩ;

c) roprỹnũ tỳ mŭj fê, kar roprỹnũ tỳ kanhkā góg fín kutā kŷ krīg nỹtĩ ja tá tugnỹm tīg jé, kar roprỹnu ag nỹtĩj fê tá jăgpry kar âprâ re kej fê han jé;

d) hărenkỹ rânhrăj ke ti âmĩn tỳ kyfé kri mŭj fê ti ũ rĩnh kŷ, kar goj mág kri mŭj fê ti ũ rĩnh kŷ, goj kri mŭj fê ag tỹgtỹ kej fê tá êmă mág fyr mĩ, ketũ mŷr êmă tỳ Estado fyr mĩ, kar êmă mág ga pătá tīg gen kŷ;

e) kamĩjũ mág tỳ rĩja tỳ hă ren kŷ rânhrăj ke ti, êmă mág kăki, kar êmă ũ ra tīg ti ũ rĩnh kŷ;

f) goj kri mŭj fê ag krỹgkrỹ kej fê ti, kar goj fyr mĩ rânhrăj fã ag;

XIII – to âkrén kŷ hă ren kŷ rânhrăj jé, ti ken kŷ nỹn jé Poder Judiciário ti, kar Ministério Público êmă pir tá Distrito Federal ti, êmă mág kămĩ kar Defensoria Pública ti êmă kămĩ;

XIV – to âkrén kŷ hă ren kŷ rânhrăj jé ti ken kŷ nỹn jé, purisa civil ag, kar purisa penal ag, kar purisa militar mré bombeiros militar êmă pir Distrito Federal tá, kar jênkamũ jăgnân jé êmă pir Distrito Federal mŷ, ti rânhrăj tag han jé vêsóki;

XV – to âkrén kŷ hă ren kŷ rânhrăj jé ti ken kŷ nỹn jé, nén ũ tugnỹm kŷ âmă kŷ rânrán fã, kar êmă kri nén ũ kar ki kanhró ân ti, ga, nân, goj, kar nén kar tỳ ga kri mũ ti, ga tugnỹm fã, kar ga rá kăgrá hynhan êmă mág kri;

XVI – hărenkỹ han ke, nén ũ to ke tó jé, vãnh kanhir fã tá, kar vênhkăgran fã mré vênh kăgrá venven fã;

XVII – Pă`i mág tóg ũ tỳ nén ũ vênhmŷ han ja ân tỳ vênhpătá fón;

XVIII – to âkrén kŷ hărenkỹ rânhrăj jé ti ken kŷ nỹn jé, jagfỹ nén ũ han ke ti, goj funfór ja tá, kar nén ũ kar tóg tugtóg kân kŷ rỹn mŷ;

XIX – hãrenkỹ han ke rãnrhāj fã ag, goj tognĩn jẽnkamo han kỹ, kar tỹ hãrenkỹ jẽnkamy vóg ke ti;

XX – hã ren kỹ rãnrhāj fã rán jé, ẽmã kėsir ag mũ há han jé, ĩn hyn han jé, goj nỹgnỹn ke han jé, kar ẽmã sĩ kãmĩ kri mũj fã;

XXI – ken kỹ tóg nỹj hãrenkỹ rãnrhāj fã ti, ẽmã mág kãmĩ, kamĩjũ tóg ùn e ag rĩnh kỹ tĩj fã ti;

XXII – purisa ag tugnỹm jé goj kãmĩ, roprỹnũ tóg re kar jãgpryj fã tá, kar ẽmã mág fyr mĩ;

XXIII – União nĩgẽ kã tóg nỹj mũ hã to ag nuclear ke ti, tỹ hã ren kỹ rãnrhāj jé, hã ren kỹ to kinhrãg jé, hã ren kỹ kunũj ke ti, hã ren kỹ tỹ mág kej ke ti, hã ren kỹ hynhan ke ti vẽnẽ kej jé, ti tỹ nén ù kar ti, hãra tóg vẽnhrá tag jagma han há han ke nĩ, ken kỹ tóg nỹ:

a) tỹ rãnrhāj jé nuclear ke ti ẽmã mág kãki, há nĩ ja tóg, mỹr tỹ jag tỹ hãn rekej ke tũ nĩ, hãra Pã'i ag Congresso Nacional tá rãnrhāj nỹtĩ ag tóg hej ken kỹ;

b) hej ken jé tỹ rãnrhāj jé, kar vẽnẽ ken jé, hã ren kỹ to kinhrãg jé, ketũ mỹr tỹ ẽpỹ tá tỹ ga jẽjan jé, kar indústria tá tỹ rãnrhāj jé;

c) hej ken jé tỹ rãnrhāj jé, tỹ e ke kar vẽnẽ ken jé, hã ren kỹ to kinhrãg jé, tỹ vẽnhkaga kygtãg jé;

d) ken kỹ tóg nỹj ùn nucleares tỹ rãnrhāj jã ãn ti, nén ù vẽnhmỹ tỹ ki hãn ri ken kỹ ti hã tóg kajãm ke nĩ;

XXIV – to ãkrén kỹ vin kỹ, hã ren kỹ tugnỹm ke ti rãnrhāj fã tá;

XXV – hã ren kỹ vin ag rãnrhāj fã tá nỹtĩg há han kỹ nỹtĩ, ga nón kỹ tá rãnrhāj fã ti to ag garimpagem ke tĩ, vẽnhmãn kỹ to vãmén kỹ vẽnỹmér tỹ pir ke kỹ papé ki rán kỹ fi jé;

XXVI – to ākrén k̃y ṽin kar tugñỹm ũ t̃y vóg tũ ñin jé, ti kar papé t̃y nokumētu ti, lei tag kākā tóg ken k̃y ñy gé;

Art. 22. Ēmā mág t̃y União taṽi m̃y tóg ñj̃ m̃u tag ven jé:

I – nirejtu civil ti, nén ũ vēne kej fā m̃y, nén ũ vēnhm̃y han ja ti penal ke t̃i, jag tó ti processual ke t̃i, vēnh kuprē fā jé eleitoral ke t̃i, ēp̃y m̃i rāj̃rāj fā ti agrário ke t̃i, goj jagma marítimo ke t̃i, rop̃r̃ynũ ti, kanhkā góg pātā ke gé, ki rānhrāj fā;

II – ga kunũnh;

III – vēnh ga vyn purisa militares ag tá ñt̃i jé, nén ũ vēnhm̃y tóg ěmā mág ki hān ri hej sór ñyn k̃y to ag vēnh génh ke t̃i;

IV – goj ti, ruj ñygñyn fā ti, informática ti, jagma vēnh mré vāmén fā ti, kar vēnhkāgran fā ti;

V – papé ki vēnhrán k̃y jagmré vāmén fā ti;

VI – jēnkamo han ke, nén ũ kar kām̃un ke, hā ren k̃y kyfē vēne kej ke;

VII – hā ren k̃y jēnkamo ṽin ke, jānkamũ to vāmén ke, ũ tóg vóg tũ ñin jé jēnkamo jānā k̃y;

VIII – jag m̃y nén ũ vēne kej jé, ěmā mág ki, kar ěmā ũ ag mré, kar ěmā t̃y estado ki;

IX – hā ren k̃y rán jé ām̃in jagma kam̃jũ tóg m̃j̃ fā ti ěmā mág kām̃i;

X – hārenk̃y jagma m̃un jé rán k̃y ñy, goj kri m̃j̃ fā ti, goj krām ga tá m̃j̃ fā ti, goj fyr m̃i m̃j̃ fā ti, goj mág kri m̃j̃ fā ti, rop̃r̃ynũ kar rop̃r̃ynũ tóg kanhkā góg f̃in paj fā ti;

XI – kam̃jũ m̃j̃ fā ti, kar kam̃jũ tóg nén ũ kar r̃j̃ fā ti;

XII – to jēnkamo vej fā, pó tóg jagmré ñt̃ij fā, ga t̃y minerais ti, nén ũ kar tóg goj f̃y r m̃i ñt̃i ti, kyfē t̃y nén ũ han fā ti;

XIII – ěmā mág ki mur, ěmā sī tá ke, kar t̃y tag ki kej ñj só r k̃y;

XIV – kanhgág kar ag;

XV – ěmā mág ki ñt̃i ra ěmā ũ ra m̃un k̃y, ketũ m̃y r ěmā ũ tá kāmũ k̃y ěmā mág Brasil ki ñt̃in jé, kar ěmā ũ tá ke tóg ěmā mág ki k̃age m̃y r ki ag pan jé;

XVI – hārenk̃y vēnh rānhrāj ke vin jé ěmā mág k̃aki, kar vēnhkar tóg ti rānhrāj fā pā ki rānhrāj jé;

XVII – hā ren k̃y vēnh rānhrtāj ke vin jé judiciária tá, kar Ministério Público ěmā pir Distrito Federal tá, ěmā mág k̃aki ga kar jagma, kar Defensoria Pública ga kar jagma, vegve kar tar̃r jé, nén ũ tag ti;

XVIII – jāmā k̃y níkrén fā pópé ki vin jé Pā`i t̃y ki kanhró ñin jé, kar ěmā mág Brasil ěmā t̃y estado kar ěmā kēsir t̃y municípios ga kāmun kar ti k̃agrā han fā ti;

XIX – Pā`i tóg nén ũ han jēnkamo ñim han jé, ũn jēnkamy ñim han m̃ũ tóg kren tũ ñin jé;

XX – hārenk̃y nén ũ kajām ñi ti jyjy tóg ki kutā tu m̃ā to;

XXI – hārenk̃y ñj ke nén ũ vin jé, rānhrāj ñt̃in m̃y, mokā kar ti kanā han fā, ken k̃y tóg ñj, japrār jé, vēnhmān jé, purisa kófa ñt̃i m̃y kyg̃ām jé kysē kaja ti, kar p̃i nhyn fā m̃y;

XXII – ken k̃y tóg ñj m̃ũ, purisa federal kemũ ag m̃y, kar purisa t̃y rodoviária ag, kar purisa ām̃n t̃y kyfē tar̃r fā ag;

XXIII – ũ tóg vóg tũ ñin jé, ti kar nirejtu ti;

XXIV – rân kỹ nỹtĩ vênh kanhrân fã mỹ ke ti ẽmã mág kăki;

XXV – papé ki vênh jyjy rân nỹtĩ ti;

XXVI – nuclear tỳ nén ỹ kar hynhan fã ti;

XXVII – ken kỹ tóg rân kỹ nỹj mũ jagma han jé, japrâr jé rânhrâj jé nén ỹ kar ki, Pã`i tóg vênh jo vîn ja tá vênhkar mỹ rânhrâj jé, nén ỹ to âkrén kỹ kuprêg kỹ rân jé, ẽmã mág tỳ União mỹ, ẽmã tỳ Estados mỹ, ẽmã pir tỳ Distrito Federal mỹ, kar ẽmã kêsir tỳ Municípios ag mỹ, hãra tóg prỹg tỳ quatro tá jun kỹ vênh kuprêg măn ke nỹtĩ, vênhrá tag jagma art. 37, XXI, nén ỹ hynhan kỹ vêne kej fã ag to ag empresas ke tí, ti kar tỳ nén ỹ hynhan kỹ vêne kej fã ag mỹ, ken kỹ tóg nỹ vênhrá tag jagma art. 173, § 1º, III;

XXVIII – jo nỹtĩn jé nén ỹ tỳ hân ri ke tũ nĩn jé, ga jo, roprỹnũ tỳ mũj fã jo, goj jagma, vênhkar jo nỹtĩg jé, kar vênhmãn kỹ nén ỹ han ke mũ ân ag jo ẽmã mág kăki;

XXIX – nén ỹ vêne kej sór venven jé;

XXX – ỹ tóg vóg tũ nĩn jé papé ki vênh jyjy tỳ nỹtĩ ân ti.

Rá pir. Lei tỳ jagtân fã tóg hej ken jé, ẽmã tỳ Estados ag vêsóki ag tỳ nén ỹ ven jé, rânran kỹ nỹtĩ tag ti, vênhrá tag jagma artigo ke tí.

Art. 23. Ag tavĩ hã mỹ tóg ken kỹ nỹj mũ, ẽmã mág tỳ União, ẽmã tỳ Estados ag, ẽmã pir Distrito Federal, kar ẽmã kêsir tỳ Municípios ag:

I – Constituição tarĩr jé, leis ti ke gé kar vênh kuprêg fã ti, kar vênhkar tỳ nén ỹ nỹtĩ tarĩr jé;

II – ỹn kaga ag tarĩr jé, vênhkar jo nén ỹ tóg nỹtĩ ân ti, kar ỹn kaga tóg tĩg vãnũ ân ag tarĩr há han jé;

III – ù tóg papé ki vênhrá vóg tù nĩn jé, nén ù kar hynhan ja ti, kar ti si ag nén ù hynhan kỹ tugvāj ja ti, nén ù há han ja ti, kar vênhkăgrá tỹ pó nỹti ja tá, năn tỹ kafej tóg nỹti ăn mĩ, kar ti si ag nén ù hynhan kỹ tugvāj ja mĩ;

IV – mỹ hán ken jé, ù tóg kókég tù nĩn jé, vênhkăgrá kajamã tóg nỹti ja ti, artístico kar cultural ke tĩ;

V – ti kar mỹ tóg róm kỹ nỹj ke nĩ, ti cultura vem jé, vênh kanhrăn răn răn fã ti, nén ù kar to kanhrăn jé, ùn kanhró ag hár to kanhrăn jé, nén ù tugnỹm kỹ to kanhrăn jé, nén ù tęg hynhan jé;

VI – năn jo nỹtig jé ù tỹ vóg kónăn tù nĩn jé, kar nĩja vênhmỹ tỹ tù ken jé ti kar mĩ;

VII – năn mág tarĩr jé ù tỹ vóg vênhmỹ han tù nĩn jé, kar kãmĩ nén ù rĩnrĩr tỹ mũj fã mré ka tóg kãmĩ nỹti ti;

VIII – ti kar mỹ kuri ken jé, êkrăn jé, kar vin há han jé vājăn tỹ tù ke tù nĩn jé;

IX – rán kỹ to âkrén kar ĩn hynhan jé, ĩn si tỹ kórég kỹ nỹti ki hynhan jé, kar ki jágjánh mré ki jăgfaj fã mỹ ga nón kỹ ki rej ki hynhan jé;

X – vênh kókĩr tỹ tù ken jé, kar ù ag vênhmỹ nỹti tỹ tù ken jé, ti kar mỹ nén ù há hynhan, ùn jagjăgtar ag mỹ;

XI – răn răn kar tugnỹm há han vênhkar nirejtu ti, nén ù tugnỹm kỹ to kanhrăn jé goj kãmĩ nén ù tóg nỹti ti, kar ga kãmĩ nỹti ti, êmã mág kri;

XII – rán kỹ vin jé, kar hynhan jé ti kar tóg mĩ hã mũn jé, hã ren kỹ kamĩjũ vóg mũ ag kanhrăn răn kỹ tarĩr kỹ mĩ hã mũn jé.

Rá pir. Leis jagtăn fã, han kỹ tóg nỹj mũ ti jagma mũ jé, kar jagmré ke nỹtĩn jé, êmã mág tỹ União, êmã tỹ Estado, êmã pir Distrito Federal, kar

êmã kēsir tỹ Municípios ag, ti kar tóg mũg há han jé, kar nỹtĩg há han jé
êmã mág kãki.

Art. 24. Ag tavĩ hã mỹ tóg ken kỹ nỹj mũ, êmã mág tỹ União, êmã
tỹ Estados ag, êmã pir tỹ Distrito Federal ve jé:

I – nirejtu nỹtĩn jé nén ù kar kaja jagtã sĩ ki, hã ren kỹ jênkamo
tỹ nén ù hynhan jé, nĩgfêj fã tá ki han jé, jênkamo tỹ nén ù kar
hynhan jé ti kar mỹ, hãrenkỹ êmã kēsir kãmĩ nén ù hynhan jé gế;

II – to ãkrén;

III – tá papé rá gếj fã, nén ù vêne kej fã jé;

IV – papé kygĩãm jé Fórum tá;

V – nén ù hynhan, kar kygĩãm ti;

VI – nãn kar, ãkrénh, krêgufár kugmĩ, nãn kãmĩ nén kar tóg
rĩnrĩr mũ, ga tỹrĩr kar kri nỹtĩ ti, nãn kirĩr jé, nĩa vênhmỹ
tỹ tũ ken jé;

VII – tỹrĩr jé ù tóg tỹ hã rike tũ nĩn jé ĩn si ag, ùn si ag nén ù ki
kanhró tugvãy ja, vênhkãgrá sĩnvĩ, ti kar tỹ vej fã, ka kar kafej
tỹrĩr;

VIII – ù tóg nãn tỹ hãn riken kỹ tóg kajãm ke nĩ, ùn kygĩãm mũ
ti, kar nén ù sĩnvĩ kãgrá kaja, nén ù ki han, sĩnvĩ ken jé, nén ù si
kar, vênhkãgrá sĩnvĩ, ti kar tỹ vej fã, ka kar kafej tỹrĩr;

IX – kanhrãnrãn fã, ùn si ag nén ù ki kanhró to kanhrãn fã, mỹ ge
ki, nén ù to kanhrãn fã, ù tóg mỹki hynhan fã to kanhrãn jé, nén
ù tugnỹm kỹ to kanhrãn jé nén ù tãg hynhan ti kar mỹ;

X – nén ù han, ki hã ke nỹ, pópé ki nén ù to rãn kỹ Pã'i mỹ tó jé,
hãn rike mág tũ nỹn kỹ;

XI – hã ren k̃y han ke, ũ tóg papé ki rán k̃y Pã`i m̃y fón k̃y;

XII – rânhrāj fã ag papé venvej fã, ti kar m̃y vênh kygtāg fã t̃y ke t̃n jé;

XIII – ũ tóg hã ren k̃y ti papé kygjām ke t̃n k̃y, ti m̃y ti pópé vej ke fãg jé;

XIV – ũn kaga tugñn m̃u vānh ag jagf̃y, ũ t̃y ag vóg t̃u ñn jé, kar ag m̃j há m̃i m̃n jé;

XV – vêhẽ mur kar gĩr jagf̃y, ũ tóg ag vóg t̃u ñn jé;

XVI – to ākrén k̃y vin há han, ti ken k̃y ñj jé, purisa civil ag nirejto ti kar ag nén ũ hynhan ke ti.

§ 1º União ag hã tóg lei hynhan m̃u, hãra Estado ag ěmã k̃aki ken k̃y, ag hã tóg lei tag Hynhan, t̃y jagtān k̃y ñn jé.

§ 2º União ag hã m̃y tóg ñj m̃u, ag lei hynhan jé, hãra Estado ag ěmã k̃aki ken k̃y, ag hã tóg lei tag hynhan t̃y jagtān k̃y ñn jé.

§ 3º Lei federal ũ t̃y ñy t̃n k̃y, Estado ag hã tóg lei tag hynhan m̃u, ěmã Estado ān tá ke ag jagma m̃n jé.

§ 4º Lei federal ke t̃i tóg lei Estadual k̃āfór ñy, k̃y Estado ag tóg ag lei t̃y hã han ke ñi, ki hã ke ñn jé.

CAPÍTULO III

DOS ESTADOS FEDERADOS

Art. 25. Êmã Estado ag tóg jagmré Constituição lei jagma mũj ke nĩ, mỹr tóg tugnỹm há han kỹ jãmĩ kãtĩ mũ Constituição ti.

§ 1º Ag mỹ tóg nỹtĩ Estado ag, nén ù kar hynhan jé Constituição jagma.

§ 2º Estado ag mỹ tóg ken kỹ nỹ, ag tỹ gás tỹ ag ga kãmĩ kutã kri rânhrãj kỹ vêne kej sór kỹ tóg há nĩ, lei tag kãkã tóg ken kỹ nỹ gé, vênhrã ù toví mã.

§ 3º Estados ag tóg lei ù hynhan mũ ti jagtãn jé, jagma mũn jé, êmã kēsir ag jagto sygsa ãn ag, kar ãn tóg jagto sygsa ti, kar êmã kēsir tóg jagto hã nỹtĩ ti, hãra êmã kēsir ag ga tóg jag kóm rân kỹ nỹtĩj ke nĩ, to ãkrén kỹ nén ù hynhan jé, ti kar mỹ.

Art. 26. Estados ag tỹ nén ù mré tóg nỹtĩ:

I – goj tỹ krĩgmỹ nỹ ti, kar goj tỹ ga krãm nỹ ti, goj mág tére, goj jur kar goj nig, ti rân kỹ nỹn kỹ, lei tag kãkã tóg ken kỹ nỹ gé, hãra União ag hynhan ja pi tỹ Estado ag tũ nỹtĩj;

II – ga tóg goj tỹ sa kaju mĩ nỹtĩ ti, kar goj fyr mĩ nỹtĩ ti, tỹ ag tũ ja nỹn kỹ, hãra União ag nĩgé kã nỹ pi tỹ ù tũ nỹj, kar êmã kēsir município ketũ mỹr ù ag tũ ti;

III – ga tóg goj mág var kãmĩ nỹtĩ ti, kar ga tỹ óré ki goj kãmĩ nỹtĩ ti, tỹ União ag mỹ nỹ tũ ti;

IV – Ga rá tũ tóg tỹ União ag tũ nỹtĩ.

Art. 27. Neputanu ag Assembléia Legislativa tá rānhrāj que ag tóg ũ tēgtũ ki ěmā Estado ki Neputanu ag kǎfōr nỹ ke nĩ, kỹ neputanu ag tỹ ěmā Estado ki 12 jān kỹ, ag tóg neputanu federal tỹ 36 fāg ge nĩ.

§ 1º Ken kỹ tóg nỹ, prỹg tỹ quatro ki ag tóg tỹrĩr ěmā Estado ki neputanu ag, hāra ag tóg vēnh kuprēg fā vēnhrá tag jagma mũj ke nĩ, vēnh kuprēg fā pi to nĩgān ge nĩ, ũ pi ag tỹ hārej ke nĩ, ag rānhrāj kaja, ag rānhrāj kren, vēnhkán, ti rānhrāj kamāg kar ti tỹ militar ag ki rā jé.

§ 2º Neputanu tỹ ěmā Estado ki rānhrāj nỹtĩ ag kysē kaja tóg, Assembléia Legislativa tá lei jagma han kỹ nỹj ke nĩ, kỹ ag tóg setenta e cinco por cento ki Neputanu Federais ag kysē kaja gỹjũ kej mũ, arts. Tag ag jagma, 39, § 4º, 57, § 7º, 150, II, 153, III, e 153, § 2º, I.

§ 3º Assembléia Legislatiava ag hā mỹ tóg nỹj mũ, ag ĩn tá rānhrāj nỹtĩ kǎtá ven jé, purisa ag kar ag jo papé vegvej fā ti, kar hā tá rānhrāj ke vin ke ti.

§ 4º Lei tag jagma tóg nỹj mũ gé, ũ tỹ ti jykre tỹ nén ũ han sór kỹ tóg há nĩ gé, legislativo estadual tá hā to ag tóg iniciativa popular ke ti.

Art. 28. Vēnh kuprēg fā tỹ Pǎ'i tỹ Governador kar ti nón jāj ke ti Pǎ'i tỹ Vice Governador ti, ag tỹ prỹg tỹ quatro ki tarĩr jé, kurā tỹ domingo tóg kǎtĩg vén mũ ti kysē tỹ outubro kǎ primeiro turno ke tĩ, vēnh kuprēg vén ge ti, kar kurā tỹ domingo tóg ěgno tá kǎtĩ mũ ti kysē tỹ outubro kǎ, segundo turno ke tĩ tóg ken kỹ, prỹg pir tóg tũ nĩn kỹ, ũn ki rānhrāj nỹtĩ ān ag tuvāj jé, kỹ ag posse tóg kej mũ ũn vēnh kuprēg ja gỹjũ ke mũ ag, kurā tỹ 06 kysē tỹ janeiro kǎ, prỹg tǎg ān kāmĩ vēnhrá tag jagma.

§ 1º Kren ja tóg mũ ti rānhrāj ti Pǎ'i tỹ Governador ki, ti tỹ rānhrāj fā ũ tá kǎgmĩn kỹ, hāra ti tóg rānhrāj ũ kǎgmĩn kỹ concurso tognĩn, ti pi ti rānhrāj kren, vēnhrá tag jagma tóg nỹ art. 38, I, IV e V.

§ 2º Ag rānhrāj kaja ti Pǎ'i tỹ Governador kar ti nón jā ti Pǎ'i tỹ Vice Governador ti, kar Secretários de Estado ag, ken kỹ tóg nỹj mũ lei de iniciativa da Assembléia Legislativa kāmĩ, arts. 37, XI, 39, § 4º, 150, II, 153, III, e 153, § 2º, I.

CAPÍTULO IV

DOS MUNICÍPIOS

Art. 29. Município ag tóg ag lei hynhan mũ, hãra ag tóg to jykrén kȳ kãmĩ kuprãg ge nȳtĩ, to vãmén régrég kȳ ag tóg kuprãg ge nȳtĩ, ân ki ag tóg kurã tȳ dez ki tumãj mũ, kar tóg dois terços ki jag kãfór nȳj ke nĩ, ti ken kȳ nȳn jé ser Constituição tag kãki êmã Estados mĩ, jagma tĩg jé:

I – Vênh kuprãg fã tȳ Pã'i tȳ Prefeito kar ti nón jãj ke ti Pã'i tȳ Vice Prefeito kar Pã'i tȳ vereador ag tarĩr jé prȳg tȳ quatro kãmĩ, êmã mág Brasil kar kãmĩ;

II – Vênh kuprãg fã tȳ Pã'i tȳ Prefeito kar ti nón jãj ke ti Pã'i tȳ Vice Prefeito kurã tȳ domingo tóg kãtĩg vén mũ ti kysê tȳ outubro kã, prȳg pir tóg tũ nĩn kȳ, ũn ki rãnrãj nȳtĩ ân ag tuvãj jé, ken kȳ tóg nȳj mũ art. 77 jagma, hãra êmã kêsir Municípios ag tȳ duzentos mil eleitor kãfór nȳtĩn kȳ;

III – Pã'i tȳ Prefeito kar ti nón jã Pã'i tȳ Vice Prefeito ag posse tóg kej mũ ũn vênh kuprãg ja gȳjũ ke mũ ag, kurã tȳ 1º kysê tȳ janeiro kã, prȳg tâg ân kãmĩ;

IV – Pã'i tȳ Vereadores ag Câmaras Municipais tá rãnrãj ke ag e kar pir nȳtĩj ke tȳ tugnȳm ke nĩ:

a) Pã'i tȳ 9 (nove) Vereadores ag vã, êmã kêsir Municípios ag tȳ 15.000 (quinze mil) habitantes tá krȳ nĩn kȳ;

b) Pã'i tȳ 11 (onze) Vereadores ag vã, êmã kêsir Municípios ag tȳ 15.000 (quinze mil) habitantes kãfór nĩn kȳ, ketũ mȳr 30.000 (trinta mil) habitantes tá krȳ nĩn kȳ;

c) Pã'i tỹ 13 (treze) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 30.000 (trinta mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 50.000 (cinquenta mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

d) Pã'i tỹ 15 (quinze) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 50.000 (cinquenta mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 80.000 (oitenta mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

e) Pã'i tỹ 17 (dezessete) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 80.000 (oitenta mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 120.000 (cento e vinte mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

f) Pã'i tỹ 19 (dezenove) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 120.000 (cento e

vinte mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũmỹr 160.000 (cento e sessenta mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

g) Pã'i tỹ 21 (vinte e um) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 160.000 (cento e sessenta mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 300.000 (trezentos mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

h) Pã'i tỹ 23 (vinte e trêš) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 300.000 (trezentos mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 450.000 (quatrocentos e cinquenta mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

i) Pã'i tỹ 25 (vinte e cinco) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 450.000 (quatrocentos e cinquenta mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 600.000 (seiscentos mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

j) Pã'i tỹ 27 (vinte e sete) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 600.000 (seiscentos mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 750.000 (setecentos e cinquenta mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

k) Pã`i tỹ 29 (vinte e nove) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 750.000 (setecentos e cinquenta mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 900.000 (novecentos mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

l) Pã`i tỹ 31 (trinta e um) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 900.000 (novecentos mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 1.050.000 (um milhão e cinquenta mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

m) Pã`i tỹ 33 (trinta e trêš) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 1.050.000 (um milhão e cinquenta mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 1.200.000 (um milhão e duzentos mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

n) Pã`i tỹ 35 (trinta e cinco) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 1.200.000 (um milhão e duzentos mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 1.350.000 (um milhão e trezentos e cinquenta mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

o) Pã`i tỹ 37 (trinta e sete) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 1.350.000 (um milhão e trezentos e cinquenta mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 1.500.000 (um milhão e quinhentos mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

p) Pã`i tỹ 39 (trinta e nove) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 1.500.000 (um milhão e quinhentos mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 1.800.000 (um milhão e oitocentos mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

q) Pã`i tỹ 41 (quarenta e um) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 1.800.000 (um milhão e oitocentos mil) habitantes kãfór nĩn kỹ, ketũ mỹr 2.400.000 (dois milhões e quatrocentos mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

r) Pã`i tỹ 43 (quarenta e trêš) Vereadores ag vã, êmã kēsir Municípios ag tỹ 2.400.000 (dois milhões e quatrocentos

mil) habitantes kăfôr nĩn kỹ, ketũ mỷr 3.000.000 (três milhões) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

s) Pă`i tỹ 45 (quarenta e cinco) Vereadores ag vă, ẽmă kేశir Municípios ag tỹ 3.000.000 (três milhões) habitantes kăfôr nĩn kỹ, ketũ mỷr 4.000.000 (quatro milhões) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

t) Pă`i tỹ 47 (quarenta e sete) Vereadores ag vă; ẽmă kేశir Municípios ag tỹ 4.000.000 (quatro milhões) habitantes kăfôr nĩn kỹ, ketũ mỷr 5.000.000 (cinco milhões) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

u) Pă`i tỹ 49 (quarenta e nove) Vereadores ag vă, ẽmă kేశir Municípios ag tỹ 5.000.000 (cinco milhões) habitantes kăfôr nĩn kỹ, ketũ mỷr 6.000.000 (seis milhões) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

v) Pă`i tỹ 51 (cinquenta e um) Vereadores ag vă, ẽmă kేశir Municípios ag tỹ 6.000.000 (seis milhões) habitantes kăfôr nĩn kỹ, ketũ mỷr 7.000.000 (sete milhões) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

w) Pă`i tỹ 53 (cinquenta e três) Vereadores ag vă, ẽmă kేశir Municípios ag tỹ 7.000.000 (sete milhões) habitantes kăfôr nĩn kỹ, ketũ mỷr 8.000.000 (oito milhões) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

x) Pă`i tỹ 55 (cinquenta e cinco) Vereadores ag vă, ẽmă kేశir Municípios ag tỹ 8.000.000 (oito milhões) habitantes păte;

V – Ag rănhrăj kaja ti Pă`i tỹ Prefeito kar ti nón jă ti Pă`i tỹ Vice Prefeito ti, kar Secretários Municipais ag, ken kỹ tóg nỹj mũ lei de iniciativa da Câmara Municipal kămĩ, arts. 37, XI, 39, § 4º, 150, II, 153, III, e 153, § 2º, I;

VI – Ag rănhrăj kaja ti Pă`i tỹ Vereadores ag, Câmara Municipal

kãmĩ ag prỹg tỹ quatro ki tarĩr ja ti, vẽnhrá tỹ Constituição jagma tóg nỹ, kar tóg ken kỹ nỹ gé Lei Orgânica kãki ti hã tá jun ge ti:

a) êmã kēsir tỹ Municípios tỹ dez mil habitantes nĩn kỹ, Pã'i tỹ Vereadores ag rãnrhãj kaja tóg tỹ vinte por cento ki Pã'i tỹ Deputados Estaduais ag tũ kaja ve kỹ;

b) êmã kēsir tỹ Municípios tỹ dez mil e um ketũ mỹr cinquenta mil habitantes tá krỹ nĩn kỹ, Pã'i tỹ Vereadores ag rãnrhãj kaja tóg tỹ trinta por cento ki Pã'i tỹ Deputados Estaduais ag tũ kaja ve kỹ;

c) êmã kēsir tỹ Municípios tỹ cinquenta mil e um ketũ mỹr cem mil habitantes tá krỹ nĩn kỹ, Pã'i tỹ Vereadores ag rãnrhãj kaja tóg tỹ quarenta por cento ki Pã'i tỹ Deputados Estaduais ag tũ kaja ve kỹ;

d) êmã kēsir tỹ Municípios tỹ cem mil e um ketũ mỹr cem mil trezentos mil habitantes tá krỹ nĩn kỹ, Pã'i tỹ Vereadores ag rãnrhãj kaja tóg tỹ cinquenta por cento ki Pã'i tỹ Deputados Estaduais ag tũ kaja ve kỹ;

e) êmã kēsir tỹ Municípios tỹ trezentos mil e um ketũ mỹr quinhentos mil habitantes tá krỹ nĩn kỹ, Pã'i tỹ Vereadores ag rãnrhãj kaja tóg tỹ sessenta por cento ki Pã'i tỹ Deputados Estaduais ag tũ kaja ve kỹ;

f) êmã kēsir tỹ Municípios tỹ quinhentos mil habitantes kãfôr nĩn kỹ, Pã'i tỹ Vereadores ag rãnrhãj kaja tóg tỹ setenta e cinco por cento ki Pã'i tỹ Deputados Estaduais ag tũ kaja ve kỹ;

VII – Pã'i tỹ Vereador ag rãnrhãj kaja pi cinco por cento ki receita do Município pãtén ge nĩ;

VIII – ù pi to nĩgãn Pã'i tỹ Vereador tỹ ti jykre tugtó tĩn kỹ êmã sĩ Município kãmĩ, ti tỹ rãnrhãj j jãn kỹ ti prỹg kãmĩ;

IX – ken kỹ tóg nỹ Pã`i tỹ Vereador ag mỹ, pi Constituição jã tá nén ù vênhmỹ han ge nỹtĩ, ti kóm Congresso Nacional tá rãnrhāj nỹtĩ ag ke gé, kar êmã tỹ Estado Constituição jagma mũj ke nỹtĩ;

X – Pã`i tỹ Prefeito julgamento ti Tribunal de Justiça jagma;

XI – hã ren kỹ pipin kỹ nỹtĩ ti funções legislativas ti, kar fiscalizadoras da Câmara Municipal ti;

XII – To ãkrén kỹ kar to vãmén kỹ ag vĩ tỹ pir ke kỹ rán ja ag associações ke tĩ , jagmré nén ù há han jé êmã sĩ tỹ Município kãki;

XIII – vênh e ag nén ù há to ãkrén kỹ rán kỹ to vĩn kỹ, ti tỹ êmã tỹ Município mỹ há ja nỹn kỹ ketũ mỹr kãmi bairros mỹ há nỹn kỹ ke gé, hãra cinco por cento ki eleitorado ag tóg jagmré to vĩj ke nỹtĩ;

XIV – rãnrhāj kren ge ti Pã`i tỹ Prefeito vênhrá tag jagma.

Art. 29-A. Nén ù kar kygĩam ge ti êmã sĩ tỹ Município Poder Legislativo ti, ag rãnrhāj fã kaja Pã`i tỹ Vereadores ag, ùn rãnrhāj nỹtĩ tũ ag mré hã, pi percentuais tag kaja kãfãn ge nĩ, receita tributária jagtã ti, vênhrá tag jagma, § 5º do art. 153 e nos arts. 158 e 159 Constituição tag kãki, prỹg tĩ mũ kã tarĩr nỹtĩ ag hár:

I – 7% (sete por cento) êmã tỹ Municípios tá êmãn nỹtĩ tóg 100.000 (cem mil) habitantes tá krỹ nĩn kỹ;

II – 6% (seis por cento) êmã tỹ Municípios tá êmãn nỹtĩ tóg 100.000 (cem mil) habitantes ketũ mỹr 300.000 (trezentos mil) tá krỹ nĩn kỹ;

III – 5% (cinco por cento) êmã tỹ Municípios tá êmãn nỹtĩ tóg 300.001 (trezentos mil e um) habitantes ketũ mỹr 500.000 (quinhentos mil) tá krỹ nĩn kỹ;

IV – 4,5% (quatro inteiros e cinco décimos por cento) êmã tỹ Municípios tá êmãn nỹtĩ tóg 500.001 (quinhentos mil e um) habitantes ketũ mỹr 3.000.000 (três milhões) tá krỹ nĩn kỹ;

V – 4% (quatro por cento) êmã tỹ Municípios tá êmãn nỹtĩ tóg 3.000.001 (três milhões e um) habitantes ketũ mỹr 8.000.000 (oito milhões) tá krỹ nĩn kỹ;

VI – 3,5% (três inteiros e cinco décimos por cento) êmã tỹ Municípios tá êmãn nỹtĩ tóg 8.000.001 (oito milhões e um) habitantes kãfór nĩn kỹ;

§ 1º Câmara Municipal pi kãfãn ge nĩ setenta por cento ki, Pã'i tỹ Vereadores ag rãnrãj fã kaja tỹ, kar ag nén ù to kajãm ge ti.

§ 2º Tag tóg tỹ crime de responsabilidade nỹ Pã'i tỹ Prefeito Municipal mỹ:

I – mỹ jãgnã tóg kãfór nỹ ke nĩ artigo tag jagma;

II – ne jãgnã tũg nĩ kysẽ ki kurã tỹ 20 tá jun tũg ki ; ketũ mỹr;

III – Ũn sĩ Jãnã to ãkrén kỹ, ken kỹ tóg nỹ, Lei Orçamentária Ke tĩ.

§ 3º Tag tóg tỹ crime de responsabilidade nỹ Pã'i tỹ Presidente da Câmara Municipal tóg nén ù vẽnhmỹ tỹ hãn rike kỹ kãki, vẽnhrã tỹ § 1 o artigo tag jagma.

Art. 30. Êmã kēsir tỹ Municípios ag hã mỹ tóg nỹj mũ:

I – ag nén ù kar hynhan ge êmã kēsir mỹ;

II – jagtãn jé legislação federal ti, kar estadual mỹ nén ù kar ki;

III – lei hynhan jé, kar ti jagtã géj jé nén ù kaja ti, kar ti jagtã jẽnkamo ãn tỹ nén ù hynhan jé, ne kren mã, nén ù han ja to papé venven jé, ag tỹ kysẽ ketũ mỹr prỹg fi ja kãmĩ;

IV – hynhan kar vin há han, kar tỹ sĩ ken jé, ketũ mỹr tỹ tũ ken jé distritos ag tỹ, ve há han kỹ legislação estadual ti;

V – vin há han kar hynhan jé, vėsóki ketũ mỹr ù mỹ inh mỹ han ken jé, kar to vĩn jé, vėnhkar mỹ nén ù hynhan jé ag nỹtĩ ăn tá, mré tóg ke tĩj mũ gé, ti kar rĩj fã ti kri mũj fãn jé, nén ù vėnhmỹ ketũ mỹr nén ù há vej mũn jé kri;

VI – ken kỹ nỹn jé, ùn ki kanhró ag mré, União mré Estado ag jėnkamo to, nén ù hynhan jé educação infantil mỹ, kar ensino fundamental mỹ;

VII – hyn han jé , ùn ki kanhró ag mré, União mré Estado ag jėnkamo to, nén ù hynhan jé vėnh kaga kygtăg ge mỹ;

VIII – hynhan, kar ti ki hã ke han jé, ti jag ki hã ken jé ga kri, to ăkrén há han kỹ hã ren kỹ vin ge, ti hã ren kỹ ga kri rãnrhăj ke ti ùn e ỉn tóg nỹtĩ ăn tá;

IX – Hynhan, ù tóg to nĩgăn tũ nĩn jé, ùn si ag nén ù hynhan kỹ tugvăj ja ti ag nỹtĩ ja tá, legislação jagma kar ação fiscalizadora federal mré estadual ti.

Art. 31. Ėmă kėsir tỹ Município tugnỹm ge ti hã tóg tỹ Poder Legislativo Municipal nĩ, jăvo tar mũ kar kămĩ tugnỹm jé tóg tỹ Poder Executivo Municipal nĩ, lei tag jagma.

§ 1º Câmara Municipal tar mũ tarĩr nỹtĩ ag tóg tỹ Tribunais de Contas dos Estados ketũ mỹr Município ti, kar Conselhos ki tũ nĩ kỹ Tribunais de Contas dos Municípios, ti tá ke nĩn kỹ.

§ 2º Tugnỹm vén ja ag tóg órgão competente ag, Pă`i tỹ Prefeito tóg ti nén ù kar hynhan ja to jănkamũ tỹ kajăm ja ăn ti prỹg kămĩ, ti ki hã ke tũ nĩn jé dois terços ki Câmara Municipal kă tá rãnrhăj nỹtĩ ag tóg há nỹ kej ke nĩ.

§ 3º Ėmă tỹ Município ag tỹ nén ù kar hynhan ja to jėnkamo tỹ ka-

jãm ja ân tóg, kurã tỹ 70 ki venven kỹ nỹtĩj mũ ãn vej sór mũ mỹ, kar ãn tugnỹm há han sór mũn mỹ, ketũ mỹr ag mỹ nenẽ tag ti ? Kej sór kỹ, lei tag jagma.

§ 4º Pi han ge nĩ, Tribunais, Conselhos ketũ mỹr órgãos de Contas ti êmã kēsir tỹ Município ag.

CAPÍTULO V

DO DISTRITO FEDERAL E DOS TERRITÓRIOS

SEÇÃO I

DO DISTRITO FEDERAL

Art. 32. Êmã pir tỹ Distrito Federal pi vẽnh pipin ge nĩ êmã kēsir tỹ Município ag kóm, hynhan ja ag tóg lei orgânica ti, hãra tóg kurã tỹ 10 kãmĩ ag to vĩ ãn kuprãg ge nĩ, hã ki. dois terços da Câmara Legislativa tá rãnrhãj nỹtĩ tóg hej kej ke nỹtĩ, ti kar ken kỹ nỹn jé ser, ti tỹ ki hã ke kar nỹn kỹ vẽnhrá tỹ Constituição tag jagma.

§ 1º Êmã pir tỹ Distrito Federal mỹ tóg ken kỹ nỹj hynhan jé, legislativas reservadas kar êmã tỹ Estados ag mỹ, kar êmã kēsir tỹ Municípios ag.

§ 2º Vẽnh kuprãg fã Pã'i tỹ Governador kar ti nón jã Pã'i tỹ Vice-Governador, vẽnhrá tag jagma tóg nỹ art. 77, kar Neputanu Distritais ag tũ tóg hã rike nỹj ke nĩ Pã'i tỹ Governadores kar Neputanus Estaduais ag, jag rike han kỹ rãnrhãj kỹ tarĩr jé.

§ 3º Neputanu Distritais ag kar Câmara Legislativa mỹ, vẽnhrá tag jagma tóg nỹ art. 27.

§ 4º Lei federal tóg nỹj mũ, jagma mũ kar han jé, Pã'i tỹ Governo tỹ êmã pir Distrito Federal, purisa civil ag, purisa penal ag, purisa militar ag, kar corpo de bombeiros militar ag.

SEÇÃO II

DOS TERRITÓRIOS

Art. 33. Lei tóg nỹ mũ jagma mũ kar han jé, to ãkrén kỹ vin há han jé administrativa kar judiciária dos Territórios kãmĩ.

§ 1º Êmã mág kãmĩ tóg pipin mũ, êmã kêsir tỹ Municípios nỹtĩ ti, ãn kãmĩ jagma mũj ke ag, vẽnhrá tỹ Capítulo IV tagto Vãmer ti.

§ 2º Pã'i tỹ Governo tóg nén ã kar hynhan ja to jẽnkamõ tỹ kajãm ja ãn tóg, Congresso Nacional ra mũj mũ, hãra Tribunal de Contas da União ag tóg tugnỹm vén ge nĩ.

§ 3º Ga tỹ Territórios Federais tá êmãn kỹ nỹtĩ ag cem mil kãfãn kỹ, Pã'i tỹ Governador fãg kỹ Constituição tag jagma, ãn ki tóg órgãõs judiciários tĩj mũ primeira e segunda instância ti, kar Ministério Público ti, kar defensores públicos federais ag; lei tag jagma tóg nỹj mũ vẽnh kuprãg jé Câmara Territorial mỹ, ag mỹ tóg nỹj mũ, ag nén ã to ãkrén kỹ hynhan jé.

CAPÍTULO VI

DA INTERVENÇÃO

Art. 34. União pi êmã tỹ Estado tỹ nén ã han ki to ne nỹj ke nĩ, kar Distrito Federal tá ke gé, hãra tóg:

I – ken kỹ nỹn jé, to nĩgãn tũ nĩn jé integridade nacional ti;

II – há nỹ ken jé, êmã mág ã tá ke ag, êg êmã mág ki kãgej sór kỹ, kar unidade da Federação tóg ã ki rãj sór kỹ;

III – nén ù vẽnhmỹ tóg hãn rikej ke nỹn kỹ ẽmã sĩ kãki tỹ há ken jé;

IV – ken kỹ tóg nỹj mũ ùn rãnhrãj há han sór mũn mỹ unidades da Federação ag kar kãki;

V – jẽnkamo vin há han jé unidade da Federação ag:

a) tỹ tũ ken jé ùn nén ù ki néve tóg prỹg régre ki jagnón kãtĩg kỹ, nén ù vẽnhmỹ tognĩn;

b) ẽmã tỹ Municípios ag mỹ vin tũ nĩn ti papé tỹ jagtã kaja ti vẽnhrá tỹ Constituição tag jagma, kurã fi jan kãmĩ lei tag kãki;

VI – ken kỹ nỹn jé lei federal jagma han jé, Pã'i tỹ Juiz tóg han ra ken kỹ;

VII – ken kỹ nỹn jé, tugnỹm jé hynhan vén kỹ nỹtĩ ti constitucionais ki:

a) vẽnhkar tóg vẽnh jo Pã'i kuprãg kỹ fãg, kar ti kar tóg nén ù to ãkrén kỹ han sór kỹ han jé, hã to ag regime democrático ke tĩ;

b) ãg tỹ vẽnhkar nireitu;

c) ẽmã kēsir ag nén ù há hynhan sór kỹ han jé;

d) ti nén ù kar hynhan ja to jẽnkamo tỹ kajãm ja ãn venven jé, ùn vegvej sór mũn mỹ;

e) Ken kỹ tóg nỹj impostos estaduais jagtã tỹ, mỹ jãgnãn jé kar tỹ kygjãm jé, vẽnh kanhrãnran fã ti, kar vẽnh kygtãg fã ti, ti kar mỹ.

Art. 35. Êmã Estado ag pi ne ki to ne nỹtĩj ke nĩ, êmã kēsir tỹ Municípios ag ki, kar União ag pi ne ki to ne nỹtĩj ke nĩ gé, êmã kēsir tỹ Municípios ag Território Federal kri nỹtĩn kỹ, hãra ketũ mỹr:

I – ag néve kajām tũn kỹ, ne tũ tognĩn, jag hã nón prỹg régre ki;

II – ag jẽnkamō tỹ nén ũ hynhan ja kygjām venven tũn kỹ, lei tag jagma;

III – ag receita municipal jagtā kaja tỹ kygjām ja tũ nĩn kỹ nén ũ kar ki hynhan jé, vênh kanhrân rân fã mỹ, kar vênh kytgtāg fã ti, ti kar mỹ;

IV – Tribunal de Justiça ag tognỹm kỹ ki hã tỹ ke nỹ ken kỹ vênhrá tag jagma, ketũ mỹr nén ũ tóg vênhmỹ nỹn kỹ vênhrá tỹ Constituição Estadual jagma, kar lei jagma han ra ken jé decisão judicial ti.

Art. 36. Nén ũ vênhmỹ tỹ hãn riken kỹ ag tóg ki ge tỹ tũ kej mũ, tag tugnĩn:

I – vênhrá tag jagma art. 34, IV, ag to vĩn kỹ Poder Legislativo ketũ mỹr Poder Executivo nén ũ vênhmỹ tỹ hãn rike nỹn kỹ, hãra tỹ Poder Judiciário kato nén ũ vênhmỹ tóg ke nỹn kỹ tóg, Supremo Tribunal Federal ag mỹ to vỹj ke nĩ;

II – nén ũ ki ag vĩ mã tũg kỹ jãnãn mỹr kar han ra ken kỹ judiciária ti, ũ to vĩ mũ ag tỹ Supremo Tribunal Federal nỹtĩn kỹ, kar Superior Tribunal de Justiça ag, ketũ mỹr Tribunal Superior Eleitoral ag;

III – hej ken kỹ Supremo Tribunal Federal ag, Procurador-Geral da República tóg ag mỹ to vĩn kỹ, vênhrá tag jagma art. 34, VII, kar lei federal jagma han tũg kỹ.

§ 1º Ag intervenção han ra ken kỹ, kỹ ag tóg to vãmén kar tognỹm kỹ hã ren kỹ han ge vej, ăn ki ag tóg ũ fãg ge nĩ, kỹ ag tóg Congresso

Nacional mỷ jănāj ke nĩ, ketũ mỷr Assembléia Legislativa do Estado mỷ ag hej ken jé, kurã pir tavĩ kãki ag tóg vej ke nĩ.

§ 2º Hã re mũ Congresso Nacional ketũ mỷr Assembléia Legislativa tóg kã hã rănhrāj nýtĩn tũn kỷ, ăn ki ag tóg kãki rănhrāj fã ag japrār mũ ag vênhmăn kỷ to vămén jé, hãra ag tóg kurã pir tavĩ nýtĩ ag ven jé.

§ 3º Vênhrá tag jagma art. 34, VI e VII, ou do art. 35, IV, pi vej mũ Congresso Nacional ketũ mỷr Assembléia Legislativa ag, decreto tóg han kỷ nỷ ăn pi ỹ tỳ tũ kej ke nĩ, nén ỹ vênhmỷ tóg ke nỷ ăn tỳ tỳ kăn kỷ.

§ 4º Nén ỹ tognĩn intervenção tóg ke nỷ ăn tóg tỳ ken kỷ, Pã'i ag tỳ tâtá ag vin ăn ag tóg vỹnvỹn kej, ketũ mỷr vênhrá tag kãmĩ ke tũn kỷ.

CAPÍTULO VII

DA ADMINISTRAÇÃO PÚBLICA

SEÇÃO I

DISPOSIÇÕES GERAIS

Art. 37. Administração pública ti kato ketũ mỷr jag krăfĩn kỷ ag kã ỹ ki Poderes da União, kar Estados ag, kar Distrito Federal mré Municípios ag vênhrá tag jagma mĩ hã mũn jé, vênhkar tóg jag rike nýtĩn jé, jag ki vênhmỷ ke mã, nén ỹ kar venven jé, kar tag jé:

I – vênh rănhrāj fã jãmĩ jăn jé, nén ỹ kar ki rănhrāj fã ti, vênhkar mỷ rănhrāj fã ti, tỳ tóg brasileiros ag kar mỷ ke nĩ ag papé tóg ki hã ke kar kỷ lei kãki, kar ẽmã mág ỹ tá kãmũ ja ag ke gé lei tag jagma;

II – ũn rănhrāj sór mũ ti vênh kar mỷ concurso público han ge

tóg nǐ, kar tóg jé kanhrān ja nǐj ke nǐ, ti tǵ rānhrāj sór mǔn ki, lei tag jagma tóg ken kǵ nǵ, hāra tóg ken kǵ nǵj mǔ gé, ti jyjy tǵ g kutān jé ti rānhrāj ke ān ki, lei tag jagma tóg nǵj ke nǐ ti rānhrāj ke ti, kar ti kutām jé;

III – concurso público tóg prǵg régre ki ken kǵ nǵj ke nǐ, kar tóg ver prǵg régre jé fi mǎn jé há nǵj;

IV – prǵg fi ja ān pi pātén ge nǐ, edital ki rān kǵ nǵ ān ti japrār jé, ũn vēnhrá ki tǵg há han ja ti, concurso público ki ti rānhrāj ke ān ki, ti to vēnh kanhrān ja ān to;

V – vēnhkar mǵ rānhrāj jé, ũn concurso han ja ag hā tóg função de confiança ān ki rānhrāj mǔ, kar cargos em comissão ke tǐ, ān ki tóg servidores de carreira ag hā mǵ ken kǵ nǵj mǔ, ũn tǵ hāre ag rānhrāj ke ti lei jagma, ag tavī hā mǵ tóg nǵj mǔ, chefia ti kar assessoramento ki rānhrāj jé;

VI – ken kǵ tóg nǵj mǔ ũn tǵ servidor público civil ag tóg nirejtu nǵtǐ ag associação sindical ki ag jyjy vin sór kǵ;

VII – rānhrāj nǵtǐ tóg nén ũ tognǐn tǵgtǵ kej sór kǵ, hāra ag tóg lei kāmī ag mǵ fi ja ān jagma mǵj ke nǵtǐ;

VIII – lei tóg nǵj mǔ gé, ven jé, ũn vēnhmǵ kar mǔ vǎnh ag nén ũ ki rānhrāj ken kǵ, ũn tǵ hāre ag tóg rānhrāj ke ti;

IX – lei tǵ fij mǔ hā ren kǵ contratação han ge ti, kar hā re kǎ tǔ kej ke ti, vēnhkar mǵ rānhrāj ke ti;

X – vēnhkar mǵ rānhrāj nǵtǐ ag kysē kaja ti, kar nén ũ kar kaja ti vēnhrá tǵ § 4º do art. 39 jagma, tǵ ũ kej sór jé, ketǔ mǵr fin jé lei tag tavī jagma tóg nǵj ke nǐ, tognǵm há han kǵ hynhan jé nén ũ kar ki, hāra prǵg kar jagma tóg tugnǵm mǎn ge nǐ, kurā kar kysē fi ja ān kǎ índices ũ kǎka tug mǎ;

XI – Ũn rānhrāj nǵtǐ ag kysē kaja ti kar ag tǵ nén ũ kar kaja kyg-

jām jé cargo mī rānhrāj nȳtī ag, kar kātā rānhrāj nȳtī ag vēnhkar mȳ, autárquica kar fundacional, ūn rānhrāj nȳtī ag Poderes da União, kar Estados, Distrito Federal mȳ, ketū mȳr Municípios ag mȳ, ūn vēnh kuprāg ja to rānhrāj jā ti kar agentes políticos ag, kar nén ū to néve kygĵām jé; pensões ti ketū mȳr nén ū kygĵām jé, ti kar mȳ kygĵām jé ūn nén ū e ki rānhrāj jā ān mȳ, ti rānhrāj jā ān to nirejtu kar ti, pi hāra ti kysē kaja ān pātén ge nī, kar pi Ministros do Supremo Tribunal Federal ag tū kaja kāfān ge nī hā tóg tȳ ti krȳg ja nī, Municípios kāki Pā'i tȳ Prefeito kysē kaja ti, Estados kar Distrito Federal ag Pā'i tȳ Governador tóg ti nén ū kar kygĵām ge kaja ti, Poder Executivo jagma, nén ū kar kygĵām ge kaja ti Pā'i tȳ Deputados Estaduais kar Distritais ag Poder Legislativo jagma kar nén ū kar kygĵām ge kaja ti Desembargadores do Tribunal de Justiça ag mȳ, pi kāfān ge nī noventa inteiros e vinte e cinco centésimos por cento ki ag nén ū kar kygĵām ge kaja ti, jēnkamo tȳ, kar Ministros do Supremo Tribunal Federal ag, Poder Judiciário jagma, hā rike nȳj ja tóg limite tag ti, membros do Ministério Público ag mȳ, kar Procuradores mré Defensores Públicos ag mȳ ke gé;

XII – ūn rājraj nȳtī ān mȳ tá krȳg kȳ ag rānhrāj tóg tū kej ke ti Poder Legislativo kar Poder Judiciário ag tū pi Poder Executivo ag tū kaja kāfān ge nī;

XIII – pi ken kȳ nȳj ke nī, ūn rānhrāj jā ān kysē kaja tóg ti kóm ū tá rānhrāj jā ān kysē kaja rike nī jé, vēnhkar mȳ rānhrāj fā kaja pi tȳ jag rike nȳtīj ke nī, mȳr ag rānhrāj fā tóg tȳ ū nȳtī serviço público ki;

XIV – ūn rānhrāj nȳtī kysē kaja tāgfyn ken kȳ ag tóg ti kysē kaja pē ān to nīkrén kȳ kri fón mū;

XV – ag nén ū kar kaja kygĵām ge, kar ag rānhrāj tóg tū kej ken kȳ vēnhkar mȳ rānhrāj nȳtī ag cargos e empregos públicos ti, pi sī kej ke nī, vēnhrá tag jagma XI e XIV kar arts. 39, § 4º, 150, II, 153, III, e 153, § 2º, I;

XVI – pi ke nỹj mũ ãn pir tóg vẽnhrāj e kugmĩ ti, hã to ag cargos públicos ke tĩ, hãra ti rãnrāj jã ãn tóg jag kutân tũn kỹ tóg há nĩ, ag horários ki, tognỹm há han kỹ vẽnhrá tag jagma inciso XI:

- a) professor tóg cargo régre kãgmĩ jé;
- b) tỹ professor jãn kỹ kar técnico ki kãgmĩ ketũ mỹr científico ki;
- c) profissionais de saúde tỹ rãnrāj régre kãgmĩ sór kỹ privativos ketũ mỹr vẽnhr e mỹ rãnrāj sór kỹ;

XVII – vẽnhr rãnrāj e kugmĩg tũ nĩn jé tóg ken kỹ nỹj, funções ti kar autarquias mré hã, kar fundações ag, empresas públicas ag ke gé, sociedades de economia mista ag, tỹ nén ã kar kygĩãm fã ti, kar sociedades controladas ag ke gé, tag kar ti poder público jagma;

XVIII – ãn rãnrāj nỹtĩ ag administração fazendária kãtá kar ag mré rãnrāj fã ag tóg, ag rãnrāj fã mĩ ag tóg, setores administrativos ã ag kãfór nỹtĩ lei tag jagma;

XIX – lei pir tavĩ han kỹ tavĩ mỹ autarquia han sór kỹ, ti ki hã ken kỹ empresa pública ti, kar sociedade de economia mista ti kar fundação ti, ag jé lei han tĩ ti tỹ jagtân jé, ěgno ki ke tag to ,ag hã ren kỹ kar hã tá rãnrāj ke vin jé;

XX – hej kej ke ag tóg nỹtĩ legislativa ag, nén ã to ãkrén kỹ ãn tãg han sór kỹ subsidiárias ti, jãmĩ kãtĩ mũ ãn tá rán kỹ nỹ ãn ki, entidades ag kar empresas privadas ag ke gé;

XXI – Ken kỹ tóg nỹj mũ legislação kãki, obras hynhan jé, vẽnhr rãnrāj fã ti, nén ã kygĩãm jé kar alienações ti, tag to ag tóg processo de licitação pública han ge nĩ, ti tỹ ti kar mỹ jag rike nỹn jé, ag vẽnhrá kãkã tóg nỹj ke nĩ ag hã ren kỹ kygĩãm ge ti, ag hã ren kỹ nén ã hynhan ge ti vẽnhrá tag jagma, hãra tóg ken kỹ nỹj

ke ñi ag hā ren k̃y ti kar han ge ti técnica kar econômica ti, pi obrigações tag jātá t̃ig ge ñỹt̃i;

XXII – hā ren k̃y jēnkamo tar̃ir ke ag administrações tributárias ti, ěmā mág t̃y União, ěmā Estados, ěmā pir Distrito Federal kar ěmā kēsir t̃y Municípios ag, nén ũ hynhan ge Estado m̃y há ñỹj jé, ki rānrhāj ñỹt̃i ag tóg t̃y servidores de carreiras específicas ñỹt̃ij ke ñi, ag m̃y tóg recurso pē t̃ij ag t̃y rānrhāj jé, kar ag tóg jag m̃y nén ũ t̃y ránrán k̃y ñỹt̃i ān tugtoj cadastros ti kar informações fiscais ti, lei kar convênio jagma.

§ 1º Nén ũ kar hynhan ān venven ge tóg ñi, programas ti, kar obras ti, rānrhāj ti, kar campanhas dos órgãos públicos ti, hāra tóg nén ũ há taṽi venven ge ñi, m̃y ge ken jé ketũ m̃y m̃i m̃ujāg gen jé ti kar m̃y, vēnh jyj ũ pi k̃ā rán k̃y ñỹj ke ñi, kar vēnhkāgrá ũ pi k̃ā jāj ke ñi, ũ m̃y há han jé, kar Pā`i ũ m̃y ke gé, kar vēnhkar m̃y rānrhāj ñỹt̃in m̃y ke gé.

§ 2º Ũn jātá nén ũ han t̃i ān ti vēnhrá tag jagma incisos II e III, m̃y tóg t̃y kr̃y kej m̃u ti nén ũ han t̃i ān ti, kar tóg kajām ge ñi Pā`i tóg jām̃i jā ān ti, lei tag jagma.

§ 3º Lei tóg m̃y ge kej m̃u, ti kar tóg jagma m̃un jé, vēnhkar m̃y rānrhāj ñỹt̃i ān ag administração pública k̃āki ketũ m̃y r̃jātá, jag kóm hā ñyn jé:

I – ũ tóg serviços públicos to ṽij sór m̃u ti, ken k̃y tóg ñỹj m̃u, ag ki han m̃ān jé, to ag tóg serviços de atendimento ao usuário ke t̃i, kar togñym kamā han jé, kām̃i kar tar m̃i, ag rānrhāj há han ja ven jé;

II – ũn vegvej sór m̃u m̃y, ag rānrhāj kām̃i nén ũ kar ránrán ja ti, kar āmān jé, ũn tar̃ir jé rānrhāj ñỹt̃i ag nén ũ hynhan ja ti, vēnhrá tag jagma art. 5º, X e XXXIII;

III – M̃y ge ken jé kar ũn t̃y tój sór k̃y, vēnhkar m̃y rānrhāj jā ān tóg rānrhāj kónān t̃in k̃y, ketũ m̃y r̃i rānrhāj t̃y vēnh m̃y há han t̃in k̃y.

§ 4° Ûn vênhkar mỷ rãnhrāj kar tarĩr jã ân tóg nén ù vênhmỷ tỳ hãn rike jan kỷ, ti nirejtu político kren ja tóg, kar ti rãnhrāj jã ân ti, kar tóg ti tỳ nén ù kren kren mữ, ag tỳ ti nén ù vênhmỷ han ja ân kygjām jé, lei tag kākā tóg ken kỷ nỷ, hãra pi kaja nỷj mữ justĩa mỷ.

§ 5° Lei tỳ prỷg fĩj mữ gé, ù nén ù vênhmỷ han mữ ân tỳ kajām jé, ùn tỳ servidor jã ti, ketũ mỷr servidor tũ ti ke gé.

§ 6° Û ag tỳ pessoas jurídicas nỹtĩ ag ti kar mỷ rãnhrāj fã ag, ketũ mỷr nirejtu privado ag vênhmỷ rãnhrāj fã ti, ùn ag mỷ rãnhrāj nỹtĩ ag nén ù vênhmỷ tỳ hãn ri ken kỷ tã tá ù mỷ, ân ag jagfý tóg kajām ge nĩ, ag tỳ ke pãn kỷ, ketũ mỷr vég tũn kỷ, nén ù vênhmỷ tỳ hãn ri ke ân ti.

§ 7° Lei tóg mỷ ken kỷ nỷj mữ hã ren kỷ han ge ti, kar ùn rãnhrāj ke ti administração kãki kar tar tá, ti nén ù kar vegve kar kinhra nĩn jé.

§ 8° Ûn jãmĩ nỹtĩ ag mỷ tóg ken kỷ nỷj mữ, ag nén ù han ge ân ti, orçamentária ti kar financeira ân ki, órgãos ag kar entidades da administração ag, kãmĩ kar tar mĩ, ag tỳ tėj kej sór kỷ, ag tóg contrato jagma rãn kỷ fĩj ke nỹtĩ, jag mré vãmén kỷ ag vĩ tỳ pir ke kỷ, hej ken kỷ administradores ag kar poder público mré, kỷ jãmĩ nỹtĩ kỷ rãnhrāj nỹtĩ ân ag tóg, hã ren kỷ nén ù hynhan gen vin mữ, hãra lei tóg vej mữ hã ren kỷ han ge ti:

I – ag contrato mỷ prỷg fĩj ja ti;

II – hã ren kỷ hynhan, kar tognỹm ti hã ren kỷ hynhan ja ti, kar nirejtu ti, kar jãmĩ nỹtĩ ag ki hã han jé;

III – rãnhrāj mữ ag mỷ kygjām jé.

§ 9° Ken kỷ tóg nỷ inciso XI jagma, ùn tỳ empresa público ag, kar sociedades de economia mista ag, kar ag ùn tãg hynhár ti, jẽnkamotỹ ag mỷ kãtĩg kỷ, União ag ki, kar Estados ag ki, kar Distrito Federal ag ki, ketũ mỷr Municípios ag, tỳ nén ù kar kygjām jé kar rãnhrāj nỹtĩn mỷ ke gé.

§ 10. Pi ke ñj ke ñi ũ t̃y rānhrāj k̃y ti kófa to kysē m̃an ti, art. 40, kar arts. 42 e 142 tag jagma, ti rānhrāj j̃an k̃y, cargo ki, ketū m̃ỹr em̃prego, kar função pública k̃aki, h̃ara Constituição jagma tóg há ñi ũn pir tóg rānhrāj régre j̃an jé, h̃anē cargos eletivos ti kar cargos em comissão ti, k̃y tóg ken k̃y ñj lei k̃aki, ti jỹjy japrār jé ti rānhrāj jé, ketū m̃ỹr ti kutām jé rānhrāj ki.

§ 11. Pi ñikrén m̃ũ, jēnkamo m̃an tóg k̃āf̃an tū ñin jé ke tóg t̃i vēnhrá tag ti inciso XI do caput artigo tag k̃aki, ti nén ũ to j̃ānkamy g̃ỹjū ke jan k̃y indenizatório ke t̃i, lei ordinária taṽi jagma, ag hej ken k̃y Congresso Nacional tá, t̃y ěm̃a mág tag ki ke ñin k̃y, ken k̃y tóg ñj ag kar m̃ỹ Poderes kar órgāos constitucionalmente autônomos ag m̃ỹ.

§ 12. Ken k̃y tóg ñy, inciso XI do caput jagma, ag h̃a t̃y han sór k̃y han m̃ũ, ěm̃a t̃y Estados ag kar ěm̃a pir t̃y Distrito Federal ti, ag lei ũ han sór k̃y ag Constituições k̃aki Lei Orgânica ti, pir ñin jé ti kaja ti, nén ũ kaja kyg̃jām ge ti Desembargadores ag m̃ỹ Tribunal de Justiça tá rānhrāj ñỹt̃i ag, pi k̃āf̃an ge ñi noventa inteiros e vinte e cinco centésimos por cento ki, ag nén ũ kaja kyg̃jām ge ti Ministros do Supremo Tribunal Federal ag m̃ỹ, h̃ara pi h̃a rike ñj m̃ũ rán k̃y ñy tag ki, nén ũ kaja kyg̃jām ge ti, P̃ā'i t̃y Deputados Estaduais ag kar Distritais kar P̃ā'i t̃y Vereadores ag m̃ỹ.

§ 13. Ũn rānhrāj j̃ā ān ti servidor público ke t̃i, ag rānhrāj ũ tá ti f̃āg sór k̃y tóg há ñi, h̃ara tóg ti rānhrāj vén ja rike ñj ke ñi, ti m̃ỹ kufyg tū ñin jé, kar ti kr̃i kufyg tū ñin jé gé, ān ki ti kanhr̃an ja tóg m̃ỹ ke ñj ke ñi, ti rānhrāj ke tag m̃ỹ, h̃ara ti kysē kaja tóg ti rānhrāj vén ja ān kaja h̃a rike ñj ke ñi.

§ 14. Ti rānhrāj k̃y k̃āf̃an ja ān to jēnkamo m̃an ge ti kyg̃jām t̃i ki, ti rānhrāj ja cargo ki, vēnhkar m̃ỹ rānhrāj ja função pública ti, ketū m̃ỹr Regime Geral de Previdência Social ti, tū kej ja tóg ti kyg̃jām j̃ā ān ti tempo de contribuição ke t̃i.

§ 15. Pi ke ñj m̃ũ, ũn e m̃ỹ rānhrāj j̃ā servidores públicos ag, ki k̃āf̃an ja ān kysē kaja t̃y ti kr̃ā m̃ỹ ñim jé ti ter kar, ketū m̃ỹr pensão

ti, ken k̃y tóg ñy ṽēnhrá tag jagma, §§ 14 a 16 do art. 40 ketũ m̃ỹr tóg tóg lei jagma ken k̃y ñỹj ke ñ.

§ 16 Órgãos ag kar entidades da administração pública ag, ti pir m̃ỹr ketũ m̃ỹr jagmré, han ge ag tóg ñỹt̃i ṽēnhkar m̃ỹ nén ũ hynhár ân togñym jé, ti kar m̃ỹ tugtó kar venven jé, ti nén ũ hynhan ja ân t̃y ki hã kej ja ti, lei jagma.

Art. 38. Ũn ṽēnhkar m̃ỹ rânhrāj jā ân ti servidor público ke t̃i, ag ũn tăg hynhan ja ti ṽēnh jām̃i vin jé, ag tar̃ir ñỹt̃i ki, jagma m̃ũn jé kām̃ũj ke ti:

I – rânhrāj k̃y tar̃ir jā ân ti eletivo federal ki, estadual kar distri-tal ki, tātá ag tóg ti f̃ag m̃ũ ti rânhrāj ki;

II – t̃y Pã`i t̃y Prefeito jân k̃y, tă tá ag tóg ti f̃ag m̃ũ ti rânhrāj ki, kar ag tóg vej m̃ũ ag ti kysē kaja kajām ñỹt̃ij ke ti, ti m̃ỹ;

III – Pã`i t̃y Vereador m̃ỹ, ti rânhrāj kutân t̃ũn k̃y emprego ketũ m̃ỹr função ki, ti kysē kaja m̃ag jā ja tóg m̃ũ, hãra ti rânhrāj tóg jag kutân gen k̃y, ân ki tóg inciso tóg kât̃ig ṽén m̃ũ ân jagma t̃ig m̃ũ;

IV – ũ nén ũ ki rânhrāj jā ân t̃y tă tá ti f̃ag k̃y, ti pr̃ỹg k̃aki rânhrāj ja ân tóg ñikrén k̃y ñỹj m̃ũ, ag ti m̃ỹ kajām jé, hãra pi ke ñỹj ti promoção jé;

V – Hã re m̃ũ ũ tóg ṽēsóki previdência social kajām t̃in k̃y, gera ti jỹy tóg regime jagma ñỹj m̃ũ, ti ěmã tá ñi ân k̃aki.

SEÇÃO II

DOS SERVIDORES PÚBLICOS

Art. 39. Êmã mág tỹ União ti, kar êmã tỹ Estados ag, kar êmã pir tỹ Distrito Federal ti kar êmã kêsir tỹ Municípios ag hã mỹ tóg nỹj mũ ag han jé, regime jurídico pir ti, kar rânhrāj nỹtĩ ag jo to ãkrén jé, vênhkar mỹ rânhrāj nỹtĩ ag, kar ag ù tãg hynhan ja kãki rânhrāj nỹtĩ ag ke gé autarquias kar fundações públicas ke tĩ.

§1º Nén ù ta, ti kurã kófãn kỹ vỹ, ti ta ke măn jé kajãm ke nĩ, tag ag ve ka:

I – ã né ù ki rânhrāj jã ãn ki, ã tỹ jagfy nén ù tỹ hã riken kỹ, to vēmén;

II – Ne han ge ã tỹ ken jé;

III – Nén kã jã ãn ki hãren ka han ge.

TÍTULO IV

DA ORGANIZAÇÃO DOS PODERES

CAPÍTULO I

DO PODER LEGISLATIVO

SEÇÃO I

DO CONGRESSO NACIONAL

Art. 44. Congresso Nacional hã vỹ Poder Legislativo ki han ge ãn, hynhan ti. Deputados ag Câmara ki ke, kar Senado Federal ki ke vỹ nỹtĩ. Tag tỹvĩn ki vỹ rân kỹ nĩ. Tag ag kar vỹ prỹg tỹ venhkãgra han ti.

Art. 45 Deputados ag Câmara jé, ti kar tỹ vota kej mũ, ãn nón ag ù fãg ti ser, êmã tỹ Estado kar mũ, fyr mũ nỹtĩ ên mũ, kar Distrito Federal ty.

§ 1º Han ge ãn hã vỹ tój mũ Deputado tỹ hãre tỹ êmã tỹ Estado kar êmã tỹ Distrito Federal ju jěj ke ti, prỹg pir tỹ vota kej ki ju nỹ ãn ki ag tỹ ù tỹ hãre tỹ êmã mũ nỹtĩ ên nón ve kỹ toj mũ, Deputado tỹ jagnã kãfór tũ nĩ jê, ù tỹ pênkar kri ù tẽgtũ, ketũn mỹr ù tỹ setenta kãfór.

§ 2º Êmã kar mũ nỹtĩ vỹ Deputado tỹ vênhkãgra fãgfãg kej mũ.

Art. 46. Senado Federal ki ke ag vỹ tỹ êmã tỹ Estados kar Distrito Federal ju nỹtĩ ag nĩ, jo vēmén ke ag vê, ù tỹ ser ag vota ke kỹ ù ag kãfãn mũ ãn vỹ kãjāj.

§ 1º Êmã tỹ Estado kar êmã tỹ Distrito Federal ag vỹ Senador tẽgtũ fãg mũ, kỹ ag vỹ ser prỹg tỹ pênkar kri ùn pir ki, ki nỹtĩj mũ.

§ 2º Êmã tỹ Estado kar êmã tỹ Distrito Federal mũ ag jo jã kuprẽg

jé ăn ag, tỹ ag prỹg tỹ venhkăgra kar mĩ tỹ tềg ke măn ti. Ag vota ken kỹ ag vĩ ver senador pir kuprêg vén, kar ag vĩ êgno tỹ ùn rêgre kuprêg, ăn ge nỹtĩ jé ag vĩ ser.

§ 3º Senador mré ùn rêgre vĩ jêj, nén ù tỹ hăn ri ken kỹ ti jã jé kăjăg jé.

Art. 47. Hăremũn Cosntituição ki han ge ăn tỹ, tỹ ùn kỹ, ti tỹ ag jykre ki hă ke tũn kỹ, ãn mág ki ke kar vĩ ser vota kej mũ, ti tỹ ser ag nĩkrén mỹr ùn e tỹ há tỹ nĩ ken kỹ, ag nén ù to vămén nỹtĩ ăn vĩ ser ken kỹ nỹj mũ.

SEÇÃO II

DAS ATRIBUIÇÕES DO CONGRESSO NACIONAL

Art. 48. Congresso Nacional hă vĩ gen kỹ tỹ nỹj kej mũ, êmă mág ki pã'i mág tỹ Presidente tỹ, há tỹ nĩ ken kỹ. Hăra tag pi tỹ art. 49, 51 kar 52 mỹ ke nĩ, mỹr pã'i mág tỹ han ke pẽ vê, tag ki nỹtĩ tag ti:

I – Jênkamũ tarĩr, ag vin han fã tỹ hăra mũ nỹtĩ ăn;

II – Pã'i mág tỹ prỹg ù jé ne han ke ăn nón ve jé, jênkamũ tỹ ne han ke, prỹg kar hăre tỹ tũ kej ke, hăre kunũj ke, ti hăre ki ù mỹ ke ăn, kar ser jênkamũ tềg hynhan ke;

III – Ti hă nỹ Pã'i tỹ hăre tỹ tỹrĩr ki ăn nón vej mũ;

IV – Êmă mág ki Pã'i mág tỹ nén ù há hynhan ke ã nón vej jé;

V – Êmă mág ti rá tỹ hă mĩ tĩg kỹ nĩ ăn, kynhmỹ, goj mág kămĩ, kar nén ù há tỹ União tũ ăn ti;

VI – Êmă tỹ Estado kar fyr mĩ, ti rá tỹ hă mĩ tĩ ăn ve jé, ti tỹ, kuju ki kym há ăn, ketũn mỹr êmă ù mré rán măn ke, ketũn mỹr ti jag-tă sĩ. Hăra tag han jé ag vĩ ver êmă ăn tỹ Assembleia Legislativa tỹ ne tó ăn mã vén ke nỹtĩ; Hăra tag han jé ag vĩ ver êmă ăn tỹ Assembleia Legislativa tỹ ne tó ăn mã vén ke nỹtĩ;

VII – Pã'i mág tỹ Governo Federal ti jo ãn mág tỹ hã ty jěj tĩg sĩ han ke ãn ve jé;

VIII – Û tỹ pã'i mág mỹ, nén ù vẽnhmỹ há jé ãn mỹ vẽnhpătỹ-fan, ti tỹ ser kajãm tũ nĩ jé;

XI – Ministérios kar Governo kãki nén ù nỹtĩ ãn tẽg hynhan ke, ketũn mỹr ag kã'ũ tỹ tũ ke;

Art. 49. Congresso Nacional tỹ han ke pẽ vễ:

I – Êmã mág ù ag mré nén ù han ke ãn ve jé, ti tỹ ẽg ẽmã ki nén ù tỹ tũ kej ke tũ ãn kar nén ù há han kej ke ãn;

II – Êmã mág ki ẽg pã'i mág tỹ Presidente tỹ ẽmã mág ù mré ráráj ke, ketũn mỹr ag mré há kej ke, to vêmén jé. Kar ẽmã mág ù mĩ pã'i ag kãgem jé, hãra ti tỹ ser han ge kãnĩn kỹ ag vỹ vãsóki kãgenh mũ;

III – Pã'i mág tỹ Presidente kar ti mré ke tỹ ẽmã mág ù ra mũ han ke, hãra ag tỹ ty kurẽ tỹ 15 kãfór han ke nỹtĩg kỹ;

IV – Pã'i mág tỹ Presidente tỹ nén ù tag han sór kỹ ti mỹ kej kej mũ, ketũn mỹr tỹ, tỹ tũ kej: Nén ù tỹ kijẽn hãnrikej fã tag, nén ù tỹ ẽmã tỹ Estado mĩ kej fã kar hãremũn, ẽmã ù tỹ ẽg ẽmã mré ráráj sór kỹ;

V – Nén ù tỹ han ge kãnĩ tũ ãn, ketũn mỹr kãfãn kỹ rân kỹ nĩ ãn, tỹ tũ ke jé tóg;

VI – Ti tỹ ver hã ty nĩj ke ù ve jé tóg, nén ù tỹ ti nĩ jé ki hãnriken kỹ;

IX – Prỹg kirã kar mĩ vỹ pã'i mág tỹ Presidente tỹ ne han jé ãn tugnỹm, kar vỹ nén ù tỹ rânrán kỹ nỹtĩ ãn tỹ ki hã ke ãn vej;

X – Pā'i mág ag ne han ăn tugnỹm kân ke ti nĩ, ỉn mág kâki ag kar Poder executivo Ki ke ag, kar ki rânhrāj nỹtĩ kar ti;

XI – Vêsarĩr ke ti nĩ, Poder ù ag tỳ ti jã ty nén ù han tũ nĩn jé;

XII – Tag hã vỹ tỳ êg tỳ māj fã kar Vênhven fã tỳ ke nỹtĩ han han. Tugnỹn kar vỹ ti tỳ han ge mĩ hã ken kỹ tovāj, ketũn mỹr tỳ ag mỹ kym mũ gé;

XIII – Tag hã vỹ Tribunal ki União ti Contas ki nỹtĩj ke kuprêg mũ, ministro tỳ 9 ăn ki vỹ ù tỳ 6 ke kuprêg mũ;

XIV – Tag hã vỹ energia nuclear ke mũ ăn to vênhrá tỳ há nĩ vej mũ, Poder Executivo tỳ han jé kar;

XV – Tag hã vỹ ti kar japrênprêr mũ, ag tỳ êmã ág mỹ nén ù han ke ăn to vêmén jé, kỹ ti kar vỹ ser vota kej mũ, ag tỳ Congresso tỳ ke jé ăn továnh jé, ketũn mỹr kym jé;

XVI – Tag hã vỹ ù tỳ Kanhgág ga kâki nén ù han ke ăn tugnỹm, nén ù há kar génh ăn, goj kãmĩ nén ù han ke ăn, kar jênkamũ ne nón mũ ên ti;

XVII – Tag hã vỹ pã'i mág tỳ ga tỳ ù mỹ fi sór kỹ, ketũn mỹr ù tỳ ù mỹ ti kaja han sór kỹ, vej ke nĩ, hãra ga tag tỳ 2.500 hectares kãfôr nỹn kỹ;

XVIII – Tag hã vỹ nén ù jagy tỳ ke kỹ êmã mág calamidade pública han mũ, hãra tỳ arts. 167-B, 167-C, 167-D, 167-E, 167-F e 167-G ki ke kỹ nĩn kỹ.

Art. 50. Deputado ag Câmara ki ke kar Senado Federal, ketũn mỹr ag mré ke ù Presidente mré vêmén fã, ketũn mỹr Imposto ki Comitê Gestor ag Presidente, nén ù há kar rânhrāj fã ki ke, ag tỳ nén ù to vêmén jé, tag ag kã'ũ tỳ, inh pi ăn tugnũn tĩ ge nĩ ketũn kỹ vỹ ser kajâm ke nĩ.

§ 1º Estado ki Ministros ag vỹ ag tỹ Senado, Deputado ag Câmara ketũn mỹr ty rânhrăj nỹtĩ ù ra nén ù to vēmén tĩg sór kỹ tĩg mũ, hăra tỹ, ty ke ag mỹ ti ne tugnĩg tĩg ge ăn tó vén ke nĩ.

§ 2º Deputados ag Câmara ki jo jê, ketũn mỹr Senado Federal ki ke vỹ Estado ki Ministros mỹ, ketũn mỹr vênhră tag kăkă ken kỹ nĩ ki nỹtĩ ù, ag mỹ rân kỹ jênêj mũ, rân kỹ nĩ tũ ra, ù tỹ han tĩ ăn ti, - Kỹ ăn vỹ ser kurê tỹ trinta ki ge vă, kej ke nĩ.

SEÇÃO III

DA CÂMARA DOS DEPUTADOS

DEPUTADOS AG CÂMARA TO KE

Art. 51. Deputados ag Câmara ki ke ag tỹvũn mỹ ke vê:

I – Tag hă vỹ pã'i mág tỹ Presidente, kar ti vice, kar Estado Ministro ag to vêmer ăn tỹ hărej ke, vej mũ, ag tỹ kajăm ke ăn ti. Hăra Deputado tỹ 513 ăn ki ù tỹ 342 ag vỹ gen kỹ tỹ nỹj kej mũ;

II – Êmă mág ki pã'i mág tỹ Presidente tỹ ti conta tỹ Congresso Nacional mỹ kurê tỹ 60 kăki jênê tũn kỹ, tag hă vỹ ser, inh hă nón vej mũ, ag tỹ ag vênhmăn ki tóg kar; **III** – Tag hă vỹ văsóki ag nỹtĩ ăn ty han gé ăn hỹnhan mũ.

V – Tag hă vỹ ù tỹ ne tỹ êmă mág ki Juvên fă ki nỹtĩj ki ăn ku-prêg ke nĩ, art. 89, VII ki tỹ ken kỹ nĩ.

SEÇÃO IV

DO SENADO FEDERAL

SENADO FEDERAL TO KE

Art. 52. Senado Federal ki ke ag tỹvĩn mỹ ke vễ:

I – Tag hã vỹ pã'i mág tỹ Presidente kar ti vice tỹ nén ù kórég han kỹ nón vej mũ, kar Estado Ministro ag, kar goj kãmĩ pã'i ag, ga kri pã'i ag, kar kynhmỹ pã'i ag ke ge;

II – Tag hãvỹ Supremo Tribunal Federal ki Ministro, kar ẽmã mág ki Justiça ki Juvẽn fã, kar ẽmã mág ki Ministério Público ki Juvẽn fã, ẽg ẽmã mág ki pã'i tỹ nén ù tỹ hãnrike mũ ãn nón vej fã, kar União ki ti kar jagfỹ vỹ fã, tỹ nén ù kórég han kỹ nón vej mũ;

III – Tag hã vỹ , há tỹ nĩ ke vén ke nĩ, ag tỹ voto ki ùn kuprẽg jé tag ag:

a) Juiz kar Tribunais ki Ministros ag, vẽnhrá tag kãkã ken kỹ nĩ tag nón;

b) Ễmã mág ki Pã'i mág tỹ Presidente hã vỹ Tribunal ty Ễmã mág Contas ki Ministro jyjy tój;

c) Ễmã mág kãmĩ ẽmã kẽsir Governador;

d) Pã'i tỹ Presidente kar jẽnkamũ jo jẽ ag mág;

e) Ễg ẽmã mág ki pã'i tỹ hãnrike mũ nón vej fã;

f) ù tỹ nẻnũ ù han ke, hynhan ge ãn tỹ ken kỹ;

IV – Vota ke jé ag tóg mũ, ag tỹ ù ta ne fãg ke ãn ti vatenh ty, ù tỹ ser ẽmã mág ù mũ ẽg ẽmã mág jagfỹ vẻmẻn ke ãn ti;

V – Êmã mág ki êmã kēsir tỹ nỹtĩ tag ti, Estados, Distrito Federal, fyr mĩ kar unicípios ag pãi tỹ hãremũn êmã mág ù mĩ jẽnkamũ mãn sĩ han sór kỹ, tóg ag mỹ vej mũ;

VI – Êmã mág ki êmã kēsir tỹ nỹtĩ tag ti, Estados, Distrito Federal, fyr mĩ kar municípios ag pãi i mỹ tóg, - Havé tag tỹvũn ty krỹg ke ã nĩ, pãi i mág tỹ Presidente tỹ ke vê! kej jẽnkamũ to;

VII – Êmã mág ki êmã kēsir tỹ nỹtĩ tag ti, Estados, Distrito Federal, fyr mĩ kar municípios ag pãi i tỹ hãremũn êmã mág ù mĩ jẽnkamũ mãn sĩ han sór kỹ, tóg ag mỹ vej mũ, ag hãre tuvĩj ke ãn ti;

VIII – êmã mág ki hãrej ke, ãn hynhan jé tóg, hãremũn êg êmã kãki ketũn mỹr êmã mág ù ty ke tỹ jẽnkamũ mãn sĩ han jé tỹ kajãm ke to;

IX – êmã mág ki hãrej ke, ãn hynhan jé tóg, hãremũn êg êmã kãki, Estados, Distrito Federal kar Municípios ag tỹ hãre kajãm ke ãn ti, dívida mobiliária kãki;

X – Supremo Tribunal Federal tỹ han ge ù han mỹr, tỹ vẽnhrá tag kãkã ken kỹ nĩ tũn kỹ, ãn ki tóg tỹ tũ kej mũ;

XI – Senador ag mré tỹ êg êmã mág ki pãi i tỹ hãnrike mũ nón vej fã, ãn ti kunũj mũ ti vatenh ty, ti tỹ ti rãnhrãj kãn ke ty krỹg tũ ke;

XII – Vãsóki tỹ ti nĩ jé ki han ge ãn hynhan;

XIII – Ti rãnhrãj fã ki tỹrĩr ke, ne han ke ãn, nén ù jagy tỹ ke tũ nĩ jé, ùn rãnhrãj nỹtĩ ãn mỹ hãre kajãm ke ãn, han ge kãki ke nĩ ãn nón.

XIV – Û tỹ êmã mág ki Juvẽn fã kãjãj ke ù ag kuprêgprêg jé tóg, ag tỹ ser to vota ke jé, art. 89, VI ki ken kỹ nĩ ãn nón;

XV – Kānhmar tỳ véj kej mũ, êmā mág kākī, êmā kēsir tỳ Estado, Distrito Federal kar Município ag tỳ ag jēnkamũ jākrunh jé tỳ ne han jé ăn ti. Tag tỳvĩn ki vỹ rán kỹ nĩ.

Tag tỳvĩn ki vỹ rán kỹ nĩ. Nén ù tỳ I kar II ki ke kỹ nỹtĩ ăn ti, Supremo Tribunal Federal ag pã'i tỳ Presidente hã tỳ mré kej mũ. Nén ù vẽnhmỹ han jé ăn tỳ hãrej ke ve jé senador tỳ 81 ki ù tỳ 54 ke vỹ vota kej mũ, ti kunũj jé. Ti tỳ ser kajām ke tu vēmém kar pi rānrhāj măn, prỹg tỳ pēnkar kri ùn tēgtũ ki pi nén ù mĩ rānrhāj ke nĩ.

SEÇÃO V

DOS DEPUTADOS E DOS SENADORES

Art. 53. Deputado kar Senador ag pi nén ù jagy tũgnũn ag rānrhāj kren ki nỹtĩ, .ag nén ù tó, ketũn mỹr , ù mré nén ù to vēmén kar vota kej jé tugnũn.

§ 1º Deputado kar Senador ag tỳ ag rānrhāj ke tu vẽnhrá mág măn kar Supremo Tribunal Federal hãvỹ ag nén ù vẽnhmỹ han ăn nón vej mũ.

§ 2º Ag tỳ ag rānrhāj ke to vẽnhrá mág măn kar, ù pi ag nĩgféj ke nĩ. Hãremũn ù tỳ ag nén ù jagy han jê ăn ve kỹ hã, ti hãren kỹ kajām ke tũn kỹ, ăn ki hã ag vỹ ser ti nĩféj mũ. Hãra nén ù tag tỳ hānrīke kỹ, pã'i ag vỹ kurē pir ki Ĩn mág ra rán kỹ jēnēj ke nỹtĩ, ăn ki ag vỹ ser to vota kej, ag tỳ ti tỳ hãrej ke ăn ve jé.

§ 3º Supremo Tribunal Federal tỳ ser ag rānrhāj ke to vẽnhrá mág măn mỹr ag ù to vĩ mũ ăn, mẽ kỹ, vỹ ser Ĩn mág ki ke ag mỹ tój ke nĩ, partido político ù ke ag tỳ ser, -Mũnỹ to mã măn sĩ han jé! Ke kãn kỹ, ne pi ser hãrej, ne tỳ ti ki hãrej ke ăn kurē ty krỹg to mẽ to.

§ 4º Mesa Diretora tỳ ser ù to vēmér ăn, tỳ tũ kej ke pi kurē tỳ 45 kārān ke nĩ.

§ 5° Û to vēmēr ân tỳ krỹ ken kỹ, ti tỳ nén ù jagy han jé ân to, ù pi ne han mũ, ti rânhrāj ke kurē ty kỹg tũ ki.

§ 6° Û pi ti tỳ Deputado kar Senador mỹ: - ne nỹ hãre ke? ke jé há nĩ, ti tỳ ver ti rânhrāj mré ke tĩ ra.

§ 7° Ìn mág kâki ke hã vỹ Deputado kar Senador ag tỳ pã'i tỳ rárāj fã ag mré mũj ke han, g tỳ ver tỳ ki si jé ra.

§ 8° Nén ù jagy tỳ ẽg ẽmã mág ki ke mỹr, hãremũn ag rará kân kỹ, Deputado kar Senador ag ki ne pi hãrej mũ. Hãra ag kã'ũ tỳ Congresso jã ty nén ù vẽnhmỹ han jén kỹ, ù pi ser ti jagfy vỹ mũ gé, ân ki ag vỹ ser to vota kej mũ, ti.

Art. 54. Deputado kar Senador ag pi tag han ke nỹtĩ:

I – Rânhrāj ke to vẽnhrá mág măn kar:

a) Tag ag mré rânhrāj sór ke tũ: pã'i tỳ Governo tỳ vìn jé ân, ù tỳ jẽnkamũ mré ke mũ, pã'i tỳ Governo tỳ ti pĩr mỹ ù mré rânhrāj fã – Hãra han ge ân tỳ, tỳ ti kar mỹ ke nũn kỹ, tỳ ag kã'ũ tỳ han jé há nĩ;

b) Vẽnhr rânhrāj tỳ ù han ke tũ, ti tỳ ver kar ki kutē há ra, kynhmỹ rân kỹ nĩ ân ki nỹtĩ ag kã'ũ ki;

II – Rânhrāj ken kỹ:

a) Û tỳ pã'i tỳ Governo mỹ rânhrāj nỹtĩ ân ag kã'ũ mré rânhrāj fã nũn kỹ, kar pi ty rânhrāj kỹ ti kysē ty jun kỹ ti kaja măn ke nĩ gé;

b) Vẽnhr rânhrāj tỳ ki kutēj fã há kãjāj ke tũ, inciso I, “a” ki rân kỹ nĩ ân;

c) Vẽnhrá tỳ inciso I, “a” ki nỹtĩ ân ag mré nén ù han sór ke tũ;

d) Ti tỹ nén jé ag vota ke mũ kã ty krỹg jé ăn tũn han jé tóg.

Art. 55. Deputado kar Senador ag vỹ ag rãnrhãj kren, ag tỹ tag han kỹ:

I – Û tỹ vẽnhrá tỹ rán kỹ nĩ ăn ki hã han tũn kỹ;

II – Û tỹ ti mré ke ag kã'ũ mré jagnã to jũ kỹ, ketũn mỹr nén ù jagy han kỹ;

III – Û tỹ prỹg ăn kãki ag vẽnhmãn kren kamã. Hãra ti tỹ nén ù han ke ù tugnĩn tĩ tũn kỹ pi hãre nĩ, ti tỹ hãremũn kuvar há ra nén ù nón tũn kỹ;

IV – Û tỹ política kãki nén ù jagy tugnĩn nén ù han ke ăn kren-kren kãn kỹ;

V – Justiça Eleitoral tỹ, tag pi ki rãj ken kỹ, nén ù tỹ vẽnhrá tag kãkã ken kỹ nĩ, katu tẽ nũn kỹ;

VI – Û tỹ nén ù jagy han jé ăn to , hãrenkỹ vẽnhpãtyfôn ke tũn kỹ.

§ 1º - Pi há nĩ ù tỹ, ti tỹ pã'i mág ag mré ke hã ve kỹ, nén ù kãfãn kỹ han ăn ti, kar ăn ki nén ù kri mãn mág sór ăn ti, Êmã mág ki Congresso jã ty.

§ 2º Û tỹ incisos I, II, kar VI ki nỹtĩ ăn han kỹ, vỹ ser ti rãnrhãj tỹ prỹg ty jun tũ ki kren, deputado ag Câmara ketũn mỹr Senado Federal hã vỹ ser, Mesa jo nỹtĩ ăn, ketũn mỹr partido político ag tỹ tó mấj. Hãra ù tỹ tag han jé vỹ, inh pi tag han kỹ nĩ kej mũ, ag ti tỹ hãrej ke tó tũ ki.

§ 3º Û tỹ incisos III kar V ki nỹtĩ ăn han kỹ, vỹ ser ti rãnrhãj tỹ prỹg tá jun tũ ki kren. Ìn mág ki Mesa jo jã, ketũn mỹr ù tỹ Congresso kãki partido político ù jo jã ăn hã vỹ ti kunũj mũ, ù tỹ ti mỹ ta gé ke tũ ra.

§ 4º Û tỹ ti rãnrhãj prỹg fũnrãm tũ ki kutã sór kỹ, ti tỹ vẽmer kakã nĩ

kỹ kutê sór kỹ, pi jérîn mỷ kânhră ki kroy, Ti tỳ vāsóki kutê mỷr tỳ jérîn mỷ kajâm mũ. §§ 2º e 3º ki vỹ ken kỹ nĩ, ne tỳ hărej ke ti.

Art. 56. Deputado kar Senador pi ti rânhrăj ke tỳ ti prỹg ty jun tũ ke kutěj:

I – Ũ tỳ vênh rânhrăj tag kă jân kỹ, Estado Ministro, pã'i tỳ Governador, Estado Secretário, kar Distrito Federal kar ěmă kêsir mĩ, Capital ti Prefeitura ty ke, kar ũ tỳ kuvar há mĩ nén ũ nón tĩg fã, tag ag kar pi rânhrăj ũ mré kej mũ ver, ti tỳ han ke ăn prỹg ty jun tũ ki;

II - Ũ tỳ ti kaga ketũn mỷr nén ũ ũ tugnĩg ver krỹ ken kỹ, pi ti rânhrăj kren. Ti krỹ jé tag tỳ kurê tỳ 120 kăfór tũ nĩn kỹ.

§ 1º Ũ tỳ ũ japrêr jé ag tóg, ũ rânhrăj fã tỳ kuprên kỹ, Vênhrá tag ki ke ũ, ketũn mỷr ũ tỳ ver krỹ ke sĩ han jé tỳ kurê tỳ 120 ke kăfór kỹ.

§ 2º Ti tỳ vênh rânhrăj ăn ki kuprên ra, ũ tỳ kăjă tũn kỹ, ěg vỹ ser vota kej, ěg tỳ ũ fãg jé, hăra ta ge jé kysê tỳ 15 ke tỳ ver jy nỹj ke nĩ.

§ 3º Deputado kar Senador ag tỳ Inciso I ki ken kỹ nĩ han kỹ, vỹ ti hăre to rânhrăj ke kaja to vêmén mũ.

SEÇÃO VI DAS REUNIÕES VÊNHMĂN

Art. 57. Ěmă mág ki Congresso ki ke ag vỹ prỹg kar mĩ vênhrămăn mũ, Ěmă tỳ Capital Federal ty, fevereiro kă kurê tỳ 2 hă ki tỳ julho kă kũrê tỳ 17 ty jun mũ, kar agosto kă kurê tỳ 1º hă ki tỳ dezembro kă kurê tỳ 22 ty jun ke nĩ.

§ 1º Vênhrămăn tag kurê ty krỹg mỷr, kurê há ki kutê nĩ tũn kỹ, ag vỹ kurê ũ jé tuvănhr ke nỹĩ.

§ 2º Congresso ki ke ag pi, han ge ki jẽnkamũ to vēmén vén mã kã kỹkrỹ kej ke nỹtĩ.

§ 3º Nén ù tỹ Vẽnhrá tag kãkã ken kỹ nỹtĩ tag krĩg mỹ Deputado ag Câmara kar Senado Federal ki ke vĩ vẽnhmãn mũ, ag tag to vēmén jé:

I – Ag tỹ ser prỹg ty jun kỹ Congresso tỹ rãnhrăj ke róm ke;

II – Han ge ăn to vēmén jé, ti tỹ ỉn rẽgre mỹ há nĩ jé;

III – Pă'i mág tỹ Presidente kar ti vice ag tỹ, ag vẽnhrá mág mãn jé ser, ag tỹ rãnhrăj jé kar;

IV – Pă'i mág tỹ Presidente ti tỹ han ge to pi há nĩ ke ăn, ag tỹ ser kar kutẽn jé, tỹ tũ ke ki.

§ 4º Ỉn mág ki ke kar vĩ ser vẽnhmãn mũ fevereiro ti kurẽ tỹ 1º kã, ag tỹ ù tỹ ne han ke ăn vin jé, ag kar vĩ prỹg rẽgre ki rãnhrăj ke nỹtĩ. Ủ pi ti han jé ăn hã ki rãnhrăj mãn ke nĩ.

§ 5º Êmã mág ki Congresso ag Mesa ki Senado Federal ag pă'i tỹ Presidente hã nỹ jăj. Vẽnhr rãnhrăj ù vĩ ser Deputado ag Câmara ki ke kar Senado Federal ki mỹ nỹtĩj.

§ 6º Êmã mág ki Congresso japrêr jé ag tóg mũ, ti tỹ kurẽ ăn kã rãnhrăj jẽ tũ ra, ti tỹ tag han jé:

I – Senado Federal ki pă'i tỹ Presidente vĩ êmã mág ki Congres-so tag han jé japrêr:

Nén ù jagy tỹ ẽg êmã mág kri kótĩg sór nĩn kỹ, nén ù jagy tỹ ẽg êmã kēsĩr kri kótĩg sór nĩn kỹ, Estados kar Municípios ag, ù tỹ ẽg êmã mág mrẽ rárăj sór tó kỹ, Pă'i mág tỹ Presidente kar ti Vice tỹ ser ti venhrá mág ăn mãn kỹ, ti rãnhrăj jé;

II – Nén ũ jagy tỹ kã nỹn kỹ , ti tỹ êmã mĩ nỹtĩ ân tỹ hânrike kãnãn hán kỹ, ân ki tag ag vỹ Congresso japrêr, Êg êmã mág ki pã'i mág tỹ Presidente, Deputado ag Câmara ki pã'i tỹ Presidente kar Senado Federal ki ke, ketũn mỹr Ĩn mág kãki rãnrhãj nỹtĩ tỹ ken kỹ.

SEÇÃO VIII

DO PROCESSO LEGISLATIVO

HÃ REN KỸ HAN GE, HAN TO KE

SUBSEÇÃO I

DISPOSIÇÃO GERAL

NÉN Ũ KAR TO KE

Art. 59. Han ge ân jé ke vê:

I – Vênhrá tag kãkã ke nĩ ân kãpãn rân mãn ke;

II – Han ge ân to vêmén mãn, ti kar tỹ kinhrãg jé;

III – Êg tỹ kurẽ kar mĩ han ge vigvej fã ân to ke;

IV – Êmã mág ki Pã'i mág tỹ Presidente tỹ Han ge hynhan ân Congresso mré;

V – Êmã mág ki Pã'i mág tỹ Presidente tỹ Han ge hynhan ân, nén ũ tỹ hânrike kỹ;

VI – Congresso tỹ Han ge han ân, Êmã mág ki Pã'i mág tỹ Presidente tỹ ke tũ ra;

VII – Câmara ki kar Seanado ag tỹ Han ge ân to ke, ag rãnrhãj fã kãki.

Tag t̃yvin ki ṽy rán k̃y ñ. Han ge ăn to vēmén măn, ti kar t̃y kinhrăg jé. Vēnhrá tag kākā ken ñ ăn ṽy hārenk̃y rán măn ke tój, hāra t̃y tũ ke mǎ kǎ, t̃y s̃i ke ki, ti kar t̃y kinhrăg jé.

SUBSEÇÃO II DA EMENDA À CONSTITUIÇÃO

Art. 60. Vēnhrá tag kākā ken ñ ăn rán măn ken k̃y:

I – Deputado ag Câmara ki ũ t̃y 513 ki ũ t̃y 171 t̃y ken k̃y, kar Senado federal ki ũ t̃y 81 ki ũ t̃y 27 t̃y ken k̃y;

II – Ēmǎ mág ki pǎ'i t̃y Presidente t̃y ken k̃y;

III – Ēmǎ kēsir m̃i Estados ag Assembleias Legislativas ki ke ag ke gé , hāra ag e ñt̃ij ke ñ, ti kju kǎfór.

§ 1º Ũ pi Vēnhrá tag kākā ken ñ ăn rán măn, ěmǎ kēsir t̃y Estado m̃i nén ũ jagy t̃y ken k̃y, kar ěmǎ mág m̃i ũ t̃y ěg ěmǎ mré ráráj sór k̃y.

§ 2º Ēmǎ mág ki Ĭn mág kāk̃i Congresso ki ag tóg to vēmén rēgrég, k̃y ser Deputado t̃y 513 ăn ki ũ t̃y 308 t̃y há t̃y ñi ken k̃y, kar ser Senado Federal ki ũ t̃y 81 ăn ki ũ t̃y 49 t̃y há t̃y ñi ken k̃y.

§ 3º Vēnhrá tag kākā ken ñ ăn rán măn ken k̃y, Deputado ag Câmara ki Mesa kar Senado Federal ki ke ag t̃y há t̃y ñi ke kar, ag t̃y ser tugtój m̃i, ti vēnh ñikrén tēg mré.

§ 4º Vēnhrá tag kākā ke ñ ăn rán măn ken k̃y, ũ pi hej kej ti t̃y Han ge ũ t̃y tũ ke kǎn sór k̃y:

I – Vēnhrá tag kākā ke ñ ăn ũ pi ěg ěmǎ mág to nén ũ rán măn, ti t̃y ũn sór k̃y;

II – Ti kar t̃y pǎ'i ũ kuprēg jé vota ke ăn, tój ke tũ, ũ kuprēg jé, ti kar t̃y pr̃yğ t̃y 16 kǎfór ăn, Pǎ'i ũ k̃uprēg t̃y pr̃yğ t̃y vēnhkǎgra ăn;

III – Poder ki ke ăn tỹ tũ kej ke to;

IV – Ti kar tỹ jatun mỹ mũ ên to;

§ 5º Nén ù to vēmén jé ù tỹ ki kro tũn kỹ, ag pi prỹg ăn hã kãmĩ to vēmén măn sór ke nỹtĩ.

SUBSEÇÃO III

DAS LEIS

Art. 61 Han ge tỹ ke sór nỹ ke kar tỹ han pẽ nỹ ke vỹ, vỹ Repumrika tá Neputanu ag nỹtĩj fã Kátá ke ag tỹ han ge nỹ mũ, Senỹnu Fenerar ke tũ nĩn kỹ Kãgréo Nỹsijonar tá ke ag, Repumrika ki Pã'ĩ mág tỹ Presidente, Suprêmũ Trimunỹr Fenerar, Trimunỹr Kri ke ag, kar Prokuranor-Jo ke kar ti Repumrika ki kar ver vênh kar mré, to rân kỹ sa pẽ tag kã sa ki ãkrén kỹ.

§ 1º Tag ag hã vỹ tỹ Repumrika ki Pã'ĩ mág tỹ Presidente tỹ ti pir mỹ han ge to ke nỹtĩ:

I – Ki vin kar tỹ ùn sór nĩn kỹ, Mókã kar ag;

II – To han ge nỹ ke to:

a) rãnrhãj ken ag vin ge, jo nĩ kar tỹ má ki i vênh kar mỹ rãnrhãj ki nỹtĩj ge ag kar ùn e rãnrhãj ke ke tũ nĩn kỹ ag kajãm ge tỹ mág kej ke jé;

b) Jo nỹtĩj ke ag han ge kar êg to ke to ãkrén fã ag, kajãm ge tỹ kej ke kar ti kaja vigvej ke , vênh kar rãnrhãj mré vênh jo nỹtĩj fã ag êmã kar tag mĩ;

c) União kar êmã tag mĩ, ki vênh kar rãnrhãj nỹtĩ ag to ãkrén kỹ kã nỹj ke ti, rãnrhãj ke ag vigvej ke , ki nỹtĩg há han ge kar ag sin kỹ kajãm nỹj ke ti;

d) Ministério Pumriko kar União ki Defensoria Pumrika ki,

kar ver ki Ministério Pumriko tỹ han kãn ke ki jo jykrén jé
kar Emã mĩ defensoria Pumrika ti, Distrito Fenerar ki kar
Emã kar mĩ;

e) Pã'i tỹ presidente tavĩn vỹ ti nén ù tãg han sór ka han há
nĩj, kar ministérios kar órgão ag ne han ge, rán ke nĩ art. 84,
VI, tag jagma;

f) Pã'i tỹ presidente tavĩn vỹ ti ta pã'i tỹ Forças Armadas ag
nén han ge, ãn rán ka nĩm ke nĩ.

§ 2º Vẽnh kar tỹ to ãkrén ge vỹ Neputanu ag Nỹtĩj fã tỹ projeto to
rán-rán ge tỹ nỹtĩj ge nĩj mũ, ù tỹ vota ke tỹ pir hã ra, Estadu tỹ
pénkar mĩ pipin kỹ nỹtĩ ti, nĩkrén mág kri tẽgtũ ag tỹ ki to tỹ ke jé
voto ki kej fã ag tỹ.

Art. 62. Hẽ re ke mũn nén ù tỹ ki hã ke ra, ki ù han mãn ge tỹvĩn
kỹ, Republica ki Pã'i mág tỹ Presidente vỹ nén ù to ãkrén tỹ mrẽnh kej mũ,
to han ke rá ki ãkrén kỹ, ag tỹKãgrésu Nỹsijonỹr mỹ tó tỹ mrẽnh ken kar.

§ 1º Ti tỹ nén to akrén kỹ rán ja ag han tũg jé hã vỹ nỹtĩ:

I – Tag to ãkrén kỹ:

a) tag ki ke pẽ, mĩ tĩj fẽ, puritika kãki han ge há, puritiko ag
mré ke kar vota ke jé há;

b) nén ù kórég kar kri há kinhra nĩj ke , nén ù kórég kar ã tỹ
to kinhra nĩj ke;

c) Poner Junisarjo kar Mĩnstério Pumriko ag nỹtĩ to kinhra
nĩj ke , ã rãnrhãj ke kar ù tỹ ki nỹtĩ ag tỹ jagnẽ mré ke kinhra
ãn ki;

d) prỹg e kãmĩ nén hyn han ge to ãkrén ke , nén ù kaja to rán
kỹ nỹtĩ ki kinhra kar nén ù tỹ kej ke nĩj ke pãte ke mré, han e

to vāme pē to ākrén ge tȳ to nȳtī ki art. 167, § 3°;

II – ũ tȳ nén ũ há péju kar to nĩfénh to ke, vėnh kar tȳ nĩm han fē ketūnĩn kȳ nén ũ tȳ kaja nĩj ke tȳ kã nĩ to;

III – To han ge tȳ rán kȳ sa kri ke;

IV – Kāgrésu Nasijonȳr tȳ to ān ge rán kȳ sa kinhran kȳ kar Repumrika ki Pã'i mág tȳ san kȳ ketūnĩn kȳ tuvānh tūn kȳ.

§ 2° Nén ũ tȳ kajām ge to ke kar mré to vėnhmȳn kȳ, hāra ũ tȳ rán kȳ nȳtī ja ag arts. 153, I, II, IV, V, e 154, II, tȳ nén ũ kaja to han mũ ti tȳ to han ge rán kȳ ěgno tá kurē kã han ja kar.

§ 3° Han ge ve vén ge ag tȳ, ũ tȳ §§ 11 kar 12 ti há ki tũ kej mũ ti kajām ge tȳ to ākrén kȳ, ti rán tá kãtĩg kȳ ti tó há ki nȳtĩg ge tȳ kurē tȳ sessenta ke kã tȳ ke tūn kȳ, han ge tȳ.

§ 7° kã sa tugnĩn, ti han ve ti ki kurē tag hã rike ki, Kāgrésu Nasijonȳr ti han ge kri fi kȳ ken kȳ, to rán kȳ sa pē to, to vāme kar tȳ kãpān kãmũj ge to.

§ 4° Ti han ge tȳ § 3° to ākrén kȳ rán kȳ sa ki ti han ge kurē tó kȳ rán ja kãpān kej ki, tȳ krȳ kej ke tȳ kej ke kȳ Kāgrésu Nȳsijonȳr tȳ ne han ge tũ ki nȳtĩj.

§ 5° Kāgrésu Nȳsijonȳr tȳ nén ũ to ke pē han vén ge tȳ ke han ge tuvānh jé vȳ ti tȳ to kinhra nĩ vén ke tȳ ke nĩj mũ ti tȳ constituicionais to nĩg ja kar.

§ 6° Jāvo to ke ve vén ge tȳ ki han tuvānh ge tȳ kurē tȳ quarente e cinco ke tá krȳg kar ti ven vén ja kurē kar, Ti vȳ han to fūrũr kej ke kã saj mũ, kar ser, Kāgrésu Nȳsijonȳr tá ĩn ag kã ũ ki, ki hã tó kȳ saj ke to ke ki, ti tȳ ki kro jé votar kaj ke tá krȳg ke jé, kãki ĩn kar ag tȳ nȳtī tȳ ki han han ge to han ra ke to mē to.

§ 7° Kar hã han mǎn ge vin jé há nĩ ja tȳ mũ, ti to ākrén kȳ ke ja tȳ to

fi k̄y n̄y ki, kurē tỳ sessenta ke kāmī, ti han ja kurē to n̄krén k̄y, ti to vota ke ja tỳ tũ ke ja tũn k̄y ver Kāgrésu N̄ysijon̄ȳr tá ĩn régre ag ki.

§ 8º To ākrén ja ag v̄y Neputanu ag N̄yt̄j fã tá vota ke vén ke m̄ũ.

§ 9º Neputanu kar Sen̄ynor k̄aki ke ũ ag tỳ ki n̄yt̄i ag to han k̄y n̄yt̄i tugn̄ym ke n̄yt̄i kar ag tỳ ti ve ja tỳ k̄a sa ja ěn ve jé gé, ag m̄y ti kro han tũg ki, v̄ym̄y ag v̄enhm̄an ũ ki, Kāgrésu N̄ysijon̄ȳr tá ĩn ag k̄a ũ ki n̄yt̄i ag tỳ hej ke tũg ki.

§ 10 Ti rán m̄an ge tỳ han m̄an ke tũ n̄j m̄ũ, ag tỳ v̄enhm̄an fã ag ki han ja tá, han vén ja tỳ hej ke ja tũ ag tá ketũn̄in k̄y ti tỳ ki kroj ke tỳ kurē k̄āf̄or p̄ete r̄ag k̄y.

§ 11 Han ge tỳ rán k̄y n̄i tũn k̄y ti han tỳ kej fã tỳ to ki kroj ke to ākrén ge ti § 3º kurē tỳ sessenta tỳ ti han ja tũ ěn p̄ate to ākrén ge ag tỳ k̄ajaton jan k̄y, to han ra ke ja ag tỳ mré n̄yt̄i ki kar n̄én ũ tỳ ti han ja ki n̄én ũ vóg ja tũn k̄y ti ki han vén ja ag tỳ h̄ara n̄yt̄j m̄ũ, ki n̄e vóg m̄y.

§ 12. Han ge to rán ja tỳ v̄enh kóm v̄enhm̄y ke ki kron k̄y, to v̄enhrá mág han ja p̄e ti tỳ tá kr̄yg ke vén ja ti, tag tỳ ser ti tỳ tag p̄ate k̄a n̄j ke to ketũm̄ȳr to rán k̄y sa tỳ kikroj ke tũ to m̄eg n̄j m̄ũ.

Art. 63. Pi ki n̄én kajām ge tỳ mág kej ke tỳ k̄a n̄im ke n̄i. :

I – Rán k̄y n̄yt̄i p̄e tỳ han jé Repumrika ki Pã’i mág tỳ Presidente han ja ti, han ge tỳ rán ja art. 166, § 3º e § 4º;

II – rán k̄y sa tỳ r̄anhr̄aj jo n̄yt̄i to ke tỳ Neputanu tá K̄ym̄ȳra ki, Sen̄ynu Fenerar ki, Tribunais Federar ag ki kar V̄enh kar m̄y Ministério ki.

Art. 64. Repumrika tá Pã’i mág tỳ ran ja tá ki kro kar to v̄ámén ge, Supremo Tribunal Federal kar Tribunais Superiores ag v̄y Neputanu Ag K̄ym̄ȳra tá ve vén ge n̄yt̄i.

§ 1° Repumrika tá Pă'i mág Tȳ Presidente vȳ nén ũ to rá tȳ ti mȳ há ag ki kro tȳ mrēnh ke jé pini kej mũ.

§ 2° Hē re mũn, § 1° ũ ti ki, Neputanu ag Nȳtĭj fã kar Senado Fenerar ag tȳ ki tó tũn kȳ, nén to rá tag to ag jykre tȳ kã nȳ en to, ag ki ke nȳ-tĭj ke mȳr, kurē tȳ quarenta e cinco ke tá krȳg mȳr, nén ũ to rá tȳ ki tomēg nȳtĭ tȳ kej ke tȳ ki kro kãn mũ ser , vé ũn tȳ kurē tomē pē han ge ag hã tȳ ne ki kroj ke tũ nĩ ag tȳ kuprēg ke to vēnhmãn, tomē to.

§ 3° Rán ja ag hȳn han ge ũ tȳ han ge vȳ tȳ Senado Fenerar kar Neputanu Kȳmȳra ki ke ag nȳtĭ kurē tȳ dez ki ag tóg tugnȳ mũ , hãra ti jo nén ũ tȳ rán vén ka sa ěn tugnȳm ge kar.

§ 4° Han ge tȳ § 2° ki nȳtĭ pi Kãgrésu Nȳsijonȳr ki nȳtĭ ag tȳ vē-nhkán sĭ han ge kã to nĭkrén ke nȳtĭj mũ, kar pi rán kȳ nȳ tȳ kónhigo ki ne han mũ.

Art. 65. Han ge tȳ rán kȳ sa tȳ ki kro ja vȳ Ĭn ag kã ũ ki tȳ ũ tȳ ve vén ge nĩ mũ, kurē kȳu pin kȳ to vãmén ge kar ti tȳ voto ki han ge nĩ mũ gé, kar ti tȳ ki han jé ketũnĩn kȳ ki kroj ke tũ ki jãnã jé, Ĭn tȳ ki tugnȳm mãn ge tȳ mē ke jé, ketũnĩn kȳ han ge tũ ki, ti mȳ tȳ ne han tũn kȳ.

To paragrafo pē. Rán kȳ sa tȳ ũ to san kȳ, kȳ tȳ ĩn tȳ han vén ja ra vȳn kej mũ.

Art. 66 Ĭn tȳ to vota ke kãn kar tȳ Repumrika ki Pă'i mág tȳ Presidente mȳ jãnãj mũ, ũ tȳ, tugnȳm han kar, ti ki kro jé han mũ.

§ 1° Repumrika ki Pă'i mág tȳ Presidente tȳ rán kȳ nĩ ãn tȳ ki há ke ken kȳ ti tȳ vȳrmȳ nĩm mũ ketũnĩn kȳ ki ke kar kã, institucional ketũnĩn kȳ vēnh kar mȳ hán kȳ, ti tȳ krȳ ke ketũnĩn kȳ ti ki kro kãn ge vȳ tȳ, kurē tȳ quinze kãmĩ ke nĩj ke nĩ, ti tȳ mãn ja kurē ěn ki nĭkrén kȳ, kar tȳ ser vēnh vĭ jãnãj mũ, óra tȳ quarenta e oite ke kãmĩ, Senado Federal tá Pă'i tȳ Presidente mȳ ti tȳ ne tugnĩn ti ki kro kamēg ja to ke ti.

§ 2° Ver ti ki kro han tũn tȳ vēnhrá mág tȳ artigo mĩ kãmũn kȳ ki han mũ, paragrafo ki, inciso ketũnĩn kȳ alínea ki.

§ 3º Kurẽ tỹ quinze ke pāte tĩg kar, Repumrika ki Pã'i mág tỹ Presidente tỹ jatunmỹ tomẽg nĩ tỹ ser tũg, ti ki kro han jé.

§ 4º Ti ki kro han ge tũ vỹ vẽn kar mré vẽnhmañ ki tój ke mũ, ti mǎn kri kurẽ tỹ 30 ke kǎmĩ, ti tỹ ki kroj ke tũn jé Deputado kar Senadores kar ag tỹ voto vin kǎn ge to ǎkrén kỹ.

§ 5º Ti ki kro han ja tũ tỹ kǎ nỹ tũn kỹ, ti hǎ vỹ tỹ to rǎn han ja jǎnǎj ke mũ, ven kǎn jé Repumrika ki Pã'i mág tỹ Presidente mỹ.

§ 6º Rǎn ja tỹ ki ne han mǎ tá krỹg § 4º kǎ rǎn kỹ sa ki, ki kro han tũg ja vỹ to vota ke vén jé saj ke nĩj mũ, vẽnhmañ tỹ mrẽn kej ke ki, vẽn jykre kar ag tỹ ki ne tó mẽ, ti voto kar tá krỹg to mẽ mũ.

§ 7º To han ge tỹ ven ge tũn kỹ óra tỹ quarenta e oito ke kǎmĩ Repumrika ki Pã'i mág tỹ Presidente ti, § 3º kar § 5º ki rǎn ka san ki, Senado ki Presidente hǎ vỹ ti ki han ge ki tỹ kej mũ, kar, ti tỹ ki tỹ ke tũn kỹ, vỹ Senado ki Vice-Presidente tỹ inh hǎ tỹ kej ke.

Art. 67. Projéto to han ge rǎn kỹ nỹ vỹ to ǎkrén ge tũ nĩj mũ, kỹ projeto tǎg hǎ han mǎn ge nĩj mũ, legislativa ki vǎnhmañ kutẽ nĩ ẽn tá, Kǎgrésu Nỹsijonỹr kǎkĩ Ĭn ag kǎ'ũ ki nỹtĩ mág ag tỹ ki kro han jé ke kỹ hǎ.

Art. 68. Ũ tỹ han ra kej ke rǎn ge hǎ vỹ tỹ Repumrika ki Pã'i mág tỹ Presidente nĩj mũ, ũn tỹ han jé pini kej ke mũ hǎ vǎ tỹ Congresso Nỹsijonỹr ag mỹ ke nĩ.

§ 1º Nén ũ tỹ han ge ag hǎ vǎ tỹ Kǎgrésu Nỹsijonỹr tá nỹtĩ pẽ ag ki ke nĩj mũ, ũ tỹ vỹrmỹ tỹ kej ke ag vỹ tỹ Kỹmỹra tá Neputanu ag ki ke nỹtĩ jǎvo. ketũnĩn kỹ Senado Fenerar ag, han ge pẽ tỹ vỹrmỹ nỹ tỹ to han ge kǎpǎn sa ki, kar legislação tỹ to kej ke tũ ti:

I – Poder Judiciário kar Ministério Público ki han ge, ag rǎnhrǎj kar kǎmĩ nỹtĩ ag to;

II – tag mĩ ke pẽ, vẽnħ kar, vẽnħ kar tỹ to ke nĩj ke , político kar ag vĩn ge ag;

III – prỹg kar mĩ ãkrén , nén ù génh ge kar ti kaja to rãn ke nỹtĩ ag.

Art. 79. Pã'i mág tỹ Presidente tỹ kẽ nĩ ki rẽj mũ, nén ù tỹ hẽ re ke mũ jỹ nỹn kỹ, kar ti nĩ ěn kã nĩj ke mũ, vỹ Pã'i mág tỹ Vice-Presidente ti.

To rá pir. República ki Pã'i mág tỹ Vice-Presidente ti vỹ, ti tỹ han ge pẽ tỹ kri nỹtĩn kỹ han ke kỹ, ti vỹ Pã'i mág mré han mũ, ti tỹ nén ù han ge pẽ to ken kỹ.

Art. 80. Hẽ re ke mũn Pã'i mág tỹ Presidente kar Vice-Presidente tỹ han ge kamãg kỹ, ketũnĩn kỹ tỹ kej ke ù jé ke tỹ ki han tũn kỹ, ù tỹ ag tỹ ki nỹtỹ ja ěn ki rãnrãj ke mũn vỹ tỹ Neputanu Kãki ag jo tỹ Presidente ki Pã'i tỹ Neputanu Fenerar nĩj mũ, ketũnĩn kỹ Senỹnu Fenerar ti kar Suprẽmũ Trimunỹr Fenerar ti ke gé.

Art. 81. Pã'i tỹ Presidente kar ti mré Vice-Presidente tỹ ki nỹtĩ ãn ki rãj ke tũn kỹ, ù tỹ ù kuprẽg ge jé vỹ kurẽ tỹ 90 ke kar han jé róm kej mũ.

§ 1º Ti tỹ vãnħver kuprẽ kỹ ěgno tá prỹg régre kỹ ti tỹ presidente kã nĩn kỹ , ù kuprẽg ge tỹ ag nỹtĩ ki rã jé vỹ kurẽ tỹ trinta ke ki kutěj mũ, Kãgresu Nỹsijonỹr tỹ han mũ, tỹ kej ke to ãkrén kỹ.

§ 2º Nén ù kar tag ki ěkrén kỹ, ù tỹ ki kej ke ag vỹ ag jo ki nỹtĩg vén ja ěn rikej mũ.

Art. 82. República ki Pã'i mág tỹ kã nĩj ke vỹ tỹ prỹg tỹ 4 (vẽnħkãgra) nĩ kỹ ti tỹ ki rãj ke vỹ kurẽ tỹ 5 nĩ, janẽru ki ti tỹ ki rãj ke ven ja ěn pãte.

Art. 83. República ki Pã'i mág kar ti mré ke tỹ Vice-Presidente ag

pi, Kogresu Nasijonỹr tỹ kinhra tũ ra, kurẽ tỹ 15 ke kãfór han mũ, vẽn
vinven mã Êmã mág ki, ag tỹ to rãn kỹ sa to ãkrén kỹ ki nỹtĩ, ki pa tũg kỹ.

SEÇÃO II

DAS ATRIBUIÇÕES DO PRESIDENTE DA REPÚBLICA

Art. 84. Presidente da República tỹvĩn tỹ han ge:

I – Ministros de Estado ù fẽg, ke tũ nĩ ka kunũnh;

II – Ministros de Estados ag mré rãnrhãj nén ù mág jé, adminis-
tração federal kãki;

III – Constituição tag hã ve kỹ tóg rãnrhãj ke nĩ;

IV – hej ke kỹ tóg, publicar kej ke nĩ leis ti, kar tóg decreto ki
han há han kỹ kri rãnrhãj;

V – Projeto de lei han ge tũ, ke tũnĩ kỹ ùn sĩ, ti jag tã (tê);

VI – decreto han ge, tag to;

a) tugnỹm ge administração federal kãki, despesa tỹ tãpřy
tũ nĩn jé, kar kãki órgãos público ù han sór ke tũ, kar tỹ
tũ kej ke tũ;

b) funções kar cargos públicos ta tũ kej ke tũ, ti ke ěn ki;

VII – Estados estrangeiros ag mré há nĩj ke, kar representantes
diplomático ag kri fĩj ke;

VIII – mỹ háj ke tỹ nĩ tratados kar han jé to , Āmã ù tá ke ag
kãmũ kỹ tóg ag mỹ nén ù han ge nĩ, Congresso Nacional kãki;

IX – decretar kej ke tỹ nĩ estado de defesa ti, kar estado de sitio ti;

X – decretar kej ke ti nĩ, ti tỹ nén ù tón jé, ti jykre kãke, federal tỹ ki kãrã kỹ han jé;

XI – Congresso Nacional kãki tóg nén ù to jykrén ge nĩ, ti han jé, kar tóg sessão legislativa han ge nĩ gé, ti tỹ ãmã tỹ hên ri ke ên tón jé, kỹ ag tóg to jykrén kỹ tỹ pir kej mũ, nén han ge ên ti;

XII – vênh pãte fan ge ti nĩ, ke tũ nĩ kỹ tóg, tỹ sĩ kej ke nĩ órgãos instituídos ki lei ag;

VI – decreto han ge, tag to;

a) tugnỹm ge administração federal kãki, despesa tỹ tãpřy tũ nĩn jé, kar kãki órgãos público ù han sór ke tũ, kar tỹ tũ kej ke tũ; a) tugnỹm ge administração federal kãki, despesa tỹ tãpřy tũ nĩn jé, kar kãki órgãos públicos ù han sór ke tũ, kar tỹ tũ kej ke tũ;

b) funções kar cargos públicos ta tũ kej ke tũ, ti ke ên ki;

VII – Estados estrangeiros ag mré há nỹ ke, kar representantes diplomático ag kri fĩj ke;

VIII – mỹ háj ke tỹ nĩ tratados kar han jé to , ãmã ù tá ke ag kãmũ kỹ tóg ag mỹ nén ù han ge nĩ, Congresso Nacional kãki;

IX – decretar kej ke tỹ nĩ estado de defesa ti, kar estado de sitio ti;

X – decretar kej ke ti nĩ, ti tỹ nén ù tón jé, ti jykre kãke, federal tỹ ki kãrã kỹ han jé;

XI – Congresso Nacional kãki tóg nén ù to jykrén ge nĩ, ti han jé, kar tóg sessão legislativa han ge nĩ gé, ti tỹ ãmã tỹ hên rike ke ên tón jé, kỹ ag tóg to jykrén kỹ tỹ pir kej mũ, nén han ge ên ti;

XII – vênh pāte fan ge ti nĩ, ke tũ nĩ kỹ tóg, tỹ sĩ kej ke nĩ órgãos instituídos ki lei ag;

XIII – forças armadas kar Marinha kar Exército kar Aeronáutica ag kar kri ke nĩj ke, kar ũ tỹ ag jy nỹtĩj ke ag jyjy vin ge, ag cargos ki;

XIV – Ministro do supremo, Tribunal federal Kar Tribunais Superiores kãki tóg ũ kuprãg ge nĩ, Senado Federal tỹ nén ũ há han kỹ, kar tỹ presidente kar diretores vin ge nĩ, Procurador-geral kar banco central kãki ke gé;

XV – ũ tỹ pāvānh há kar ũ tỹ nén ũ kar han jé nĩ ên kuprãg ge, art.73 ve kỹ, Ministros do Tribunal de Contas da União jo jẽ jé;

XVI – ũn kanhró mág kuprãg ge ti nĩ , Constituição tag ve kỹ. ti tỹ Advogados – Geral da União jo nĩ jé;

XVII – art. 89 ve kỹ Conselho da República kãki ũ kuprãg;

XVIII – Conselho da republica kar Conselho de defesa Nacional japrānpřār , nén ũ tỹ hān rike kỹ;

XIX – vānhgėj ke, āmā ũ tỹ rānh rānh ge sór kỹ, Congresso Nacional tỹ tág gen kỹ, ag sessão legislativa kãki ag tóg to vāmén mũ kar ag tỹ decretar kej mũ, ti kar ke tũ nĩ kỹ ti jagtā tỹ kej ke ti;

XX – Mỹsér ke ěg jagmré há kar ên ki, Congresso Nacional tá tóg nén ũ han tag hā to;

XXI – vej ke tỹ nĩ nén ũ há han jé, nén ũ há nĩm jé ên ti;

XXII – nén ũ tỹ hān rike kỹ tóg forças estrangeiras ag tỹ ra kāmũ kỹ ki nỹtĩg sĩ han:

XXIII – Congresso Nacional mỹ jănāj ke nĩ, ti prỹg kāmĩ nén hen ge ên ti, kar hâren kỹ han ge ên te ke gé , Constituição ve kỹ;

XXIV – prỹg kar ki tóg Congresso Nacional mỹ ven ge nĩ, ti nén ù han jé ên ti, ti sessão legislativa han kar tỹ kurã 60 kar, ti nén han vén jé ên to;

XXV – lei tag ve kỹ tóg tỹ tũ kej ke nĩ, cargos públicos federais ti;

XXVI – art. 62; ve kỹ tóg rân ge nĩ,medidas provisórias ti, lei tar ven jé;

XXVII – Constituição kâki ve kỹ tóg nén ù ù han ge to jukrén ge nĩ: de âmbito nacional previsto nos arts. 167-B, 167-C, 167-D, 167-E, 167-F e 167-G desta Constituição;

XXVIII – arts; 167-B, 167-C, 167-D, 167-E, 167-F kar 167-G ve kỹ tóg Congresso Nacional mỹ tóg decretar ke ra , kej ke nĩ, nén ù mág tỹ hân ri ke kỹ.

Paragrafo tag tỹ vîn vễ. Presidente da República nén han ge incisos VI,XII kar XXV ve kỹ,Ministério de Estado, Procurador – Geral da República ag mỹ tóg, tag han ra kej ke nĩ.

SEÇÃO III

DA RESPONSABILIDADE DO PRESIDENTE DA REPÚBLICA

Art. 85. crime vễ presidentes da republica tỹ Constituição da República tỹ Constituição Federal tag pătén sór kỹ, ke tũ nĩ kỹ ka to tã sór kỹ:

I – jag mré há ven kỹ nĩ;

II – Poder Legislativo, Judiciário kar Ministério Publico kar Federação kâki rânhrāj nỹtĩ ag vỹ nén ù kar han jé nỹtĩj;

IV – Êmã kâki tarĩr ke;

V – administração kâki nén ù tỹ hãn rike kỹ ta krỹ ke;

VI – nén ù há han ge to lei;

VII – leis han há han ge, kar judicial ag tỹ tó kỹ.

Parágrafo tag tỹvĩn vễ. hãren kỹ crimes nón vej ke ti.

Art. 86. Câmara dos Deputados ag jagtã kãfór tỹ Presidente da República pi ne han mũ ken kỹ, tóg Supremo Tribunal Federal tá kutãj mũ, ag tỹ ti ne han jé tũ ên ve kỹ ti crime vễ ken jé:

1º Presidente ryrãg, ti nén han fã ên ki:

I – Supremo Tribunal Federal ag tỹ ti to queixa-crime e mã kỹ;

II – ti crime vễnh ven kỹ , kar ser Senado Federal ag tỹ tug-nỹm kar;

§ 2º ti tỹ ser kurã tỹ 180 han kar tỹ ti ryrãg pẽ han ge, nén ù tỹ hãn rike mág tũ ki.

§ 3º ti ver katy tĩn kỹ, kar ù tỹ ne tó mãn tũn kỹ, Presidente da República pi nĩfế há Kãkã nĩ.

§ 4º Presidente da Republica pi ti rãnhrãj kãki nén ù vễnh mỹ han ge nĩ.

SEÇÃO IV

DOS MINISTROS DE ESTADO

Art. 87. Ministros de Estado kuprãg ge, prỹg tỹ 21 kãfór nỹtĩj ke ag tỹ nỹtĩ, ag tỹ política ãki rãnrãj jé.

Paragrafo tag tãvĩn. Ministro de Estado tỹ han ge vễ, Constituição kar Lei tag ve kỹ:

I – administração federal vỹ tugnỹg kar han mũ, Presidente da Republica tỹ decreto assina ke jé ẽn ti;

II – tĩn jé tóg kar tỹ han leis kar decreto hár ẽn ti;

III – prỹg kar mũ tóg, relatório ven ge nĩ Presidente da Republica mỹ;

IV – han há han ge tỹ nĩ, Presidente da Republica tỹ ãn kuprãg jé ẽn ti.

Art. 88. Ministérios kar órgãos ã ag lei ven ge , hãre mũn tag kãki rán jé tỹ tũg sór kỹ ke gé.

CAPÍTULO III

DO PODER JUDICIÁRIO

SEÇÃO I

DISPOSIÇÕES GERAIS

Art. 92. Poder Judiciário ag órgãos vễ:

I – Pã'i tỹ Supremo Tribunal Federal;

I-A – Pã'i tỹ Conselho Nacional de Justiça ti;

II – Pã'i tỹ Superior Tribunal de Justiça ti;

II-A – Pã'i tỹ Tribunal Superior do Trabalho;

III – Pã'i tỹ Tribunais Regionais Federais e Juízes Federais ag;

IV – Pã'i tỹ Tribunais e Juízes do Trabalho ag;

V – Pã'i tỹ Tribunais e Juízes Eleitorais ag;

VI – Pã'i tỹ Tribunais e Juízes Militares ag;

VII – Pã'i tỹ Tribunais e Juízes dos Estados e do Distrito Federal e Territórios ag.

§ 1º Supremo Tribunal, Conselho Nacional de Justiça kar Tribunais Superiores ag vỹ Capital Federal ki nỹtĩg ja nỹtĩj ke nĩ.

§ 2º Supremo Tribunal kar Tribunais Superiores vỹ tar nĩ ãmã mág tag kri.

SEÇÃO II

DO SUPREMO TRIBUNAL FEDERAL

Art. 101. Supremo Tribunal Federal ag vỹ 11 ke nỹj, 35 ke tũ mỹr prỹg tỹ 70 krãm ke tỹvĩn ãn ag vỹ, ag rãnrhãj jé há nĩ.

Parágrafo único. Presidente da Republica vỹ Ministros do Supremo Federal ag jyjy vin ge nĩ, Senado Federal ag kar tỹ hej ken kỹ.

Art. 102. Supremo Tribunal Federal vỹ nĩm há han ge nĩ, Constituição tag ti, tag ve jé:

I – tugnỹm jé, rãn kar tỹ gé ken jé, ki hã ke ti:

a) Vāsỹ mér tỹ nén ũ tỹ kã nỹ ên vej kenĩ, lei kãki tugnỹm kar tóg decretar kej mũ nén ũ ên to , lei Federal Kãkã nỹ ên ve kỹ;

b) Presidente kar vice-presidente kar Congresso kãki nỹtĩ ag, kar Ministro ag, kar procurador da República ag mré ke vễ sĩn kỹ nén ũ vễnh mỹ han kỹ;

c) nén ũ han kónãn sĩ hán kỹ, kar vễsókĩ crime han kỹ tóg tỹ Ministro do Estado, Marinha, Exercito kar Aeronáutica mré ke nĩ, ag tỹ art. 52 I, ve kỹ han jé Tribunais Superiores kar tribunal de Contas da União kar pã'i mág diplomático ag ki kar jé;

d) ti kar tỹ ki kanhró nỹtĩj ke nĩ, tag kãki lei vễnh kãpãm tag ti. To vễnh kirĩr jé, hãri mũn Pã'i Presidente tỹ kã fãn kỹ nén ũ han sór kỹ ti kar tỹ habeas corpus tovĩj mũ, Deputados, Senadores, Tribunal de contas ki rãnrhãj nỹtĩ ag, kar Procurador Geral, kar ser Supremo ki nỹtĩ ên ag ke gé;

e) União, Estado, Distrito Federal ag tỹ hã tá ke ag jagmré nén ũ tỹ vễnh mỹ jỹgjỹg ke tũ nĩ, ãmã ũ tá ke ag mré, jag mỹ nenh kỹ;

f) União, Estado, Distrito Federal kar entidade ũ ag administração kãki jagnẽ vóg sór, nén ũ tu;

g) ãmã ũ tá ke ag tỹ, ẽg mỹ ũ ên jãnãj ke kỹ;

i) ti tỹ habeas corpus tovĩ mỹr tỹ Tribunal Superior kã jẽ , ke tũ nĩ kỹ tóg mỹ rãnrhãj tĩ, hã re mũn ta tỹ pã'i nĩ gé, kỹ tóg nén ũ vễnh mỹ han jé nĩj, kỹ vãsimer Supremo Tribunal Federal tóg vej ke nĩ;

j) tugnỹm mãn ge, crime sĩ ke tũ nĩ kỹ crĩme mág ũ tỹ kãki nỹtĩ ên;

l) ven ge tỹ nĩ, ti tỹ ãn mág ti, vẽn vĩgvĩ tỹ tũ ke jé;

m) ta pir ke kỹ han ge kar ã tũ ki han ge ã tỹ processo kãki nỹtĩ ên ti;

n) han ge ãn kanhró mág kri kar ã tỹ to kanã jur ên ag, ke tũ nĩkỹ Tribunal kãki ti jagtã tỹ ser ketũg kỹ tóg ser vãsĩmér han ge nĩ ser;

o) Tribunal Superior kar Tribunal de Justiça kar ã ag tỹ rã-nhrãn ge sór kỹ;

p) ag tỹ nén ã tỹ vẽn mỹn kỹ nỹ ên ve kỹ, vãsĩmér tug-nỹm ra ke;

q) ag tỹ jagmré vin kỹ Presidente da República tỹ nén han kónãn jé ên ti, kar Congresso Nacional kãki ke ag tỹ nén ã vẽn mỹ han kỹ nỹtĩn kỹ ag tóg ãn tag ag kã ã kãki vej ke nỹtĩ, Tribunal de contas, Tribunais Superiores ketũ nĩ ka Supremo Tribunal federal tá;

r) ag tỹ tá ag kato nén ã han sór kỹ, Conselho Ncional de Justiça kar Conselho Nacional do Ministério Público ag kato;

II – ag tó jé nón ve mãn ge:

a) ag habeas corpus to vin mỹr kar ag jagmré vin kãn mỹr, kar tỹ Tribunais Superiores hej ke tũg jé ên tỹvĩn ke vỹ tũ ke;

b) política kãki crime;

III – vãsĩmér han ge, ag tỹ nén ve vén ên tỹ kemãn kỹ:

a) Constituição tag kãki kato tã;

b) Constituição kato tã kar lei Federal kato tã;

c) Constituição tag kãki ve kỹ ãg Governo tỹ nén ù han kónãn kỹ ven ge;

d) julgar kej ke tỹ nĩ ãg nỹtĩg jé mĩhã lei federal ti.

§ 1º tag vê kej ke tỹ nĩ, Constituição kãki, ag tỹ mĩhã han mũ tũn kỹ, Supremo Tribunal Federal tỹ vej mũ lei kãki.

§ 2º Pã'i tỹ Supremo Tribunal Federal ag tỹ vẽnhrá ù to ki hã ta ke nỹ, ke tũ nĩ mỹr, ki hã ke tũ nỹn, ken kỹ vã tỹ ti kar mỹ ke nĩ.

§ 3º ag vêsỹmér han mãn sór kỹ, kar tỹ mǎhá kemãn kỹ, ag nén han vén ja ãn ti kỹ Tribunal tỹ ve mãn mũ, hãra ùn tẽgtũ kǎfôr ag jagmré vĩ pir kỹ tóg vỹn kej.

Art. 103. Tag ag hã vỹ vẽnhrá tag kãki ken kỹ nỹ ãn vej ke nỹtĩ:

I – pã'i mág tỹ República ki Presidente;

II – pã'i ag tỹ Senado Federal jo nỹtĩ ag;

III – pã'i ag tỹ Deputados ag Câmara jo nỹtĩ ag;

IV – pã'i ag tỹ Assembléia Legislativa ketũn mỹr Distrito Federal ty Câmara Legislativa jo nỹtĩ ag;

V – Estado ki pã'i tỹ Governador ketũn mỹr Distrito Federal ki ke ag;

VI – ãg jamã mág ki pã'i tỹ nén ù tỹ hãn rike mũ ãn nón vej fã;

VII – ãg jamã mág ki Û tỹ ù jagfy vĩj fã ag jo jẽ ãn;

VIII – ù tỹ Congresso Nacional ty partido político ù jo jẽ ãn;

IX – ù tỳ ềg jamā mág ki ùn rânraj nỹtĩ kar jo nỹtĩ ần ag.

§ 1º Ềg jamā mág ki pǎ'i tỳ nén ù tỳ hânrike mũ ần nón vej fǎ tag vĩ jāmā vén ke ag nỹtĩ pǎ'i ù ag, ag tỳ kar ne han ke ven jé.

§ 2º Û tỳ nén ù tỳ vênhrá tag kǎki ken kỹ nĩ ần tỳ ki hǎ han tũn kỹ, pǎ'i mág tỳ mré ke tĩ ần vỹ ser, ag jo jê ần ti mỹ kej mũ, ti tỳ kurê tỳ 30 ke kāmĩ nón ve kỹ, ki hǎ han jé.

§ 3º Supremo Tribunal Federal tỳ han ge ù tỳ vênhrá tag kǎki ken kỹ nĩ, tin ki hǎ ke ketũn mỹr katu tẽ nũn kỹ ag vỹ, ềg jamā mág ki pǎ'i tỳ nén ù tỳ hânrike mũ ần nón vej fǎ ti vĩ mẽ vén ke nỹtĩ. Tĩ hǎ vỹ ser han ge ù tag jagfỹ vỹ mũ.

Art. 103-A. Supremo Tribunal Federal vỹ vāsóki ketũn mỹr ù tỳ ti mỹ ke kỹ vênhrá tag kǎkǎ ken kỹ nĩ, ần ti jykre ki vême sĩ han mũ (tu ag sũmula ke ti), Ministro ag tỳ 2/3 vỹ ti mré vej mũ ge ser. Kỹ vỹ han ge ù tugnỹm mǎn, ti há nĩ ti, ketũn mỹr tóg, tỳ ù kej, ketũn mỹr vỹ tũ kej mũ. Ag tỳ ser vênhrá tag kǎkǎ ken kỹ nĩ ần to ag jykre tỳ pir ken kỹ, ti kar vỹ kri jǎgjǎg sór ke nỹtĩ, han ge ù tag ti.

§ 1º To vême sĩ ần vỹ (sũmula ke mũ ền ti), ù tỳ han ge ù ki kagtũg tỳ ve jé ke nĩ, mỹr kijẽn ù pi han ge ù, ki hǎ tó ti, ềmǎ mág ki ne han ge to vêmén fǎ ag. Jag katũ tẽ sór ag ti, kỹ ần jé ke vê, ag kar tóg kinhrǎg jé.

§ 2º Han ge ù tỳ, to vême sĩ ki pǎ'i mág ag mỹ há tũn kỹ, ti tỳ vênhrá tag kǎkǎ nĩ ần katu tẽ nũn kỹ, ag vỹ ser vênhmǎm kỹ to vêmén mũ. Ag tỳ ser ag jykre tỳ pir ke kar, han ge ù ần tuvǎj jé, ketũn mỹr kunũj jé.

§ 3º Vême sĩ tỳ, nén ù to vêmén fǎ kar hynhan fǎ, ag katu tẽ nũn kỹ, ti tỳ ki hǎ ke tũn kỹ. Pǎ'i ù ag vỹ ser vênhmǎn Supremo Tribunal Federal mré, ag tỳ to vǎmén mǎn jé gé ser. Ag tỳ ser nón ve kỹ nén han ke to vêmén jé. To vême sĩ tag tóg ag mỹ há tũn kỹ ag vỹ ser ù tỳ nón vég nỹtĩ ần mré hǎ, ag mỹ tỳ tũ ke kar ag tỳ ù tỳ vême sĩ han jé tỳ hǎrenh ke mũ vej mũ gé.

Art. 103-B. 15 ke ag vĩ jê, ù tỹ Êmã Mág Kãki Justiça ki Juvên fã ag. Prỹg rêgre ki ag vĩ mré ke tĩ, kar vĩ ser ti nêñ ki rãnrãj fã si ra vỹn ke mãn mũ, kỹ ag hã vĩ ser:

I – Supremo Tribunal Federal ki pã'i tỹ Presidente;

II – Superior Tribunal de Justiça ag Ministro pir, tribunal ki ke vĩ ti tój mũ;

III – Rãnrãj fã ag Tribunal Superior ty Ministro pir, tribunal ki ke vĩ ti tój mũ;

IV – Tribunal de Justiça ty desembargador pir, Supremo Tribunal Federal ki ke vĩ ti tój mũ;

V – Juiz estadual pir, Supremo Tribunal Federal ki ke vĩ ti tój mũ;

VI – Tribunal Regional Federal ki juiz pir, Justiça ti Superior Tribunal ki ke vĩ ti tój mũ;

VII – Juiz federal pir, Justiça ti Superior Tribunal ki ke vĩ ti tój mũ;

VIII – Rãnrãj fã ag Tribunal Regional ki juiz pir, Rãnrãj fã Tribunal Superior ki ke vĩ ti tój mũ;

IX – Rãnrãj fã ag juiz pir, Rãnrãj fã Tribunal Superior ki ke vĩ ti tój mũ;

X – Êmã mág ki Ministério Público ag mré ke pir, Êmã mág ki Procurador-Geral ki ke vĩ ti tój mũ;

XI – Ministério Público Estadual ki ag mré ke pir, Êmã mág ki Procurador-Geral vĩ êmã tỹ Estado kar ag vênh jyjy jêgnê jé kãmĩ, ùn pir jyjy kuprêg mũ;

XII – Ủ jagfỹ vĩ fã rêgre, Êmã tỹ Brasil kãki ủ tỹ ủ jagfỹ vĩ fã ag Juvẽn fã ân hã vĩ ag tój mũ;

XIII – Ủ tỹ kanhró mág, kar, han ge ân kinhra kar mré tu vême há ân rêgre, Deputados ag Câmara ki ke vĩ ủ tój, jãvo Senado Federal vĩ ser ủ tój mũ gé.

§ 1º Ag vênhmãn kỹ Supremo Tribunal Federal ki pã'i tỹ Presidente hã vĩ Juvẽn fã han jo jêj mũ. Ti tỹ ki tũn kỹ ti nón jê hã vĩ ser vênhmãn mré kej, pã'i tỹ, tỹ ti Vice ti.

§ 2º Êmã mág ki pã'i tỹ Presidente hã vĩ ser ủ ag japrênprêr mũ, Senado Federal ki ke ag tỹ ũn kuprêg jé ag.

§ 3º Kurê nũm jé ty krỹg mỹr, ag ủ tó jé tũn kỹ, Vênhrá tag kãki ke, Supremo Tribunal Federal hã vĩ ser inh hã ủ tỹ kã fãg mũ.

§ 4º Juvẽn fã mré ke vê Poder Judiciário ag rãnrhãj fã kar jênkamũ tỹ hãra tĩ nĩ ân tugnỹm jé, kar juiz ag rãnrhãj há han nỹtĩ ân tugnỹm jé ke gé, ân krĩgmỹ tỹ ver Magistratura ki Estatuto ân ki nén ủ ân han mũ gé:

I – Poder Judiciário tỹ vãsóki nén ủ han ân kirĩr jé, kar Magistratura ki Estatuto nén tỹ ag mỹ rán kỹ nĩ ân ki hã han ân, ti tỹ hãren kỹ ag mỹ ke jé tũn kỹ tóg ag mỹ, jãvo êg tỹ gen kỹ kej ke nĩ;

II – Ủ tỹ art. 37 ki hã han nỹtĩ ân tugnỹm jé tóg, ủ tỹ Poder Judiciário ki rãnrhãj fã kar ti, ag tỹ rán kỹ nĩ ân mũ han mũ tũn kỹ vĩ ag mỹ kurê ủ nũm, ag tỹ ser vênhjykre ân ki hã han jé. Tag pi hãra Tribunal ty Êmã mág Contas rãnrhãj kókén, mỹr tỹ vỹrmỹ tugnỹm mũ gé;

III – Tag hã vĩ ủ tỹ Poder Judiciário to vĩgvĩ jé ân kar gẻnh kỹ tugnỹm, ti ser kar kri ti jykre tỹ pir ke jé, ủ tỹ vỹrmỹ rãnrhãj tỹ ủ ân, nẻnũ ủ ki hã han tũ ân, ủ tỹ vênhrá kar nón vej fã ra mũ hã hyn han mũ tũ ân mré hã. Jẻrĩnmỹ Tribunal ki ag tỹ ag han

ke han nȳtĩj mũ, hãra nén ũ jagy tȳ ken kȳ tag vỹ ser ki kãrã kȳ nón vej mũ, kȳ tȳ ser ũ tȳ ki hã han tũ ân kunũj mũ ti rãnrhãj ki, ketũn mȳr tȳ ti mȳ ân han jé ã tȳ kar jatun mȳ tũn jé kej. Gera ũ tȳ vẽnhmỹn kȳ han jé ân tȳ ũ tȳ ti jagfȳ vỹ ke jãvãj sór kȳ jãvãj;

IV – Nén ũ hyn han fã ki nén ũ tȳ hãnricken kȳ, ketũn mȳr ũ tȳ pã'i mág katu jêg sór kȳ vỹ inh hã Ministério Público tá tój mũ;

V – Tag hã vỹ vãsóki, ketũn mȳr ũ tȳ ti mȳ ke kȳ, nén ũ tȳ prȳg pir pãte rãg tũ ki hãnrice jé ân tugnȳm mãn ke nĩ, Juiz kar Tribunal ki ag to;

VI – Kysê tȳ pẽnkar kri ũn pir kãmĩ vỹ nén ũ rân rân mũ, nén ũ tȳ hãre ty jun jé ân kar processos tȳ hãre ke tȳ ki rã jé, kar ũ tȳ hãre tȳ nén ũ tȳ hãre jé ân kajãm jé, êmã mág kãki êmã kãsir kar mũ, Poder Judiciário tȳ ũ mré rãnrhãj fã kar mũ;

VII – Prȳg ty jun kar mũ vỹ ser ne tȳ êmã mág kãki êmã kãsir mũ ne tȳ tũ nĩ ân rânrán mũ, Poder judiciário kar Juvẽn fã ag rãnrhãj to , kȳ vỹ ser Supremo Tribunal tȳ pã'i tȳ Presidente mȳ jêgnêj mũ, ag prȳg ty jun kȳ Congresso Nacional to vẽnén jé.

§ 5º Justiça ki Superior Tribunal ag Ministro vỹ Ministro-Corregedor ti han ge han mũ gé, hãra ti pi Tribunal ty processos pinpin ân mré ke mãn, kȳ tóg ser tin han ke ân mré Magistratura ti Estatuto tag hã mré kej mũ ser:

I – ũ tȳ Magistrados ag kar Judiciário Rãnrhãj to nén ũ tó mũ ân vin han ke nĩ;

II – Juvẽn fã mré vỹ nén ũ kar ân tugnȳm, nén ũ tȳ ki hã ke ân, ti tȳ ti mȳ ki hã ke tũ nĩ ven kȳ vỹ ser, nón tugnȳm há han mãn mũ gé;

III – Tag hã vỹ juiz ag kuprêg kȳ ag japrêr mũ, ag tȳ ti rãnrhãj ki ti mré han jé, ũ tȳ ne tȳ nénũ ũ mũ rãnrhãj ke ân ve jé tóg mũ gé, ag ne han ke ân mré hã, tribunal kar justiça ki, êmã mág kãki, êmã kãsir kar ag mũ.

§ 6° Juvẽn fã mré ag vỹ Ėmã mág ki Procurador-Geral kar ẽg jamã mág ki ù tỹ ù jagfỹ vỹ fã ag jo jẽ ân ki pã'i tỹ Presidente ti fãg mũ.

§ 7° Ėmã mág ki ag vỹ, Distrito Federal kar fỹr mũ, ù tỹ Poder Judiciário ketũn mỹr ki nỹtĩ ù to nén ù tój sór mũ, jo ù vin mũ, tag ag hã vỹ ser venhvĩ ân mǎgmã kỹ vin han mũ, ẽmã mág ki Justiça juvẽn fã jo ag nỹtĩ ser.

CAPÍTULO VIII

DOS ÍNDIOS

Art. 231. Kanhgág ag vǎnhmǎn kỹ nỹtĩ ja mũ, ag nén ù han fã, ag vỹ, ag nén ù kri fĩj fã ag jỹkre si, kar ag ga kri nỹti ân vỹ, ag mỹ vẽnhrá tag kākã ken kỹ nỹ. Hã kỹ ser Ėmã Mág jo jẽ ân vỹ ga ân rán ke nĩ, kanhgág mỹ, kar ser ti kar mỹ tarĩr, nén ù tỹ kri nỹtĩ ân kar ti kej mũ.

§ 1° Kanhgág tù pẽ vẽ ser, ag tỹ ga ki nỹtĩ kỹ nén ù kar hyn han nỹtĩ ân ti, ag ǎkrǎn fã, kar nǎn kǎmĩ nénũ géj fã, kar nǎn kirĩr nỹtĩ ân vỹ tỹ ag vẽnhgrun jé ke nĩ, ag tỹ ser kri nỹtĩ kỹ ag krẽ jẽ'ỹn ỹn jé ag si ag jỹkre ki.

§ 2° Kanhgág tỹ ga ki nỹtĩ si ân vỹ tỹ ag tù pẽ nĩ, kỹ ag vỹ ser ki nén ù há kar ân, kar goj mág tére kar ân kǎmĩ nén ù ân tỹ nén han mũ han.

§ 3° Fóg ag tỹ Kangág ag ga kǎki goj ki nén ù han sór kỹ ag vỹ Congresso Nacional mỹ to vỹ vén mũ, ag tỹ ser kar ẽmã ẽn ty nỹtĩ mré vẽnén jé gé, ag tỹ ag mré tugnỹm kar ser tin ag mỹ nĩ ân jǎmã jé, ag tỹ han ge ân mũ hã han jé.

§ 4° Û pi ga tỹ kanhgág ag mỹ rán kỹ nĩ ân ki ne nĩ, vẽnhrá tag ki tó kỹ nĩ ân ti, hã kỹ ù tỹ ty nĩ tũ ra , tỹ jérĩn mỹ tỹ kangág tù pẽ nĩ ser, ag pi kren mũ.

§ 5° Û pi kanhgág ag ga ki ag nũj ke nĩ, nén ù jagy tỹ hãnriken kỹ hã, goj fãn kỹ ag nỹtĩ jé kri rũ kỹ, ketũn mỹr venhkaga kórég tỹ ag kri kótĩg kỹ. Hãra ag tỹ ver Congresso Nacional ty to vĩ vên ke nĩ, ag tỹ kar ag nũj jé, ag kar jatunmỹ vêsikã vỹnvỹn ke jé, ag ga ra.

§ 6° Û pi kanhgág ga kãki nén ù nũj ke nĩ, kãkã nỹj ke tũ, nén ù há jãvãnh ke tũ ga kãmĩ, goj kãmĩ nén ù géj ke tũ, êmã mág ki jo jê tỹ ke tũ ra. Êmã mág jo jê ãn kar ti kar tỹ ken kỹ hã. Kar ù pi ser ti tỹ kinhra ra nén ù tag ag kã'ũ han jén kỹ ne tój ke nĩ gé, hãrekemũn tỹ ki kagtĩg ra ga ãn tỹ nĩ kỹ nén ù han jén kỹ, hã vỹ ser ti tỹ ga ãn kãkã nĩ kỹ, nén ù han jé ãn kaja vej mũ.

§ 7° Vênhrá tag kãkã ken kỹ nĩ ki art. 174, § 3° e § 4° pi tỹ kangág ga to ke nĩ.

Art. 232. Kanhgág ag vỹ, ag tỹ Justiça ki nén ù tỹ ag mỹ ki hã ke tũ ãn, ketũn mỹr ag nén ù há han sór ãn tỹ ki fõn jé há nỹtĩ, Ministério Público hã vỹ ag mỹ nón vej mũ.

Parceiros:

IDGLOBAL
Instituto de Direito Global

AGU
Associação de Guaraní

MINISTÉRIO DA
JUSTIÇA

MINISTÉRIO DOS
POVOS INDÍGENAS

GOVERNO FEDERAL
BRASIL
UNIÃO E RECONSTRUÇÃO

Apoio:

ADICUCA
Associação de Difusão Cultural de Canela
CNPJ: 51.750.564/0001-82

Ã hêrekemũn tugnỹm mÿr ti ã mÿ, já ty nÿn kÿ, vênhrá tag ti, kÿ, contato
tÿ krãm nĩ ãn ke ki ag mré vēmén nĩ. Kurã tag ju, 8 kysã tÿ outubro, prÿg
tÿ 2025, ju:

Caso tenha algum comentário ou sugestão sobre o texto traduzido, entre em
contato até 8 de outubro de 2025 pelos meios a seguir:

E-mail:

AGU: lingua.indigena@agu.gov.br

IDGlobal: contato@idglobal.org.br

ADICUCA: adicucadiretoria@gmail.com

Endereço:

Associação de Difusão Cultural de Canella — ADICUCA

Rua Doutor Ruy Vianna Rocha, nº 1070

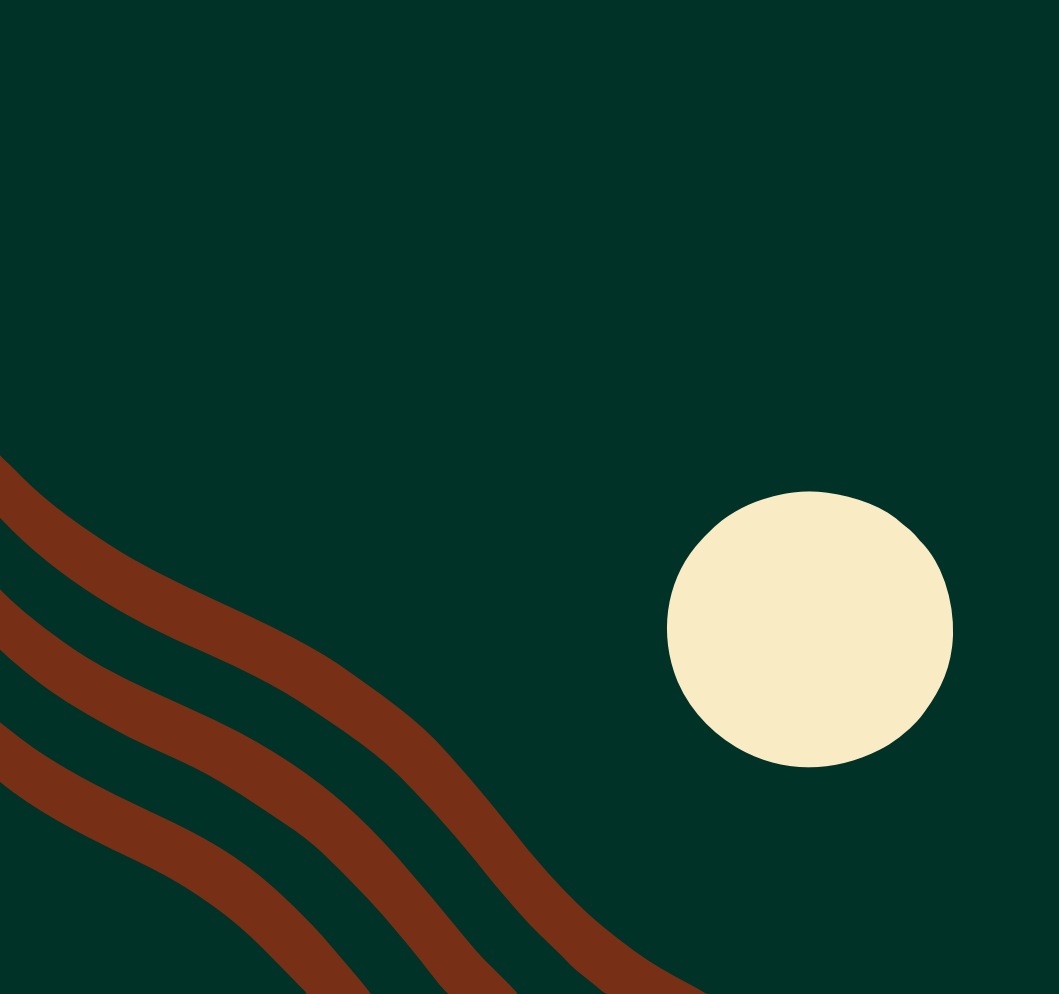
CEP. 95.686-750

Bairro Ulisses de Abreu

Município Canela - RS

Whatsapp:

Coordenação ADICUCA (Fernando Gomes): (54) 99192-6187



Parceiros:

IDGLOBAL
Instituto de Direito Global



MINISTÉRIO DA
JUSTIÇA

MINISTÉRIO DOS
POVOS INDÍGENAS



Apoio:

ADICUCA
Associação de Difusão Cultural de Canela
CNPJ: 51.750.564/0001-82